

SZÉP KARÁCSONY SZÉP ZÖLD FÁJA

*Magyar írók
versei és novellái*

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó

**SZÉP KARÁCSONY
SZÉP ZÖLD FÁJA**

*Magyar írók
versei és novellái*

A borító illusztrációját
NAGY ZSOLT
készítette

SZÉP KARÁCSONY SZÉP ZÖLD FÁJA

*Magyar írók
versei és novellái*

Válogatta, szerkesztette,
az előszót írta
Nagy Pál

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó
Székelyudvarhely 2008

© Nagy Pál, 2008
© Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, 2008

ISBN 978-973-8320-81-9

ERDÉLYI GONDOLAT KÖNYVKIADÓ

A könyv szerkesztője: NAGY PÁL
Olvasószerkesztő: P. Buzogány Árpád
Nyomdai előkészítés:
Erdélyi Gondolat Könyvkiadó
A szerkesztőség postacíme:
535600 Székelyudvarhely, Tamási Áron u. 87
Telefon/fax: 00-40-266-212703
E-mail: egondolat@yahoo.com

Készült az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó
Nyomdájában, Székelyudvarhelyen

Előszó

„*Tegnap harangoztak, / Holnap harangoznak, / Holnapután az angyalok / Gyémánthavat hoznak*”; így dúdolgatott a magyar költő 1883 karácsonyában – „*gyermekhittel, bátran*” –, s ezek a felejthetetlen verssorok azóta is gyakran felcsendülnek templomainkban, iskoláinkban, az emlékező ünnepelés gyülekezeteiben, szerte szétszórtságunk behavazott világában, mindenütt, ahol lelkeket melenget s hitet, reményt sugároz az anyanyelvünkön kiejtett szó.

Messze tovatűnt, forгатagos idők mélyébe süllyedt gyermekkorom emlékrétegeiből szólnak ma is hozzám Ady Endre szavai. És jól tudom: nem csak hozzám. Nem lehet feledni azokat a hajdani, szép fehér karácsonyokat, amikor a mezőségi dombok közé szorult szülőfalumban a családi kisközösség tűzhelye körül hallgattuk a megkonduló harangokat s áhitattal énekeltük a krisztusi szeretet zsoltáros himnuszait, a *Mennyből az angyalt*, a *Csendes éj*, *szentséges éjt*, mondogattuk a verseket, a történeteket, melyek a megtartó csodát fogalmazták halhatatlanná. Így találkoztam először költőink, íróink karácsonyélményének ajándékával.

Milyen pontosan, találóan fogalmazott Mikszáth Kálmán a múlt század elején, mikor ezt mondta: „*Az emberiség és az istenség poézisének a csúcspontja a karácsonyest, a három királyok, a jászol s a szent gyermek. A szent gyermek, aki a földön született az istállóban, s folytatja földi éltét az égben, Isten jobbján, a trónuson. A lajtorja ő, mely összeköti az eget a földdel, amint az egyházi énekből zúg mifelénk. Egy gyönyörű legendákkal fölbokrétázott lajtorja. S e bokrétában a legszebb rózsa a karácsonyest.*”

Valóban: a keresztyén emberiség legszebb közös emléke karácsony. S a magyar költőnek – Petőfiéktől kezdve – mindig volt karácsonyi mondanivalója. Karácsonyi üzenete népehez, nemzetéhez, az emberiséghez. És ezek a költemények ma is élnek sokfelé a közösségi tudatban; irodalmi műveltségünk fontos elemei. Épp úgy, mint a magyar prózairodalom

változatos karácsonyi ihletettséggű ágazata: a novellák, elbeszélések, emlékezések szín- és árnyalatgazdag sokasága.

Kosztolányi Dezső véleménye szerint a leggyönyörűbb magyar karácsonyi versek egyike Petőfinek a *Karácsonkor* című, 1846-ban írt költeménye, melyet a „*családi érzés nemes, meleg elégiájának*” tekinthetünk. S a nagy barát és pályatárs, Arany János, kerek három esztendővel később keletkezett versében a magyar szabadságharc és forradalom eltiprása miatti elkeseredettségének adott hangot fájdalommal. Hogy aztán bő évszázad múltán Márai Sándor versében 1956 telén „*Az üszkös, fagyos Budapestre*” hívja, várja az angyalt, oda, ahol akkor orosz tankok között hallgattak a harangok; „*Angyal, vigyél hírt a csodáról*” – írta az idegen földön élő magyar író... Petőfivel, Arany Jánossal kezdődik és sokakkal folytatódik a magyar karácsony-líra máig ívelő vonulata, olyan nevekkel a szerzők hosszú sorában, mint Ady Endre és Babits Mihály, Juhász Gyula és Tóth Árpád, Kosztolányi Dezső és József Attila, Áprily Lajos és Reményik Sándor, Dsida Jenő és Nagy László, Kányádi Sándor és Nagy Gáspár. Prózában pedig Jókai Mór, Mikszáth Kálmán, Gárdonyi Géza, Tömörkény István, Krúdy Gyula, Móricz Zsigmond, Kuncz Aladár, Déry Tibor, Örkény István, Wass Albert, Sütő András (hogy csak néhány nevet említsünk a legrangosabbak közül) tolla nyomán születtek maradandó értékű írások – nem utolsó sorban a gyermekkori karácsonyi élmények felidézése rendjén.

Ezek a versek és novellák némiképp – s nem véletlenül – a megélt idők történéseinek, hangulatának a szellemi lenyomatai is. Karácsonyok fehérben és gyászban... Magyar karácsonyok...

Voltak – s vannak, lehetnek – a békességes-boldogságos hófehér karácsonyok mellett gyászba öltözött karácsonyi ünnepek is, a magyar írónak, a magyar embernek, itt, a Kárpátok karéjában, határokon innen és túl, itthoni tájakon épp úgy, mint távoli tengerek partjain, háborúk poklában, foglyotáborok, lágerek szögesdróttjai között, bujdosók országútjain: a kivetettség és megalázottság emberhez méltatlan állapotában. Nem mindenkinek lehetett gondtalan és felhőtlen ka-

rácsonya a tizenkilencedik-huszedik században sem. Krúdy Gyula írta volt annak idején: *„A szeretet ünnepe, mondjuk mi, akik itt maradtunk egy olyan korszakból, amikor ismeretek az emberek mindenféle elavult fogalmakat, megbocsátást, barátságot, tiszteletet, szeretetet”* – s mindjárt hozzá is tette ehhez a maga aggasztó meglátását, miszerint *„mintha csak a gazdagok engedhetnék meg maguknak a szeretet luxusát”*. A gazdagok, akiknek pedig – hangsúlyozza Krúdy – az lenne a dolguk, hogy a keserű szívekbe emberséget oltsanak, a könyveket letöröljék, a homlok mély redőit elsimítsák...

Jelenkorunk magyar írója is megkérdezheti – nem ok nélkül: hogyan élnek, ha élnek egyáltalán, és érvényesülnek, hatnak manapság a mi házaink táján ezek az „elavult fogalmak”: megbocsátás, barátság, tisztelet, szeretet? A december végi vásárlási láz izgalmain, s feldíszített karácsonyfák gertyafényén túl miben jut kifejezésre családjainkban, a társadalom egészében a *„szeretet luxusának”* tűzhelymelege?

Krúdy Gyula a huszedik század elején kora magyar írójának karácsonyát – és nem csupán a karácsonyát, de egész létét, helyzetét – kendőzetlen kritikával láttatta, midőn így szólt: *„A magyar író üldögél elátkozottan, megbűvölten, reménytelenül, mint a halász, akinek hálója kilyukadt. Vagy pedig megalkuszik korával az író, követi a világot ordináre forgásában: eldobja az író tollat, megtanul bukfencet vetni, vagy beáll szenzálnak, és csöndesen megveti a bolondokat, akik még eladó könyvekkel a hónap alatt házalnak az országban. (...) Hol van manapság az a magyar író, akinek az olcsó betűcskék megtölthetnék üres tarisznyáját, földíszíthetnék kis karácsonyfáját?”*

(Igaz: eladó könyveivel nemigen házal mifelénk manapság a magyar író – mert *„betűcskéi”* még a nyomdafestékkal sem köthetnek közvetlen barátságot, hogyha a kézirat szerzőjének nem kedvez a szerencse valamely pályázaton. Nemegy magyar írónak, bizony, üres a tarisznyája karácsony estéjén is...)

És mégis, mégis: vannak bátor és hű, meg nem alkuvó vállalói minálunk is, manapság is az igazmondó, gyönyörködtető betűvetésnek. Lelkeket melengető, gondokat oldó

szavakat rakosgat egymás mellé a költő, a novellista magányának ihletett óráiban. Születnek még – egyre ritkábban ugyan, de születnek – karácsonyi írások is. Ezekből – s a tovatűnt idők terméséből – válogattam egybe jelen kötetünk darabjait – annak reményében, hogy ezt a könyvet (is) szeretettel fogadják és forgatják a szépre szomjazó, megtartó, vigasztaló betűt kedvelő olvasók.

Nagy Pál

Arany János

(1817–1882)

Karácson éjszakán

Lelkem pusztaságos éjjelén keresztül
Kétes ködvilággal egy sugárka rezdül.

Csillag-é vajon, mely, mint vezérszövétnek,
Üdvezítőt hirdet az emberiségnek?

Vagy csak földi hitvány pára, mely föllángol
S éji táncainkhoz rémeknek világol?

Akár csillag legyen, biztos éji lámpa,
Akár bujdosó láng – én megyek utána!

Mért féljek követni ha lidérc is? hiszen
Akkor is jó helyre – temetőbe viszen.

(1849)

Petőfi Sándor

(1823–1849)

Karácsonkor

Énhozzám is benézett a karácson,
Tán csak azért, hogy bús orcát is lássson
És rajta egy pár reszkető könyűt.

Menj el, karácson, menj innen sietve,
Hiszen családok ünnepnapja vagy te,
S én magam, egyes-egyedül vagyok.

Meleg szobám e gondolattól elhül.
Miként a jégcsap függ a házereszről,
Úgy függ szívemről ez a gondolat.

Hej, be nem így volt, nem így néhanapján!
Ez ünnep sokszor be vígan virradt rám
Apám, anyám és testvérem között!

Oh aki együtt látta e családot,
Nem mindennapi boldogságot látott!
Mi boldogok valánk, mert jók valánk.

Embert szerettünk és Istent imádtunk;
Akármikor jött a szegény, minálunk
Vigasztalást és kenyeret kapott.

Mi lett a díj? rövid jólét múltával
Hosszú nagy inség... tenger, melyen által
Majd a halálnak révéhez jutunk.

De a szegénység énnekem nem fájna,
Ha jó családom régi lombos fája
Úgy állna még, mint álla hajdanán.

Vész jött e fára, mely azt szétszaggatta;
Egy ág keletre, a másik nyugatra,
S éjszakra a törzs, az öreg szülők.

Lelkem szülőim, édes jó testvérem,
Ha én azt a kort újólag megérem,
Hol mind a négyünk egy asztalhoz ül!...

Eredj, reménység, menj, maradj magadnak,
Oly kedves vagy, hogy hinnem kell szavadnak,
Ámbár tudom, hogy mindig csak hazudsz...

Isten veled, te szép családi élet!
Ki van rám mondva a kemény ítélet,
Hogy vágyam úzzön és ne érjen el.

Nem nap vagyok én, föld és hold körében;
Mint vést jelentő üstökös az égen,
Magányos pályán búsán bujdosom.

Pest, 1846. december

Jókai Mór

(1825–1904)

Melyiket a kilenc közül?

Élt egyszer egy szegény csizmadia itt ebben a nagy Pestvárosban, aki semmiképpen sem tudott a mesterségéből meggazdagodni.

Nem azért, mintha az emberek összebeszéltek volna, hogy ezentúl ne viseljenek csizmát, nem is azért, mintha a magistrátus megparancsolta volna, hogy ezentúl a csizmákat fele áron kell adni, munkát is jót csinált a jámbor, maguk a vevők panaszkodtak, hogy nem bírják elszaggatni, amit ő egyszer megvarr: volt is dolgoztatója elég, fizettek is becsülettel, egy sem szökött meg kifizetetlen árjegyzékkel, és János gazda mégis – mégis – nem tudott zöld ágra jutni, ahogy németül mondják, sőt nemnéha közel volt hozzá, hogy akármiféle száraz ágat jónak találjon arra, hogy onnan nézegessen le. Hanem persze ez csak szóbeszéd volt nála; János gazda igaz keresztyén ember volt, s keresztyén ember nem akasztja fel magát, akármilyen szorongatott állapotban legyen is.

Azért nem tudott tudniillik semmi gazdagságra jutni János mester, mert másfelől az Isten olyan különösen megáldotta, hogy minden esztendőben rendszerint született neki egy gyermeke, hol egy fiú, hogy egy leány, és az olyan egészséges volt, mint a makk.

– Ó, én uram Istenem! – sóhajtozék gyakran János mester minden újabb számnál, amint lón hat, lón hét, lón nyolc; mikor lesz már e hosszú sor után punktum? Egyszer azután eljőve a kilencedik; az asszony meghalt, és azután ott volt a punktum.

János mester egyedül maradt a kilenc gyermekkel a világon. – Hej, sok van azzal – mondva.

Kettő, három már iskolába járt, egyet, kettőt járni kellett tanítani, másikat ölben hordozni, kit etetni, kinek pépet főzni; emezt öltöztetni, amazt megmosdatni és valamennyire

keresni! Bizony édes atyámfiái, ez nem csekély hivatal: próbálja csak meg valaki.

Mikor cipőt kellett szabni, egyszerre kilenc cipő! Mikor kenyeret kellett szelni, egyszerre kilenc karéj! Mikor ágyat kellett vetni, egyszerre az ajtótól az ablakig az egész szoba ágy, tömve, dugva apróbb, nagyobb, szösze, barna, emberforma fejekkel!

– Óh, én uram és Istenem, de megáldottál engemet – sóhajtozék magában elégszer a jámbor kézműves, mikor éjfélén is túl ott ütötte a mustával a talpat a tőkénél, hogy ennyi lélek testét táplálhassa, s gurítgatta hol egyiket, hol másikat, aki álmában rosszul viselte magát. Kilenc biz ez, egész kerek kilences szám. No de hála érte az úr Istennek, még nincsenek a panaszra; mind a kilenc egészséges, jó erkölcsű, szép is, jó is, épkezézlábbal és gyomorral megáldva, s inkább kilenc darab kenyér, mint egy orvosságos üveg, inkább kilenc ágy egymás mellett, mint egy koporsó között; az úr Isten őrizzen meg tőle minden érzékeny apát, anyát, még akinek nyolc marad is, ha egyet elvesznek belőle.

Nem is volt János mester gyermekeinek semmiféle szándékuk a meghalásra; az már el volt végeztetve, hogy ők mind a kilencen keresztül dolgozzák magukat az életen, s nem engedik át helyüket senkinek; nem ártott azoknak sem az eső, sem a hó, sem a száraz kenyér.

Egy karácsonyestén János mester későn tért haza a nagy szaladgálásból, mindenféle kész munkákat vitt haza, kevés pénzecskét szedett be; ami ismét a mesterségéhez, meg a napi szükségére fedezésére kellett. Hazafelé futtában minden utcaszegleten látott aranyos, ezüstös báránnyakkal, cukorbabákkal rakott asztalokat, amiket jámbor kofák árulgatnak olyan gyermekek számára, akik magukat jól viselik; meg is kérdik elébb, hogy a rossz gyermekeknek ne adjanak el belőle; János mester egy-egy helyen meg is állt: talán venni kellene belőle? micsoda? mind a kilencnek? Az sok volna. Egynek vegyen? Hogy a többi azután irigykedjék rá. Nem; majd ad ő nekik más karácsonyi ajándékot, szépet is, jót is, ami el sem törik, el sem kopik, s aminek valamennyi örülhet, mégsem veheti el a másiktól.

– No gyerekek: egy, kettő, három, négy; mind itt vagytok – szólt, hazaérkezve kilencfejű családjá körébe. – Tudjátok-e azt, hogy ma van karácsony estéje? Ünnepe ám ez. Nagyon örvendetes ünnep. Ma este nem dolgozunk semmit, hanem örülünk valamennyien.

A gyerekek úgy örültek annak, hogy ma örülni kell, majd felvették a házat.

– Megálljatok csak, hát még ha megtanítalak benneteket arra a nagyon szép énekre, amit én tudok. Nagyon szép éneket tudok ám; erre a napra tartogattam, karácsonyi ajándéknak!

Az apróságok nagy zshivajjal kapaszkodtak apjuk ölébe, nyakába; majd lehúzták azért a szép énekért.

– No, mit mondtam! Ha jól viselitek magatokat! Aztán szépen sorba kell állni. Így ni, amelyik nagyobb, előbbre, amelyik kisebb, hátrább.

Úgy szépen sorba állította őket, mint az orgonasípokat. A két legkisebb az apa térdére és karjára jutott.

– Már most csendesség! Majd én előbb elénekelem: ti pedig majd aztán utánam.

Azzal komoly áhítatos képpel, levéve zöld sipkáját fejről, elkezdé János mester azt a szép hangzatos éneket, ami így kezdődik:

„Krisztus urunknak áldott születésén...”

A nagyobb fiúk és leánykák az első hallásra megtanulták a dallamot, több baj volt a kisebbekkel, azok mindig félrevittek a dalt, s ki-kimentek a taktusból, végre mindnyájan tudták azt, s az volt aztán a nagy öröm, mikor mind a kilenc egyszerre vékonyan és vékonyabban zengedezé azt a szép dalt, amit maguk az angyalok énekeltek azon az emlékezetes éjszakán, s talán még most is énekelnek, amidőn ilyen szép kilenc ártatlan lélek őszinte örömeinek harmóniás hangja kéri onnan felülről a visszhangot tőlük?

Bizonyára a gyermekek énekének örülnek ott fenn a mennyben. Hanem annál kevésbé örülnek odafenn az első emeleten.

Ott egy gazdag nőtelen úr lakik, egymaga kilenc szobában: egyikben ül, a másikban alszik, a harmadikban pipázik, a negyedikben ebédel; ki tudná, mire használja a többit?

Ennek sem felesége, sem gyermeke, hanem van annyi pénze, hogy maga sem tudja, mennyi?

Ez a gazdag úr éppen nyolcadik szobájában ült ez este, és azon gondolkozott, hogy miért nincs az ételnek íze, miért nincs a hírlapokban semmi érdekes, miért nincs e nagy szobákban elég levegő, miért nincs a ruganyos ágyban csendes álom, amidőn János mester földszinti szobájából elkezdett elébb lassan, aztán mindig erősebben hangzani föl hozzá ama vidámságra ösztönző ének.

Eleinte nem akart rá ügyelni, hogy majd vége szakad, hanem amikor már tizedszer is újrakezdték, nem állhatta tovább a dolgot.

Összemorzsolta kialudt szivarját, s lement maga hálókabátban a csizmadia szállására.

Éppen végezték azok a verset, amint benyitott hozzájuk, s János mester egész tisztelettel kelt fel a nagy úr előtt háromlábú székéről.

– Kend János mester, a csizmadia, ugye? – kérdé tőle a gazdag úr.

– Igenis szolgálatjára, nagyságos uram, parancsol egy pár fénymázás topánkát?

– Nem azért jöttem. De sok gyermeke van kendnek.

– Van biz, nagyságos uram, kicsiny is, nagy is. Sok száj, mikor evésre kerül a dolog.

– Még több száj, mikor énekelnek. Hallja kend János mester, én kendet szerencsés emberré akarom tenni. Adjon nekem egyet ide a gyermekei közül, én azt fiammá fogadom, felneveltetem, eljár velem utazni külföldre, lesz belőle úr, a többieket is segítheti.

János mester szörnyű szemeket meresztett erre a mondasra; nagy szó volt az! Egy gyermeket úrrá tenni. Kinek ne ütne ez szeget a fejébe?

– Hogyne adná? Persze, hogy odaadja! Hiszen ez nagy szerencse.

– No válasszon kend közülük hamar egyet; aztán menjünk. János mester hozzáfogott a választáshoz:

– Ez a Sándorka. No ezt nem adom. Ez jól tanul; ebből papnak kell lenni; a második: ez leány, leány nem kell a

nagyságos úrnak; a Ferencke: ez már segít nekem a mester-ségben, enélkül nem lehetek el; a Jánoska: lám, lám, ez meg a nevemre van keresztelve, nem adhatom oda; a kis Józsi: ez meg egészen az anyja formája, mintha csak őtet látnám, ez ne lenne többet a háznál? No most megint leány következik, ez semmi; azután itt van a Palika. Ez volt az anyjának legkedvesebbje; oh, szegény asszony, megfordulna a koporsójában, ha ezt idegennek adnám; no ez a kettő meg még nagyon kicsiny, mit csinálna velük a nagyságos úr?

Úgy járt, hogy már a végére ért, mégsem tudott választani. Azután alulról kezdte felfelé, de csak az lett akkor is a vége, hogy ő bizony nem tudja, melyiket adja oda, mert ő valamennyit szereti.

– No porontyok! válasszatok magatok; melyiketek akar elmenni, nagy úr lenni, kocsiban járni? Szóljatok no; álljon elő, aki akar!

A szegény csizmadia majd elfakadt már sírva, ahogy ezt mondta; a gyerekek azonban e biztatás alatt apródonkint mind a háta mögé húzódtak; ki kezét, ki lábát, ki bőrkötényét fogta meg apjának, úgy kapaszkodott bele, s bújt a nagy úr elől.

Utoljára János mester nem állhatta tovább, odaborult közéjük, átnyalábolta valamennyit, s elkezdett a fejükre sírni, azok pedig vele együtt.

– Nem lehet, nagyságos uram, nem lehet. Kérjen tőlem akármit a világon, de gyerekeimet egyiket sem adhatom senkinek, ha már az úr Isten nekem adta őket.

A gazdag úr azt mondta rá, hogy ő látja, hanem hát legalább annyit tegyen meg a kedvéért, hogy ne énekeljen többet gyermekeivel ide alant, s fogadjon el tőle ezer pengőt ezért az áldozatért.

János mester soha még csak kimondva sem hallotta ezt a szót: „ezer pengő”, és most a markába nyomva érzé.

A nagyságos úr megint felment a szobájába unatkozni, János mester pedig nagyot bámult azon az ismeretlen alakú ezer forintos banknótán, s azután elcsukta azt félelmesen ládájába, a kulcsot zsebébe tette és elhallgatott.

Hallgatott az apróság is. Nem volt szabad énekelni.

A nagyobb gyerekek mogorván kuporodtak le a székre, a kisebbeket csitítgatva, hogy nem szabad énekelni; a nagy úr odafenn meghallja.

Maga János mester hallgatva járt fel s alá a szobában, s gorombán kergette el magától azt a kis porontyot, aki feleségének kedvence volt, mikor odament hozzá, s arra kérte, hogy tanítsa meg őt újra a szép énekre, mert már elfelejtette.

– Nem szabad énekelni.

Azután leült duzzogva a tőkéhez, elkezdett buzgón szabdalni; addig faragott, addig szabdalt, míg egyszer azon vette észre magát, hogy maga is elkezd dúdolni: „*Krisztus urunknak áldott születésén*”.

Először a szájára ütött, hanem azután megharagudott, nagyot ütött a mustával a tőkére, kirúgta maga alól a széket; kinyitotta a ládát, kivette az ezer forintost, s futott fel az emeletre a nagyságos úrhoz.

– Nagyságos jó uram! Instálom alássan, vegye vissza a pénzt, hadd ne legyen enyém, hadd énekeljek én, mikor nekem tetszik; mert az több ezer forintnál.

Azzal letette az asztalra a bankót s nyargalt vissza az övéihez, sorba csókolta valamennyit, sorba állítá orgonasíp gyanánt, közéjük ült alacsony székére, s rákezdék tiszta szívből újra:

„*Krisztus urunknak áldott születésén.*”

S olyan-olyan jó kedvük volt, mintha övék volna az a nagy ház. Akié pedig volt az a nagy ház, nagy egyedül járt kilenc szobáján keresztül, s gondolkozott magában, hogy vajon mi örülnivalót talál más ember ebben a nagy unalmas világban.

Mikszáth Kálmán

(1847–1910)

Karácsonyi legendák

Az emberiség és az istenség poézisének a csúcspontja a karácsonyest, a három királyok, a jászol s a szent gyermek. A szent gyermek, aki a földön született az istállóban, s folytatja földi éltét az égben, Isten jobbján, a trónuson. A lajtorja ő, mely összeköti az eget a földdel, amint az egyházi énekből zúg mifelénk. Egy gyönyörű legendákkal fölbokrétázott lajtorja. S e bokrétában a legszebb rózsa a karácsonyest.

Mily fönséges gondolat, hogy az Isten a földről veszi az ő fiát a nép közül. Mintha csak a népképviselői eszme volna bevéve a mennyei kormányzatba.

Az isten-ember harminckét évig jár a földön, maga az Úr, ki sohasem érintkezett személyesen a képére teremtett lényekkel, mintegy szükségesnek látja ezt, mert különben hamarább venné magához. Jézus tanul, csodákat művel, tapasztalati utakat tesz Péter apostollal, s néha meg is tréfálja Péter urat.

Mennyi legenda és parabola! De ezek mind elhalványodhatnak idővel, míg a karácsonyest poézise soha meg nem szűnhet, meg nem fakulhat, mert a világ legerősebb sziklájára, a gyermekek iránti szeretetre van fölépítve.

Az Olympust elsöpörhette az idő szent berkeivel és isteneivel, hiszen a gyermekeknek nem volt hozzá semmi közük. Odin örökre eltűnt, Thornak már csak a régi írásokban van nyoma, a hozzá tapadó ősrégeket kitepték a századok az emberi emlékezetekből, de a karácsonyeste a gyermekek szöske hajszálaival van elválaszthatatlanul odafonva az örökkévalósághoz. Két epocha van, amikor a karácsonyest nyájas fénye gyönyörrel tölti el a lelket s megmelegíti a szívet, s ez a két epocha kicsi kivétellel szinte az egész életen át tart.

Először mint gyermek örül az ember, mikor a Jézuska hozza a sok ajándékot, aztán örül mint szülő, mikor a Jézuska nevében adhatja a sok ajándékot a gyerekeinek.

A karácsonyfa minden fák közt a legcsodálatosabb, amelyiken kétfajta gyümölcs terem. Más zamatot szakít a gyermek és mást a szüle, csak az a kérdés: melyik a jobb ízű? „Egyik sem – szól közbe a nagypapa, aki már kóstolta a kettőt –, mert az enyim a legédesebb.” (Terem rajta hát még egy harmadik fajta gyümölcs is.)

Milyen kimeríthetetlen forrása az örömöknek nemcsak maga az est, hanem már közelgése is. Mihelyt a hó lehull, mihelyt beteríti fehér abrosszal a természet a világot, már eszteni kezdenek a gyerekek. Már várják. Közeledik napról napra mindenféle csodákkal. Az ablakok üvege virágozni kezd, a házak ereszei jégcsapokkal vannak kirojtozva, a fákat zúzvara lepi meg, millió tündöklő gyémánttű reszket a fenyveken.

Még a szegény zsellér gyereke is türelmetlenkedik.

– Mikor lesz az a nap, édesanyám, mikor úgy jóllakhatunk, hogy se feküdni, se állni, sem ülni nem tudunk?

A jómódú úri házaknál a természetén kívül más jelek is mutatják. A cselédek elkezdenek rórátéra járni; az ostyasütő vasat hozzák a padlásról és a Zsuzsi szolgáló megtisztogatja; az öreg disznó, mely karácsonyra lészen hurkává és kolbásszá, már csak alig tud szuszogni. Aztán jönnek Jézuska előhírnökei.

Jön a Mikulás. A Kaffka. Virgács van a kezében, esetleg ajándék is, bekukkan a gyerekek közé, s azért Kaffka, hogy mindent meglásson, megfigyeljen és bizonyos az, hogy hivatalos jelentést tesz majd Jézuskának.

Azután az öreg „nénike” érkezik, a Luca. De már attól csak a béres fél s keresztet majszol fokhagymával az istállóajtóra, hogy a szarvasmarhának ne ártson.

S mindez, az epekedés, lázas izgalom, a türelmetlen várakozás, a napok lassú cammogása egy szép estéért! A szegény apróságok úgyszólván megszenvednek a karácsonyest gyönyörűségéért.

Mennyivel kellemesebb a szülék helyzete, akik ezt a várakozási időt is átélvezik: a naivitást, az ártatlanságot, a kis jószágok ezer meg ezer kérdéseit, együgyűeket és túl okosokat. E fürge, szemes fickók és leánykák csodálatosan keverik össze az együgyűséget a mély látással, a realizmust az eszményivel, mely még lelkükben kiforratlanul imbolyog. Istenem, milyen különös ablakok azok, melyeken át ők nézik a dolgokat!

– Mikor jön a Mikulás, apa?

– Egy hét múlva, fiacskám.

– Hányszor fekszünk le addig?

– Hétszer.

– Aztán ugye, kitesszük a cipőt az ablakba?

– Kitesszük.

– És hogy ismer rá Mikulás, hogy ez az én cipóm?

– Mikulás mindent tud.

– Akkor a Mari leckéjét is tudja?

– Azt is.

– Minek az neki? Hiszen őtőle nem kérdezi a tanító.

– Hát csak tudja, mert tudja.

– De ha a Mikulás mindent tud, akkor olyan okos, mint maga az Istenke.

– No, hát mindent talán mégse tud.

A kis Pali mindennap új és új vállatásokat kezd azokról a személyekről, akik a karácsonnyal valamelyes összeköttetésben vannak és neki valamit hozhatnak, vagy tőle valamit elvehetnek. Mert a kis Pali önző és stréber.

Ő már a XX-ik század gyermeke.

– Melyik cipőt tegyük ki a Mikulásnak, apuskám?

– Hát azt, amelyik a lábodon van.

– De az már kopott.

– Mindegy, fiam.

– Nem volna jobb, ha az új cipőmet tennénk ki?

– Mért gondolod?

– Mert a Mikulás azt fogja gondolni a rossz cipőmet látva: nini, ez valami szegény gyerek, ennek egy-két dió is elég lesz, míg ellenben a csinos úri cipőbe különb dolgokat rakna.

– Ejh, micsoda bolond beszéd ez, Pali!

– Hiszen te mondtad az újságból, hogy a miniszter is kevesebbet ad a szegényeknek, mint a gazdagoknak.

– Én? Nem mondtam én ilyet.

Az idősebb, okosabb Mari közbeszól:

– De bizony mondtad, atyus, a tisztviselők fizetés-főlemeléséről, hogy a miniszter azokat segíti kevesebbet, akiknek többre van szükségük és azokat segíti többet, akiknek kevesebbre van szükségük.

– Hm, meglehet, hogy mondtam. De ezt a Mikulás nem teszi. A Mikulás a jó istenke megbízottja.

– Hát a miniszter kinek a megbízottja?

– Az a királyé.

– De hát a király?

– A király. No, már az megint az Isten megbízottja.

– De hisz akkor az is Mikulás.

– Dehogy, ti bohók! Nem értitek ti még azt. A király és a Mikulás közt nagy különbség van, a király nagyobb úr, akinek egymillió katonája van.

Palika a fejét rázza.

– Nagyobb úr a Mikulás, mert annak ezer millió almája van. A katonát nem lehet megenni, de ha a Mikulás akarná, minden almáját megehetné.

Hát tessék aztán okosan beszélni velük!

Viszont az is igaz, hogy lehetetlen nem mulatni a fecsegéseiken.

Bármilyen nehezen, lassan is, de végre fölvirrad a nagy nap. Van sürgés-forgás a házban: baromfikopasztás, máktörés, mindenki lótfut, csak az óramutató jár a szokottnál is lassabban. Alig mozdul a kutya! A favágó béres valamit behoz a szűre alatt s beviszi a szalonba. Pali bekukucskál a kulcslyukon s látja, hogy egy zöld fenyőfagally. A mama is ott van a szalonban, s egész délután becsukakozik. A gyerekeknek nem szabad a szalon tájékára menni. Persze duzzognak, haragusznak a megszorító parancs miatt, de éppen rossz az időpont, nagy dilemma előtt állanak, mert szót fogadni kellemetlen, szót nem fogadni pedig veszedelmes, minthogy Jézuska csak a szófogadó gyerekeket szereti.

– Mikor mehetünk be, apa?

– Majd ha csengetünk. Akkor kinyitjuk az ajtókat, ti pedig berohantok.

– És ki lesz még ott?

– Én, a mama, a nagymama, a nagyapa meg a keresztapa.

– Hát a Jézuska is ott lesz?

– Az már akkor elmegy másuvá, csak az ajándékokat hagyja ott, hiszen sok végzendője van neki ma este, képzelhetitek.

Palika nagyon elszomorodik és szép kis szája, mely körül amorettek játszanak egyébkor, sírásra kezd ferdülni.

– Hát neked megint mi bajod, Pál úr?

– Ott akarok lenni – nyöszörgi, s könnyek potyognak az arcán végig.

– Iszen ott lész, ha majd csengetek.

– Az már késő! Én akkor akarok ott lenni, mikor a Jézuska jön – és a kis zsarnok toppant egyet a lábával.

– Ugyan eredj! Mért volna késő?

Palika habozik egy percig, aztán durcás arccal kiszalad az udvarra.

– Azért se mondom meg, pedig tudom, miért... – kiáltja be az ajtóból titokzatosan.

Most már a Marit faggatja az apja:

– Mit vett megint a fejébe az a rossz kölyök?

– Gyanakszik, atyus.

– Kire?

– Tirátok. Hogy azt mondja, mikor a Jézuska elmegy, megdézsmáljátok a hozott ajándékokat.

Íme a földi alak, melyből már némi por az ő fehér lelkére is fölszállt. Palika már gyanakszik. Lelke még az eget keresi, de már az eszét megpörzsölte a föld dögletes párája. Még jó, még hisz, de már kételkedik is.

Leszáll az est. Kigyúlnak a csillagok fent is az égbolton, lent is a gyermekek szobáiban. Pszt! A betlehemes pásztorok szólalnak meg odakünn az ablak alatt. Hamar az ablakhoz! Szinte egyszerre történik minden. A szalonból kihangzik élesen a csengettyűszó, *klíng-klíng, klíng-klíng*.

Szabad a bemenet!

(1902)

Gárdonyi Géza

(1863–1922)

Karácsony a názáreti házban

Jézuska egy napon hazafelé mendegéle az iskolából.

S vala ama nap téli, hideg, hóval teljes.

De a kis Jézuska nem fáza. Subácskája vala ama báránycska bőréből, amelyet a pásztorok ajándékoznak születése éjén; a lábán sarucska; a fején süvegecske.

És íme, amint haladna az úton az isteni gyermek, láta egy koldusasszonyt a názáreti hídon.

Öreg vala pedig az asszony és reszkete a fázásban. Megkékült vén kezét ölébe kulcsolva néze szomorún.

Jézus látá őt és megállta előtte.

És szóla:

– Asszonyméném, miérthogy itt ülsz a havas kövön?

Amaz pedig felelé:

– Nincs hol megpihennem. Mert úgy kerültem én e városba, mint a széltől fútt töviskóró. Idegen vagyok itten.

És Jézus mondá:

– Jövel mihozzánk. A mi hajlékunk meleg...

Amaz pedig felelé:

– Óh édes ajkú gyermek! Iszen ha minden ember gyermek volna, bármely házba is beléphetnék.

És marada ültön.

Jézus pedig elszomorodék.

És benyitván a házba, találá anyját, Máriát az ablaknál ülve, ingecskét foltozván.

És Jézus köszönté őt, mondván:

– Dicsőség a mennyben Istennek!

S anyjához járulván, megcsókolá kezét.

Mária pedig megölelé a gyermeket és mondá:

– Szerelmes egy fiam, tudod-e, hogy ma van... születésed napja? Immár betöltéd hatodik évedet.

És vetkeztetvén őt a subácskából, tovább beszéle édesen:

– Mivel szerezzek néked gyermekem örömet e napon?

– Anyácskám – felele Jézus –, csak oly örömet szerezz nekem, amely néked is öröm. Mert ahol ketten örülnek, az az igaz öröm: és ahol hárman örvendeznek, az a boldog öröm.

S Mária felelé:

– Miképpen örvendezhetnénk hárman? Avagy nem tudod-e, hogy atyád Kapernaumban dolgozik?

Jézus pedig mondá:

– A híd kövén az úton egy asszony atyánkfia ül. Szólítsd be őt, mert az én hívásomra nem jó.

Mária pedig elcsodálkozék. És mondá:

– Mely atyánkfia járna erre?

S Jézus felelé:

– Nem tudom a nevét.

S Mária kérdé:

– Vajon ő mondotta-e, hogy atyánkfia?

– Nem mondotta – felelé Jézus.

– Hát akkor hogyan tudod, hogy atyánkfia?...

Jézus behunyá szemét és csendesen felelé:

– Érzem.

Mária ekkor kendőt boríta fejére és kiméne az útra. És megtalálá az asszonyt.

És szólítá nyájasan:

– Ki vagy te?

S amaz felelé:

– Koldus vagyok. Kapernaumból tévelyedtem ide. Mert homályos immár szememnek látása.

S Mária szóla:

– Jer velem.

Az asszony fölkele és követé Máriát.

És mikor elérkezének a házhoz, Jézus megnyitá előttük az ajtót. Mária pedig bevezetvén az asszonyt, széket tón a tűzhely mellé. És monda:

– A tüzem elaludt, de a fal még meleg. Ülj le.

Az asszony szemérmesen letelepedék, és boldog fohászkozással áldja vala magában az Urat. Jézus pedig monda:

– Anyácskám, a mi atyánkfia talán éhezik is...

S Mária felelé:

– Már adok ennie.

És elővevé a kenyerét, és szelvén belőle, nyújtá az asszonyoknak, mondván:

– Nincs egyebem, asszonynénikém. A férjem odavan ácsolni. Ilyenkor nem főzünk.

S a koldus rebegé:

– Óh áldott óra! Óh áldott hajlék!

S törne a kenyérből. De a kenyér az ölébe fordula, mert nem bírja vala tartani ujjainak gémberedettsége miatt.

Mária azonban fogá a kenyeret, és szeletekre metélé az asztalon.

S amíg Mária ebben foglalatoskodék, a gyermek Jézus odahúzódék az asszonyhoz. És áhítatosan nézván reá, két kis tenyerébe fogá a koldus asszony kezét, és huhókolá, lehelgeté.

És mind a hárman örvendezének.

(1912)

Legenda a három királyokról és az ihászról

Történék pedig azon időben, hogy az három bölcs királyok Jeruzsálemnek tartának, vezetgetvén az napkeleti fényes csillag által.

Vala pedig az ő ruhájuk dísztelen és minden ékesség nélkül való, más közönséges utasokéhoz hasonlatos. Koronájuk és palástjuk is zsákban. S ülének tevéknek hátán.

Lón pedig, hogy délnek ideje érkezvén, megszemjűhözának valamennyien. S megállának az országúton és várakozának, ha jőne valaki, s megmondaná, merre lelhetnének kutat? Szemlélődének pedig egy faépületre is, mely látszik vala távol domboldalon.

S mondá Gáspár király:

– Ott talán.

Menyhért pedig felelé:

– Amoda távolabb kőházat is látok: ott inkább találunk.

Érkezek azonban hozzájuk egy juhnyáj nagy kolompolással és porral az országúton. Elöl a szamár, hátul az ihász, hajtván ő nyáját faragott botjával és komondoraival.

– Jó ember, mondd meg nekünk: vagyon-e ott kút ama faháznál?

Felele az ihász:

– Ott ugyan kút nincsen. Ott csak fejik az nyáját.

– Hát amott a kőháznál?

Felele az ihász:

– Ott mégúgy sincs: ott csak nyírják az nyáját.

– Hát te hol itatsz meg délben?

Felele az ihász:

– Sehol, mert nyájamat én immár eladám jó pénzen, s hajtom végezetre. Ám ha szomjasok vagytok, amoda feljebb megtaláljátok ennek az mezőnek tulajdon ihászát, tán épp a kútnál. Ott megeléghettek.

S lőn amint mondá:

Megtalálák a mezőnek ihászát, amint épp nyáját itatá.

És szállának ők is és megelégitik vala szomjúságukat mind tevőikkel egyetemben. Miként más poros utasok. Noha vala egyikök Limoniának királya, másíkok Balgaloniáé, harmadíkok Tsukoniáé, mely ország Kan-Tsukoniának is neveztetik.

Szóla pedig Gáspár az ihászoknak:

– Mondd, jó ember: Jeruzsálem-e az már, ahol az a messze torony látszik?

Az ihász felele:

– Mi volna más, ha nem Jeruzsálem?

És kérdeze Menyhért király is:

– Bejártok-e tik is az városba? Halljátok-e az híreket, amelyek ott járnak?

S az ihász felele:

– Bejárunk és hallunk is egyet-mást.

S kérdeze tovább Menyhért:

– Nem hallottál-e arról, hogy fiú született a királyi házban?

– Nem hallottam.

– Vagy hogy várja fiának születését az király?

Az ihász vállát vontá, mondván:

– Hogy tudhassam én aztat? Avagy azt véled-é, hogy az király házába csakúgy forgolódom én, akár az komám házába? Magunk-színű ember él és meghal, hogy csak látott volna is királyt valaha.

Elmosolyodának erre az szent királyok és Boldizsár király kezét nyújta az ihásznak.

S mondá:

– Íme kezét is fogtál eggyel.

És Gáspár is kezét nyújta az ihásznak, mondván:

– Kettővel fogtál kezét.

Menyhért is hasonlatosképpen cselekvék, és mondá:

– Három királlyal fogtál kezét.

Az ihász pedig megneveté eme mondásokat:

– Beh igen tréfás utasok vagytok! Most mán hát beletekintek az kútba, hogy az negyedik királyt is lássam.

Azok pedig elcsodálkozának.

– Negyedik királyt? Micsoda negyedik királyról szólasz te?

S az ihász felelé:

– Micsoda negyedik királyról? Hát magamról, a ragyogóját! Avagy nem vagyok-e én is király? Juhoknak és szamaraknak az királya vagyok.

Az három királyok összenézének és megvonák vállukat:

– Hát iszen voltaképpen mink is...

(1915)

Tömörkény István

(1866–1917)

Karácsony böjtjén

Az ezredes agglegény, mert annak idején nem házasodott meg. Akarta ugyan egy időben, hogy majd csakugyan megházasodik, fiatal volt még akkor, játszi és bohó, tehát házasodni akart, jobban mondva el akart venni egy leányt, de utóbb a következményektől megriadt. Lehet például, hogy olyan helyre helyezik át, valahová a vadvidékre, a hegyek közé, ahol kocs út sincsen, ahol mindent lóháton kell szállítani, s mármint mint lehessen lovon vinni a zongorát. E kérdés megrendítette, sokat tépelődött, s végül abban hagyta szándékát. Így agglegény maradt, nem tart konyhát, s mindezzel világosan meg van okolva a tény, hogy a kutyamosója és a lovásza hazajárnak a század konyhájára ebédelni. A századra nézve ez megtiszteltetés és öröm, mert ez bizonyos előkelő színezetet ad a kompániának, egyben pedig a legénység az egész ezredben a legjobb hírforrásokkal rendelkezik. Most is, épp ebédhez készülődvén, a tisztelt mancsaft csörömpölt a konyhában azon edényekkel, mikről így szól a nóta: réz a kanál, bádóg a csajka, huncut, aki csináltatta. Épp ezerleves volt bennefőtt hússal és grenadírmarssal. Az ezerleves jó, onnan a neve, hogy van benne ezer szem kása, a gránátmars pedig kitűnő eledel (főtt tésztaból, tört krumpliból állítódván elő), de csak akkor, ha zsíros vereshagymával jól el van bolondítva. A szakácsok pedig mindezt mérik kifelé nagy kanalakkal a földre rakott csajkáikba, és azt mondja az ezredes úr lovásza:

– Újság!

A szakácsok kezében megáll a kanál. A lovász mondja:

– Karácsonyra minden kompániából hazamehet egyharmada egy álló hétre.

– Szüret! – mondják erre az emberek, s amikor jövén a konyhába az ezredes úr kutyamosója, s a főntebb elmondotta-

kat komoly fejbólintással megerősíteni látszik, némely ember örömében oly bolond táncot kezd járni, hogy majd belehágna a csajkába. A hír pedig azonnal szétfut a más kompániákhoz. Halad föl az emeletre, s ama férfihelyiségekbe, mik közönségesen ubikációknak neveztetnek. Az ubikációk lakosai némi kétkedéssel fogadják a hírt, mert az újságolások nem mindig tartalmaznak igazságot.

– Ki mondta? – kérdezik.

– Az ezredes úr kutyamosója – szólta a felelet.

Hát az egészen más. Most már bizonyos. Az emberek készülődni kezdenek. Mindenki el akar menni. Ha rájuk hagynák, nem maradna a kaszárnya udvarán más, csak a faköponyeg (annak meg mindegy, akárhol van). Kémlődve és irigykedve néznek titkon egymásra, talán ezt eleresztik, engem meg nem. Minden három közül csak egy mehet el, ki lesz hát az az egy? Az újoncok leszámítódnak, marad hát még mindig két ember. Mármost a kettő között az lesz a numerus, amelyiknek kevesebb a büntetése.

No, pár nap múlva csakugyan benne is van a parancsban, amit a lovász mondott, és a kutyamosó megerősített. Már éppen egy nap van csak karácsony böjtjéhez. A kapitányok válogathatnak bőven, hogy kit eresszenek haza, mert e tekintetben a kihallgatásokon igen nagy a forgalom. A szerencsések, akik szabadságot kaptak, módfelett boldogok. Soha, semmiféle generális tiszteletére nem pucolják oly fényesre a köponyeggombot, mint mostan. Extra ruhákat kérnek kölcsön azoktól, akik nem mehetnek. A derékszíjat oly fényesre viaszkolják, hogy csillog, mint a tükör. És nevetve fogadják a napos káplárt, aki sorra járja a szobákat a manipuláns őrmester üzenetével, hogy mondja meg a tisztelt társaság, milyen legyen az ételek rendje a karácsonyi napokon. Bánják is ők, akármilyen lesz az étel, különbet esznek ők otthon. Általában úgy el vannak telve a hazatérés gondolatával, örömevel, hogy nem jut eszökbe, hogy hiszen egy hét múlva csak vissza kell térni. A legfiatalabb katonák, akik alig pár hete szabadultak fel a regrutasor alól, szomorúan nézik mindezt, mert ők nem mehetnek haza, a szívekben vágyak támadnak, amiket mondhatatlan levertség követ. Annál inkább, mivel-

hogy ráérnek. Régi igazság, hogy foglalkoztatni kell a szomorú embert, akkor könnyebben elfelejti a baját, ám éppígy az ünnepek táján beáll a kaszárnyákban a szokásos fegyverszünet, amire nincs is magyar szó; németül Waffenstillstandnak nevezik. Csak úgy ódöngenek a folyosókon, némely a kantinba megy, ha van rá pénze, s ott borozgat nagy bújában, ismeretségeket köt más századbeli, hasonsorsú fiatal katonával, s elpanaszolják egymásnak titokzatosan, hogy milyen ember a káplárjuk, milyen a szakaszvezető, milyen az őrmester. A böjt napján a városba való legénység is rapportra áll, az mind egész napra szóló kimaradási engedélyt kér a kapitánytól. A szakasz-szobákban durva lármák esnek, az altisztek verekednek ilyenkor össze. Mind engedelmet akar kérni a kimaradásra, de mert a rend szerint minden szobában legalább egynek otthon kell maradnia: azon veszekednek, hogy ki legyen az otthonmaradó. A manipuláns (őrmester) káromkodik, és azt kérdezi az Istentől, hogy a nyila miért nem üt már bele a tisztelt társaságba vagy egyszer, mikor ő előző nap annyi ételfélét bevásárolt, s most nem lesz aki megegye.

Végezetül elmegy mindenki, aki elmenendő. A kaszárnyában alig marad lélek Aki ott marad is, az unalmas és hideg délutánon nem tudja idejét tölteni. Van, aki mindjárt ebéd után lefekszik s aluszik, az még a legboldogabb. Más szobában játszanak. Miután a kártya tilos jószág, dominóval játszanak harmincegyest a huszonegyes formájára. A bankos csak úgy tartja a köveket, mintha kártyázna, s osztja ki a plattokat, a játékosok pedig csak úgy gusztálnak, resztálnak a kövekkel, mint a kártyában szokás. A harmadik szakaszban egy fiatal regruta, akinek az apja pálinkakereskedő, az küldött a fiának egy láda konyakot, ennél fogva részeg az egész harmadik szakasz káplárostul egyetemben, és közösen sírnak az asztal körül. Leszáll az est. A sivár falak sivárabbak, mint valaha. A szobákból kihallatszik a visszhangos folyosókra a nóta.

*Vásárhelyen nem tudják a nevemet,
Majd megtudják, ha katonának visznek.
Az én nevem törökszegfű, liliom,*

*Törökszegfű, liliom,
Ha meghalok, kinyílik a síromon...*

Szól, azután elhallgat, hogy egy másik ubikációból feleljen rá a parasztkatona komor, jajgató dala:

*Ha kiállok a kaszárnya elébe,
Sírva nézek a csillagos egekre.
Jaj Istenem, merre van az én hazám?
Merre van az én hazám?
Sirat-e még engem az édesanyám?*

Ma különlegesképp vacsora is van, úgynevezett menázsi-javítás: valami tésztaféle, de nemigen tesz abban kárt senki. Csak turkálnak inkább benne. Ennek is vége. Közeledik a kilenc óra, de a hazaszállingózó katonák szokott képe most hiányzik. Azok most mind időn túl való maradáson vannak. Az őrségről hosszan elnyújtott kiáltás hallatszik, a hang végiglebeg a hosszú, üres, hideg folyosókon. – Ráhágtak a lábára, azért kiabál – véli a bakanyelv, igazság szerint azonban ez a kilenc órasi capistrángot jelenti. A rézduda szólni kezd, félig befagyott sikoltásai azután lassan elhallgatnak. A napos megy le jelenteni, hogy itthon van mindenki, akinek itthon kell lenni, s e foglalkozáshoz beleöltözködik a kesztyűkbe. Kászálódik mindenki, hogy lefeküdjék. Kint harangok szólnak a város házai fölött, s ünnepi beszéddel jelentik a napot. A lámpát eloltják. Még kattog egy darabig egy-két legény az ócska csizmákból vágott, patkósarkú papucsokban, azután csönd lesz. Ebben a csöndes sötétben pedig fölkel az ágyából egy fiatal katona, magára ölti a kopott köpönyeget, és halkán kióvakodik a szobaajtón.

A napos visszajön. Jó volna aludni nagyon, minthogy mindig akkor szeretne legjobban aludni az ember, mikor nem lehet. Egy üres ágyon elteríti a pokrócot, rádől, de amint érzi, hogy csukódna lefelé a szeme, fölugrik, nehogy elnyomja az álom. Meggyújtja a lámpát, leveszi a tartójából, s egy homokosládába állítja talppal, hogy fel ne dőljön. Az ablakból tintát, tollat meg papírt kotorász elő, s levelet ír haza: *Írtam levelem karácsony böjtje éjszakáján, szomorú szolgálatban...*

Felére sem ér még a levélnek, jön egy vizitáló őrmester, az

inspekciós. Ez most mérges, amiben igaza is van neki, mert keserves a szolgálat ezen az éjszakán. Ennélfogva igen szabályszerű és hajszálra menő pontossággal vizitál. A szabadságoltak és engedélyesek lajstromából megállapítja a számot, azután összeolvassa az ágyakat, hogy hánynak szabad üresen állni. Lassan haladnak a szobában az alvók között. Még valamely más kompániából áthallatszik:

Jaj Istenem, merre van az én hazám?

Merre van az én hazám?

Sirat-e még engem az édesanyám?

– Innen hiányzik egy ember – mondja az inspekciós, rámutatva az üres ágyra.

A káplár odanéz.

– Hiányzik csakugyan – mondja. Pedig egy félóra előtt még itt volt. Hát mikor szökött már ki a rossz regruta?

– Nono – mondja amaz –, az majd kiderül, hogy maga azt jelentgeti, hogy nem hiányzik senki, aztán ehol van ni...

– De őrmester úr, jelentem alássan, tanúsítani is tudom, hogy a regruta Mátiász Király itthon volt még az előbb.

– Nana, csak gyerünk a hadnagy úrhoz.

Lemennek az inspekciós hadnagyhoz jelentést tenni. A hadnagy nem mérges, ellenkezőleg, szelíd karácsonyi hangulatban van. Meghallgatja a jelentéseket, s azt mondja: jó, jó, hát majd ügyelni kell a kiszököltre, hogy mikor jön be.

– De – teszi hozzá – írásosan ne jelentsék. Ezen a napon, ha csak lehet, ne zárassunk be senkit.

A két altiszt elmegy. A káplár kissé megkönnyebbülve, a vén őrmester azonban elítéli ezt az eljárást, s efölött való véleményét úgy fejezi ki a hadnagy előtt, hogy a lehető legfeszesebben szalutál neki, előírásosan fordul sarkon, bal lábbal lép ki, s e tettét véghezvívve ő is megkönnyebbül, gondolván: – No, ennek jól megadtam!

Megint csak lefekszik a kaszárnya udvarára a karácsony éjszaka csöndje. Egy órakor a napos fölkelte a másik szolgálati társát, a frájttert, hogy ezután majd az vigyázzon, ő meg ledől.

– Ha hazaóllalkodik az a Mátiász Király regruta – mondja

neki –, hát hátba vágthatod egynéhányszor az én nevemben is, mert majd becsukatott a gazember.

– Nono – véli a frájter –, hogy hát hiszen, ha csak az kell.

De a regruta Mátiász Király reggelre sem jött haza. Nem is jöhetett, mert hiszen el sem ment testbélileg hazulról. A lelke, az alighanem hazament mindjárt kilenc óra után a faluba, és szétnézett a szülőház körül, a teste azonban itt maradt. Meg is találták reggel, amint lógott a kerítésen az ócska köpönyegben. Karácsony ünnepének első napja ekkor virradt, az akasztott embert pedig leemelték a szegről. Mint ilyenkor szokás, nagy futkározások támadtak, és káromkodtak azok a katonák, akiket dologra rendelték ki e napon, hogy a testet kézikocsin a kórházba behúzzák. Mérgesek voltak. Igazuk volt. Miért nem választott Mátiász Király az eltávozásra más napot?

(1902)

Ady Endre

(1877–1919)

Karácsony

I.

Harang csendül,
Ének zendül,
Messze zsong a hálaének,
Az én kedves kis falumban
Karácsonykor
Magába száll minden lélek.

Minden ember
Szeretettel
Borul földre imádkozni,
Az én kedves kis falumba
A Messiás
Boldogságot szokott hozni.

A templomba
Hosszú sorba
Indulnak el ifjak, vének,
Az én kedves kis falumban
Hálát adnak
A magasság Istenének.

Mintha itt lenn
A nagy Isten
Szent kegyelme súgna, szállna,
Az én kedves kis falumban
Minden szívben
Csak szeretet lakik máma.

II.

Bántja lelkem a nagy város
Durva zaja,
De jó volna ünnepelni
Odahaza.
De jó volna tiszta szívből
– Úgy, mint régen –
Fohászkodni,
De jó volna megnyugodni.
De jó volna mindent
Elfeledni,
De jó volna játszadozó
Gyermek lenni.
Igaz hittel, gyermekszívvvel
A világgal
Kibékülni,
Szeretemben üdvözülni.

III.

Ha ez a szép rege
Igaz hitté válna,
Óh, de nagy boldogság
Szállna a világra.
Ez a gyarló ember
Ember lenne újra,
Talizmánja lenne
A szomorú útra.
Golgotha nem volna
Ez a földi élet,
Egy erő hatná át
A nagy mindenséget.
Nem volna más vallás,
Nem volna csak ennyi:
Imádni az Istent
És egymást szeretni...

Karácsonyi rege
Ha valóra válna,
Igazi boldogság
Szállna a világra...

Kis, karácsonyi ének

Tegnap harangoztak,
Holnap harangoznak,
Holnapután az angyalok
Gyémánt-havat hoznak.

Szeretném az Istent
Nagyosan dicsérni,
De én még kisfiú vagyok,
Csak most kezdek élni.

Isten-dicséretre
Mégis csak kiállok,
De boldogok a pásztorok
S a három királyok.

Én is mennék, mennék,
Énekelni mennék,
Nagyok között kis Jézusért
Minden szépet tennék.

Új csizmám a sárban
Százszor bepizkolnám,

Csak az Úrnak szerelmemet
Szépen igazolnám.

(Így dúdolgattam én
Gyermek-hittel, bátran,
1883
Csúf karácsonyában.)

Krúdy Gyula

(1878–1933)

Az ügynök karácsonya

Egyszer egy öreg ügynök bácsi a kávéházba ment és mielőtt kalapját és kabátját a fogásra felakasztotta, csodálkozva tapasztalta, hogy Hug Hugó úr prémés téli bundája, amely szokás szerint a fogason megelőzi az öreg ügynök bácsi téli kabátját, nincsen a helyén. Sőt sehol a kávéházban nem látható. Az öreg ügynök bácsi dörmögött valamit magában a Hug Hugó úr hanyagságáról és pontatlanságáról, aki az esti „tártli” kártyázást ígyen késlelteti és mérgesen ült le a márványasztalhoz.

A nagy bajuszú pincér, aki a sarokból előjött, azt kérdezte az öreg ügynök bácsitól, hogy mivel szolgálhat? Az öreg ügynök mérgesen nézett a nagybajuszú pincérre és éppen valami gorombaságot akart felelni, de röviden csak annyit kérdezett, hogy Hug Hugó úr nem volt-e a kávéházban?

A nagy bajuszú pincér megcsóválta a fejét.

– Nem – felelt. – És nem is hiszem, hogy ma eljőjön a kávéházba.

– Megbolondult? – dörrent fel az öreg ügynök bácsi.

– Nem bolondult meg – folytatta a nagybajuszú pincér –, Hug Hugó úr nem szokott megbolondulni. De ma nem jön a kávéházba, mert őnagysága nem engedi el hazulról.

– Haha – nevetett az öreg ügynök bácsi –, őnagysága nem engedi a kávéházba Hug urat?

A nagybajuszú pincér búsan csóválta a fejét.

– Nem, nem, nagyságos uram. Nem engedi a kávéházba, mert ma karácsony este van.

– Hm – morogta az öreg ügynök bácsi –, erre nem is gondoltam. Úgy látszik, ma játék nélkül maradok. Adjon hát egy világos kapucínert.

Az öreg ügynök bácsi kávéját kavargatva üldögélt és szórakozottan jártatta végig a tekintetét a kávéházon. Eddig

még jóformán meg se nézte ezt a kávéházat, ahová vagy húsz esztendeje jár esténkint. Nem látta a tükörablakokat, sem a képeket a falon, de még a nagy bajuszú pincért sem vehette soha szemügyre, mert ebben a kávéházban a makk felsőn és társain kívül egyébre ügyet nem vetett. Naponta három-négy óra hosszat ügyelte a makk felsőt, akkor hirtelen elálmosodott és hazasietett megint anélkül, hogy körülnézett volna. Most tehát nézegetett kedvére, bár százszor inkább foglalatoskodott volna a makk felsővel, mint a füsttől barna aranydíszítésekkel és ragyogó gázlámpákkal. A nagy bajuszú pincér sem érdekelte sokáig és mérgesen dobta a földre a képes újságot, melynek első oldalán egy angyal fenyőgallyat tartott kezében.

– Mi hasznom van nekem a karácsonyból? – kérdezte magában elkeseredve. – Az a hasznom van, hogy nem kártyázhatom. Utálatos az élet.

Gyorsan kifizette a kávéját és éppen olyan hangosan vágta be maga után a kávéház ajtaját, mintha tizenkét párti tártlit veszített volna egymásután. Pedig egyet sem veszített, fájdalom, mert nem játszhatott.

Időközben megeredt a hóesés és az elnéptelenedett utcán tompán hangzott egy elkésett kocsis gurulása. A legtöbb ablakból világosság sugárzott ki és a gyalogjárót befödő hómezőn csak itt-ott látszott emberi nyom.

– Megbolondultak az emberek – morgott magában az öreg ügynök bácsi. – Mintha egyik este nem éppen olyan volna, mint a másik? Egy ostoba ünnep miatt kell nekem nélkülözni megszokott szórakozásomat!

És magában nagyokat káromkodott, mintha valami üzleti kellemetlenség érte volna. Azaz, hogy mégse úgy... Mert az üzleti kellemetlenségekhez hozzáédződött, de a tétlenséget, amelyre az ünnep este kényszerítene, sehogyan sem szokta meg.

Először azt határozta magában, hogy hazamegy és a paplan alatt mérgelődik tovább. De sehogy sem tudta megtalálni az utat hazafelé, miután éjfél előtt még eddig soha sem ment haza. Megállt egy utcasarkon és azon gondolkozott, hogy hová menjen, ahol agyonüthetné az időt. A sarkon hirdetőoszlop állott, rajta a színházak, mulatóhelyek cédulái. Mind

zárva, egytől egyig zárva.

– Hallatlan! – dühöngött magában az öreg ügynök bácsi –, még az orfeum is zárva van!...

Olyan keservesen érintette ez a sérelem, mintha minden este az orfeumba szokott volna járogatni. Pedig harminc esztendeje nem volt benne.

A kalapját a szemébe húzta és a fejét lehajtotta, mint olyankor, midőn Hug Hugó úr a négy felsőt mondja be ellene, bár ma este nem mondta be... És bár bemondta volna! Az öreg ügynök bácsi még ezt a kellemetlenséget is elviselné most, csak ne kellene az utcákon őgyelegni. Szomorúan bandukolt tovább. Haragja elmúlt és lassan valami mély csüggedés ereszkedett reá, mint negyven esztendővel ezelőtt, március harmadikán, midőn először ment tönkre. Azóta sokszor tönkrement és csüggedni elfelejtett. Azért nagyon leverte ez az érzés és elgondolta magában, hogy egyedül, egészen egyedül van a világon. Még Hug Hugó, aki az esküvője napján sem mulasztotta el a szokott kártyapartit... Ugyanaz a Hug Hugó, aki kártyázás közben értesült azon örvendetes családi eseményről, hogy a felesége gyermeket szült, de a párti befejezése előtt nem kérdezte meg, hogy fiú-e, vagy lány az érkezett? Ugyanaz a Hug Hugó... De minek részletezzük? Hug Hugó egy teljesen megbízható ember volt. De csak volt, volt. Így családokozik az ember legtöbb reménységében.

Az öreg ügynök bácsi azon vette magát észre, hogy valami mélységes keserűség fogja el, amint a néptelen utcán továbbballag. „Mind elhagytak! – mormogta magában –, de én megmaradok a helyemen... Én megmaradok a helyemen!” Bár nem tudta volna teljes bizonyossággal megmondani, hogy miféle helyen marad meg.

Útjában visszatért a kávéház elé, mert titokban azt remélte, hogy Hug Hugó mégis csak módját ejtette valahogyan, hogy megszökjön hazulról és nem hagyja cserben öreg barátját. Legnagyobb meglepetésére azt tapasztalta, hogy a kávéház, amelyet soha sem csuktak be hajnal előtt, zárva van. Az öreg ügynök bácsi erre már nem tudott egyebet tenni, mint keservesen felkacagott

– Még a kávés is cserbenhágy! Még az a nyomorult kávés

is, ahol annyi kártyapénzt hagytam! Mind gazok az emberek! Most már igazán nem lehetett egyebet tenni, mint szépen hazamenni. De még csak tíz óra volt, éppen csak tíz óra volt. Az öreg ügynök bácsi elkeseredve motyogta magában:

– Még csak tíz óra... tíz óra... Mit csinállok én otthon tíz órakor?

Teljesen összetörte a magános este és a közeli halálra gondolt, pedig a halál eddig sohasem jutott eszébe.

– Ha fiatalabb volnék, segíthetnék magamon. Keresnék valami szerencsétlen magányos leányt, akivel elbeszélgetném az időt, de már öreg vagyok... Túlságosan öreg vagyok. Nem marad számomra más, mint a halál. Különben az üzletek sem mennek a legjobban.

És midőn már végleg elkeseredett, midőn már megutálta az egész életet, hirtelen egy reménysugár villant át agyán. Mi történne, ha felkeresné Hug Hugót a lakásán, hol szomorú rabságban senyved? Talán megbilincselve, megkötözve, kalapja, cipője eldugva! S ő megérkezne, mint a szabadító?

– Hollá, öreg Hug, jövök! – kiáltott fel az öreg ügynök bácsi, és érezte, hogy visszatér fiatalos erélye.

Gyors léptekkel indult neki a havas utcának és olyan könnyedén lépegetett, mint huszonöt év előtt november negyedikén, midőn egyik legnagyobb üzletét csinálta meg.

– Jövök, öreg Hug! – kiáltozott az elhagyott utcán és nagyokat lélegzett.

Sokáig keresgélte a házat, amelyben Hug Hugó úr lakott, mert hiszen még soha sem volt a legbensőbb barátja lakásán. De végre odatalált és becsengetett az ajtón. Az ajtót maga Hug Hugó nyitotta fel és a csüggeteg öreg férfiú arcán, amint az ügynök bácsit megpillantotta, a legnagyobb öröm kifejezése tükröződött.

– Benedek bácsi! – kiáltotta. – Hihetek-e a szememnek?

– Hihet, Hug úr, bátran hihet! – felelt kézdörzsölgetve az öreg ügynök bácsi. – Eljöttem a tegnapi parti kijátszására. Remélem, akad a ház körül egy pakli svájci kártya.

– Akad, hogyne akadna – mormogta boldogságtól remegő hangon Hug úr. – Bemutatom a feleségemnek. Ezek pedig gyermekeim.

Az öreg ügynök bácsi félvállról bólíntott Hug Hugóné felé,

a gyerekekre azonban már ügyet sem vetett.

– Nézze meg, Benedek úr, a karácsonyfánkat! – szólta az asszony az asztal közepén álló fenyőfára mutatva.

– Szép, nagyon szép – mormogta az öreg ügynök bácsi –, hanem jó volna ezt a fát a sarokba állítani, mert az asztalon játszani fogunk.

– Úgy van – kiáltotta nekividámodva Hug úr. – Nézzünk az üzlet után.

(1908)

Móricz Zsigmond

(1879–1942)

Karácsonykor jobban fáj

Abban az időben a mamának nagyon jól ment. Annyi albérlője volt, hogy már nem tudta hova rakni. A kályhát egyáltalán nem is hoztuk le a padlásról, és nagyon neveltünk, hogy mi fűtünk a legdrágább fűtőanyaggal, olyannal, amiért nem is kell fizetni, hanem a fűtőtestek fizetnek nekünk, hogy melegíthetnek.

A mama mindig ki tudott találni valami érdekeset, amivel megnevettetett bennünket, mert a mama jobb családból született és azt mondta, hogy nem hagy bennünket elproletárosodni. Arról nem szeretett beszélni, hogy kerültünk ilyen nehéz helyzetbe, de Eszter, a néném titokban megmondta már akkor, hogy a mama beleszeretett egy egyszerű emberbe, és a mi nagy kárunkra hozzáment, de mikor kitört a háború, a papát elvitték katonának és mi többet nem hallottunk felőle. Valószínűleg elesett vagy fogságba került, vagy a távolban elfelejtett bennünket, az bizonyos, hogy azóta soha többet nem hallottunk felőle. De a mama sohase mondott róla egy rossz szót se, ő csak dolgozott és eltartott bennünket, és főbérleti lakásunk volt, s úgy gondolom, abban az időben tisztán az albérletből éltünk. Vagy talán nem is abból, hanem a mama buzgóságából, hogy a három gyereket vidáman tartsa.

Mert azt el kell ismerni, hogy a világháború a gyerekek számára igen víg világ volt.

Mi ott laktunk Budapest déli kerületében, és a Duna közel volt hozzánk. Budapest ezen az oldalon, a háború kitörésekor megállott fejlődésében, s a nagy, négyemeletes paloták pont a réteken végződtek. Nem voltak tovább kis házak, mint a perifériákon szokás, a város várossal végződött, s a szélen álló nagyszerű épületek tövében már a kelkáposzta termett, s el lehetett járni a bekerítetlen grundokra kelt lopni.

Az utcák pedig tele voltak vidám, daloló katonákkal, akik duhajkodtak és dülöngöztek, s a gyerekeknek dobálták a pengős papírpénzeket. Azoknak akkor még nagy értékük volt, rengeteg cukrot lehetett rajtuk vásárolni. Én jól nevelt gyerek voltam, s ha pénzt kaptam, átadtam a mamának, aki beolvasztotta a pénzt a háztartásba, s kockacukrot vett rajta vagy kenyeret.

Egyáltalán, ha visszagondolok gyermekségemnek erre a boldog és különösen forgalmas idejére, nagyon különös fogalmak támadnak bennem a pénz értékéről. Például a kezembe adott a mama tíz fillért, s azt mondta: szaladj csak, hozzál ötért tepertőt, de meleget kérj, és siess, hogy ki ne húljön. Én aztán szaladtam a henteshez és mondtam, hogy kérek ötért tepertőt, s a hentes sohasem mérte le, hanem belemarkolt a hatalmas vándlingba és kivett belőle amennyit akart, papírba tette, és én úgy szaladtam vele haza, mint a kiskutya a zsákmánnyal. Nem is tudom, micsoda világ volt az, hogy mi öten tudtunk megebédelni ötért tepertőből.

De az is előfordult, hogy öt sem volt a mama zsebében, s mégis azt mondta: szaladj csak a boltba és hozzál kenyeret.

Hát én mentem a boltba, ahol nagyon jól ismertek és nem először adtak kenyeret pénz nélkül – ez a jobb időkben volt, mikor nem kellett sorba állni kenyérbéreggel –, és akkor olyan derék boltosok is voltak, hogy adtak kenyeret pénz nélkül is. Egyszer is így elküldött a mama, s a boltban sokan állottak, sehogy sem fértem a boltoshoz. Míg ott állok, észrevettem, hogy az üveg alatt különböző cukor és más édességek vannak kirakva, s megfigyeltem, hogy csak hozzá kell nyúlni, s egész könnyen lehet kivenni egy ilyen cukorkadarabot. Addig ólálkodtam, a kenyérről is elfeledkeztem, míg az ujjam magától megindult a cukor felé s egész jól sikerült volna, csak ideges lettem, s mikor már a cukor a kezemben volt, hangosabban csappantottam le a fedelet, s a boltos odanézett. Lángvörös lettem, s remegve bámultam rá. A boltos azonnal tisztában volt a helyzettel, s mivel mind a két keze tele volt munkával, egy szót sem szólt, csak intett, hogy takarodjak.

El is szaladtam, s csak annyi lélekjelenlétem maradt, hogy a cukrot magammal vittem.

Kint az utcán magamhoz tértem s míg a cukrot szorongattam, arra gondoltam, hogy ez hadizsákmány, s nagyon büszke voltam rá, de kenyér nem volt, s mentem tovább, másik boltokba, s végre is addig jártam, míg valahol megszántak és adtak egy darab kenyeret, s mikor hazavittem, odaadtam a mamának a cukrot is, és a mama, nem tudva az eredetét, megsimogatta a fejemet, s azt mondta: Derék gyerek vagy.

Így éltünk tehát, elég változatosan. De a lakókkal sok baj volt. Volt egy albérlőnk, aki szombaton, mikor jött a gyárból, be szokott menni egy kis kocsmába a sarkon, és ott addig iszogatózott, hogy a mama el szokott küldeni utána, hogy hívjam haza, ne költse el minden pénzét. És én mentem, és a kocsmában ott ült az albérlő kivörösödött arccal, s mindenki rettenetesen ordított, dalolt, kiabált, s én nagyon féltem, hogy még bekapnak ezek a katonák, de a lakó derék ember volt, ahogy meglátott, azonnal fizetett s jött haza és rendesen volt még annyi pénze, hogy a mamának ki tudta fizetni a hetibért.

A két nővérem dolgozott a mamának a lakásban, ők látták el a házimunkát, mert a mama azonkívül egy utcai vászonárusítónak is segédje volt, és percentet kapott az eladott vásznak és kötények és konyharuhák árából. Délelőtt volt csak piac, és akkor ott kellett neki tartózkodnia. Velem persze senki sem törődött, jártam az iskolába, ha tetszett, de ha nem tetszett, el is maradhattam, akkor jó volt a gyerekeknek, nemigen tartották számon a mulasztásokat. Az volt a gyerekek paradicsoma.

A mama mindig nagyon beteges volt, de mi, gyerekek, ezzel nem sokat törődtünk, hozzá voltunk szokva, hogy akár-mikor csak le kellett neki ülni, és vizes ruhát raktunk a homlokára. Ha a rosszullet tovább tartott, akkor türelmetlenek lettünk, és nem helyeseltük, hogy egy mama megengedi magának a betegséget. Persze sajnáltuk is őt, de egy tízéves gyerekek saját fogalmai vannak a dolgokról, a magam részéről naplopásnak tartottam, ha a mama egész napokat betegséggel töltött el.

Így múlt el a világháború, már én egész nagy fiúnak éreztem magamat. Közben az volt a szerencsénk, hogy a mama

takarítónői állást kapott egy iskolában. Ez már óriási rangemelkedés volt, egész állami állás. Akkor valami nyugalom és biztonság költözött az életünkbe. Megindult a polgárosodás a családjunkban. Így történt, hogy mindhárman iskolát végeztünk. A mamának mindenki jóakarója lett, s mivel a gyerekek nagyszerűen tanultak, sorra elvégeztük a polgárit, a nővéreim a mama iskolájába kerültek, s az kereskedelmi iskola volt. Tandíjat sohasem fizettünk, írószert, könyvet, élelmet kaptunk, a mama megoldotta a maga feladatát. Söpörte az iskolát, súrolta a lépcsőt, hogy a gyerekei tiszta és ragyogó lépcsőkön járjanak tanulni... Mi fejlődtünk, de ő egészen tönkrement. A lábai visszeresek voltak, éjjel felugrott és vizes ruha után kapkodott, a vér szakadt az ereiből... A kicsi nő, aki Atlasz munkájára vállalkozott, beleroppant a teherbe.

Egy nap újra rosszul lett. Eszter mondta, szaladjak orvosért. Szaladtam, az orvos jött. Megvizsgálta a mamát. De én is feltűntem neki, s engem is megvizsgált, s egyszerre négyféle betegséget konstatált rajtam: torokgyulladást, mirigydagaszt, tüdőgyulladást és valami ismeretlen betegséget, ami a rossz táplálkozás következménye volt. Rögtön a kórházba küldte a mamát és engem is.

Eszter elkísérte a mamát, Éva pedig engem.

Csak beadott Éva, s többet nem láttam. Nem tudom, mennyi időt töltöttem a kórházban. Jobbról egy öregember feküdt, balról egy fiatal. Folyton cserélődtek, hol egyiket, hol a másikat vitték be az elkerített helyre, meghalni. Egyszer engem is betettek oda, nem tudom, miért, és én nagyon büszke voltam, hogy magamban voltam, lepedőfalakkal körülvéve. Csak az fájt, hogy mindenkire jöttek látogatók, de énhozzám soha senki. Ez nekem kimondhatatlanul fájt, hogy engem csak nem keres meg a mama.

Búsultam, ideges voltam, nem értettem, hogy a mama nem jön. Meg is kérdeztem egyszer az ápolónővért, hogy miért nem jön a mama?

– A te anyád – mondta –, az nem törődik veled.

Többet nem kérdeztem semmit. A fogamat összeszorítottam, a szívem nagyon megfájdult, hogy a mama nem törődik

velem. Elfojtottam a könnyeimet, csak éjszaka sírtam, mikor senki sem lát...

Így érkezett meg a karácsony. Mindenki azt mondta, hogy két nap múlva karácsony lesz, és az embernek karácsonykor jobban fáj... Hát, karácsony előtti napon, délután csak megjelenik a mama. Néztem rá, s nem akartam hinni a szememnek, hogy mégis. És gyűlölet támadt bennem. Még azt sem vettem figyelembe, hogy a mama olyan sápadt, mint a halottak, s olyan gyönge, hogy semmi élet sincs benne, s leült az ágyam szélére...

És én hősi dologra szántam el magamat és... hátat fordítottam a mamának.

A mama rám hajolt... Előbb azt hiszem, nem is értette, hogy határozottan sértő szándékkal tettem az elfordulást. Betakargatott, megsimogatott, a keze olyan volt, mintha nem is emberkéz, szellemkéz lett volna.

Csak később tudtam meg, hogy a mama is kórházban volt az egész idő alatt... És azon a napon megszökött a kórházból, hogy engem meglátogasson. Méhrákja volt...

Ő meghalt, én meggyógyultam, s csodálatosképpen az életem tovább folyt, mert Eszter már tizenhét éves volt és beleszeretett az iskolában egy tanár... Feleségül vette és ő lett a gyámnyám.

De én boldog vagyok, hogy a mamának már akkor, ott a kórházban megbocsátottam, és kibékültem vele, és nem mondtam meg, hogy haragszom, csak a nyakába fontam a két karomat és kisírtam magam a keblén...

Egy kislány siet a ködön át

Egy kislány siet a ködön át. Ahogy a Verpeléti útról bekaparodik a Rodostó utcába, szinte beleütközik a ködbe. Kis, fehér sapkájával úgy fúródik bele, fehér a fehérbe, s fut a sáros kövezeten, fél lakkcipőben, nagyon kell szaladni, hogy ne prüsszkölje túl a decemberi ködöt. Hova siet? Hova fut? Seholy a világon senkije, aki övé lenne, összes otthona a bérelt ágy.

Hányan futnak így a világon, állami gyerekek, akiket csak itt pottyantott az élet, s most a papájuk ki? Az Állam. A mamájuk ki? Az Állam. A nagypapa, nagymama, a nagybácsi, a nagynéni, az unokatestvér és a felmenő és oldalági rokonság az mind: az Állam. Az Állam, akit sose látott, s nem is sejti, mi az, csak azt tudja, hogy annak nem lehet azt mondani, édesapám, édesanyám, nem lehet neki kezét csókolni, nem lehet neki panaszkodni, és nem lehet tőle vigasztalást kapni. Akinek nem lehet elaludni az ölében, s aki nem simogatja meg a kislány fejcskékjét, nem cirógatja meg az arcocskáját, és egyszer sem takargatja be, ha a hideg konyhában, a vaságyon, lecsúszik róla a takaró a decemberi éjjeli hidegben.

– Színésznő leszek, az anyja szemit! – kiált fel a kislány, s megáll az út közepén.

Összecsapja a kezét, és nagyot kacag az út közepén, az életút közepén, a köd közepén, az élet beláthatatlan és járhatatlan ködvilágának a kellős közepén.

S Csibe ott áll egyedül a Rodostó utca mélyében, oly egyedül, hogy ha valaki kinyújtaná karját a ködben, megfoghatná a kis fitos orrát.

„Színésznő leszek.” Most ez igazán hozzáillő világ volt, evvel a köddel. Végre egyedül. S többé nincs egyedül. Kitalálta az élete célját. „Színésznő leszek.” Nem is tudja, mennyire jól találta ki, hogy egy ennyire magányos kis léleknek éppen ez a megfelelő mesterség: az egész világnak dobni oda magát.

Felüldülve sietett haza.

A félkomfortos ötödik emeleti lakásban, a 16-os villanykörte világosságában a három gyerek zsenyegve csinálja a betlehemet. Icu, Mica és Bibike. Sőt a papa is segít nekik, mert a papának a gyárban egy nagy vaskerek futott a lábára, s összetörte a bal láb nagy lábujját. Legalább segít a gyerekeknek. Már kész is van a templom. Hegyes kis tornya van neki. Bent pedig mindent lehet látni. Negyven fillérért vettek bele egy betlehemi állatseregletet. Jászol, tehének, lovak. A jászolban kisbaba fekszik, s a barmok rálehelik a villanyfényben a meleget. Mert a papa a zseblámpájából kivette az elemet, és beleszerelte a templomba. Csak meg kell nyomni,

és világít. Meg melegít is. Nem fog megfázni a kis Jézuska, ha kimennek vele az utcára. Csibe maga is álmélkodva nézte meg a betlehemet; mikor reggel elment, még sehhol se volt, s már kész. A tornyon kereszt volt, s a kereszt felett angyal, kinyitott szárnyal. Félni lehet, hogy rögtön az égbe repül.

Még a papa is annyira gyönyörködik benne, hogy jókorát csap a mama szoknyájának a hátulsó fertályára, s rákiált:

– No, mama!

A mama azonban rosszkedvű, mint mindig.

– Aggyál pénzt.

–Majd ad a betegségyelő.

A kis Icu torkaszakadtából kiált:

– Majd hozunk mink a betlehemmel. Mán ma este kimegyünk. Csibe kisasszony, aki már odaült a kölcsönkapott írógéphez, hogy helyesírási hibáit gyakorolja, felkiált:

– Én is megyek veletek. Az anyja szemit!

Óriási öröm és ujjongás. Pedig Csibe a legnagyobb önzésből határozta el magát hirtelen a dologra: itt lakik a nagy művész a Horthy úton, s ez előtt akarja magát produkálni. Remek, hogy ilyen szépen kialakul. Még csak ma jut eszébe, hogy színész lesz, s már ma meg is kapja az első sikert... A híres művész meg fogja kérdezni: ki ez a kis művész? Már holnap jönnek utána a színházból. Vajon megtalálják-e a Rodostó utcában?

A gyerekek ruhája már kész volt. Icu lesz „az öreg”. Van neki nagy subája, amit régi vörös ablakvédő lamberkénből csináltak, piros szőrpokróc, a mama piros gallért varrt neki. A kis Bibike lesz a „mennyből az angyal”, Mica lesz a katona, ez úgyis mindig olyan goromba. De mi legyen Csibével?

– Én leszek a bohóc angyal. Csinálunk nekem egy pele-rint.

Ez igazán mulatságos, hogy az ágyilakó Csibe pelerinben megy velük. A mama előszedi az ócska lepedőket, régi nyári slafrokokat, s egykettő összeütik az angyali uszályt. Csibe felhúzza a papa fehér nadrágját, a nagy fekete bakancsát, rá a saját ócska slafrokját; a fejére egy régi, szüreti mulatságból maradt tengerészsapkát papírból, s a vállára a pelerint, s az oly hosszú, hogy ketten fogják a végét.

Jaj, de hát nem elég a ruha meg a személyzet a színházhoz. Nem elég a legjobb színészek, szabók és jegyszedők kórusa: szöveg is kell. Erre senki se gondolt. Mikor színházat játszanak az emberek, mindig ez a legutolsó: a szöveg.

Csibének avval kellett kezdeni a dolgát, hogy felcsapott szerzőnek. Mint a szerzők általában, nem magától találta ki, mit is kell mondani, valaha falun hallott ő már ilyet, csak ő akkor mindig hátra volt taszítva az ajtósarokba. Most bezzeg ő az első. A régi mondókát körülbelül elfelejtette, de azért egy perc alatt úgy kikalapálta a szöveget, hogy már tudták is. A két éneket mindenesetre.

– Aztán sok pénzt hozzatok.

Csibére senki se mondaná, hogy nem fiú. Olyan tökéletes kis fickó, hogy a papa, már a lakáskiadó gazda, utánaszól:

– Aztán magadba gyere haza, nekem ne hozz ide valami tyúkot. Még a mama is elneveti magát, pedig az nagy ritkaság, de most örül, hogy hátha pénzt hoznak.

Csibe a házban a világért be nem menne sehova: még megismernék. Szökve suhan a kis csapat a betlehemmel; de a házmesterné azért meglátja őket, és nevéttében kivillognak az aranyfogai.

Kint jó, a ködben. Egészen olyanok, mintha az égből szállottak volna alá, fehéren, vidáman, soványan.

Végigmennek a Rodostó utcán, s be a Budafoki útra. El a Dohánygyár előtt, be a város felé.

Nohát, valahol már csak be kell menni. Csibe megáll az első bérház kapujában, s halkán még egy próbát tart, hogy a szöveg fel ne boruljon... Akkor be az udvarra, s rákezdik:

*Mennyből az angyal, eljött hozzátok,
pásztorok, pásztorok...`*

Kijön a házmester. Nem igaz, hogy a házmester mind gombra.

– Mit akartok, betlehemesek?

– Szabad-e betlehemet bevinni?

– No, gyertek be, ha már ebbe a nagy ködbe eljöttetek. Bemennek. Ez jó, ha már a házmester is engedi.

Bent a házmesteri lakásban mind összefutnak, a vicéné is a sok gyerekével, s valami ősi áhítattal lesik az örömhírmondókat.

Csibe édes hangján rákezdi:

*Krisztus Jézus született,
Örvendezzünk;
Néki örömeinket
Zengedezzünk.
Dávidnak véréből,
Tiszta szűz méhéből
Született Krisztus nekünk.*

Akkor rákezdi a mesét:

– Az úton, ahogy jöttem, találkoztam tizenkét rendőrrel. Úgy megijedtem, hogy az öreget kinnfelejtettem. Gyere be, öreg!

Hát jön be Icu a nagy piros szűrbundában. Fehér szakállá volt neki, s fehér bajusza vattából. A fején meg egy nagy falusi sipka volt, a fehér szőrével kifelé fordítva. De olyan ügyes volt, hogy amint bejött, egy szót se szólt, csak lefeküdt középen a nagy erdélyi szőnyegre, ami az asztal alatt volt a házfelügyelőéknél.

– Ne aludj, öreg.

– Hallgass. Álmodok.

– Mit álmodtál, öreg?

– Azt álmodtam, hogy olyan hosszú gyulai kolbászt ettem, hogy ha fel nem ébredtem volna, azóta a csabai végét rág-nám.

Azt mondja Csibe:

– Gyere Jézuskát csókolni.

– Nem megyek én mostan Mariskát csókolni.

– Gyere velünk Betlehembe.

– Inkább gyerünk kávéházba.

– Gyere, főztem túrós csuszát.

– Inkább főzz paprikás csirkét.

S rázta magát mérgesen Icu a földön, s a közönség, a gyerekek harsányan biztatták: „Túrós csusza jó – paprikás csirke még jobb.”

– Gyere, kapsz mákos rétest.

– Inkább aggyál gesztenyepirét.

– No, kapsz, ha jó maradsz.

– Akkor már felkelek.

Felugrott, körbeállottak, és karban énekelték:
*Mennyből az angyal, eljött hozzátok,
pásztorok, pásztorok.
Hogy Betlehembe, sietve menve
lássátok, lássátok...*

A gyerekhallgatóság nagyszerűen érezte magát, de az öreg házmester, akinek a falusi mondókák még nagyon a lelkében voltak, azt mondta:

– De ti valahogy megmodernizáltátok a betlehemi játékot.

De a kicsik nem voltak vele egy véleményen. Ők nagyon jól nevettek rajta.

– Jól van, no – s a házmester az első tízfillérest a kezébe nyomta Csibének.

– Köszönjük szépen, boldog karácsonyi ünnepeket kívánunk. De Csibe unta ezt a sok éneklést. Ő csak a Horthy útra vágyott, a színésznőhöz. Így aztán, bár minden lakásban szívesen látták, kezdte mellőzni a házakat. Így el is értek a Zenta utcáig. Akkor bementek a Zenta utcába.

Már oly gyakorlott színészek lettek, hogy már csak a pénzért dolgoztak. Ahol szép volt a lakás, és szívesen hallgatták őket, ott minden mókájukat elmondták. De ahol csak úgy ímmel-ámmal figyeltek is, nem is, ott oly hamar végeztek, hogy még alig mentek be, már kint is voltak. Negyedórak alatt kikopott az énekből az áhítat, s csak akkor rezegtette meg a hangját még a kis Bibike is, ha látta, hogy csörgetik a pénzt... Icu tartotta a markát az adományért, mert nála volt a kis zacskó, amiben a mamának gyűjtötte a pénzt. Mert bizony ma nem volt más, csak egy fazék bableves, azt kellett enni este is.

Végre kiértek a paradicsomkertbe, a ragyogó, csillogó, gyönyörű Horthy Miklós útra. Ott aztán akár évekig el lehetett volna énekelni, ha egyszerre lehettek volna jelen mindenütt: mert itt tele vannak az emeletek nagyúri lakásokkal, és sehol sem utasították el a kis betlehemes csapatot.

De Csibe csak röpült, alig várta már, hogy odaérjen az ötvenes házhoz, ahol a művésznő lakik. Ki is izzadt, s levette az álarcot, hogy megtörülje magát. Hát ahogy körülpillantott, fiúk, nők, asszonyok-férfiak ránéztek és ránevettek. Oly

boldogan nevettek rá, hogy ő hamar feltette az álarcát, mert nem akarta, hogy megismerjék, hogy a gépirókisasszony is betlehemez.

Mikor felmentek az ötödik emeletre, közvetlenül a lift mellett, becsengettek az egyes lakásba.

– Szabad-e a betlehemet bevinni?

Hát a szóke lány, a szobalány azt mondja:

– Nincs itthon a nagyságos asszony. Se a kisasszony. Senki sincs itthon, csak én vagyok itthon.

Mintha az ötödik emeletről leszállottak volna a pincébe. Csibe úgy elszontyolodott, csak úgy pergett róla a nagy szomorúság. A szóke szobalány meg is sajnálta:

– Nézze, ha itthon volnának, többet kapna, de azért én is adok magának két fillért, kisasszony.

Csibe fölnevetett, s vígan kiáltott, mert egy lágymányosi kis árva kisasszony nem tud szomorkodni; ha tudna, egész életében mást se tehetne, csak csöpögne a gyásztól.

– Köszönjük szépen, de mért vagyok én kisasszony, az anyja szemit, én bohóc angyal vagyok.

Evvel továbbmentek. Csibe mérgében a házban senkinek sem akarta betlehemmel szentelni meg az ünnepet.

Már nem is volt kedve a komédiához. Ment nagy hetykén, s vitette a hosszú sleppet a két kisgyerekekkel. Hát az emberek megállottak, valósággal tömörültek utána. És egy folyamór kezdte kísérni, de milyen kitartóan. Még meg is szólította Icut:

– Az a kisasszony hol lakik?

Csibe odanéz, s azt mondja nagy frissen:

Lélek utca hat,

Pontosan a szív alatt.

A folyamór úgy röhögött, majdnem eldőlt. Icu rászólt, s kiöltötte a nyelvét:

– Nem szégyelli magát, az én kis öcsémet, Jóskát piszkálja?

De azt mondja egy szép magas úriember:

– Mit mutat, kisasszony?

– Ha tíz fillért fizet – szólta Icu –, megnézheti. De fizessen elébb, mert nem gyújtjuk fel az elemet.

– Itt van neked tíz fillér – mondja az úr –, a kisasszonynak meg két pengő, ha egy kicsit beszélget velem.

– Menjen a csudába – fumigálta Csibe. – Adja a babájának. S bemenekültek a legközelebbi házba énekelni.

Mikor kijönnek, már az egész utca tele van néppel, mint-ha a mentőket várják.

– De hol az operatőr? – kérdezi valaki. – Miért?

– Ezt le kell venni moziba. Kisasszony, mért nem csináltat próbafelvételt?

Kérdi egy másik doktor:

– Hogy híjják magát?

– Mária – szól Csibe hetykén.

– Azt hittem, Jóska. Adok tíz pengőt, ha elárulja.

– Mit?

– Hogy fiú-e vagy lány?

– Kíváncsi rá? Az anyja szemit, én nem vagyok kíváncsi, maga kicsoda: kecske-é vagy kappan?

Kacagott ott mindenki. Egy lágymányosi kislánnyal nem tanácsos kikezdeni. Mert egy lágymányosi kislány, az kérem, ember magáért. Meg is járná, ha lovagias védelmet várna valakitől, mikor neki senkije e világon, s a lovagok csak éppen lovagias támadásban részeltetik.

Icu azonban, a kis disznó felhasználta az alkalmat, és körbeperselyezett, mintha valami mutatóvány lennének. Az emberek nevettek, és majdnem mindenki adott.

Igen ám, de egy másik betlehemes csapat állott meg, s felbőszülve nézte, mi történik. Az egyik vidám adakozó oda-szólt a fiúnak:

– Hát maguknak megy a betlehem?

– Megy, ha viszik – morgott a fickó, s abban a pillanatban felcsapta az Icu tenyerét, s abból a pénzek szanaszét ugrottak.

De a hallgatag folyamór már nyakon is ragadta a fiút.

– Takarodjatok innen – s megrázta, mint Krisztus a vargát. – Majd én hazakísérem magukat.

– S akkor magát ki kíséri vissza? – mondta Csibe, s elfutott. Úgy szaladt a hosszú pelerinnel, hogy az csak úgy úszott utána a ködben: úgy futott, mint egy lágymányosi álom, aki után azonban senki sem álmodik... s aki a maga álmát sehogyan sem tudja elérni...

Móra Ferenc

(1879–1934)

Szép karácsony szép zöld fája

Nyolcéves voltam, a harmadik elemibe jártam és először léptem a közszereplés terére. A közszereplés tere az öreg templomunk volt. Úri divatot kezdtek a városunkban, karácsonyfát állítottak föl a szentélyben, az oltár mellett s kerestek valami alkalmi kis rongyost, aki a mennyei fenyőt felköszöntse. No, szegény gyereket akkor se kellett Félegyházának Szegedtől kölcsönkérni. Futotta a kiskunoknak a maguk emberségéből is. De a bibliai példázat szerint sokan voltak a hivatalosak, kevesen a kiválaszthatók. Az egyik selypített, a másikat nagyon kamaszollották, a harmadikat csak segédlettel lehetett volna a karácsonyfa elé állítani, tudniillik olyan körültekintő személlyel, aki orrocskáját rendben tartsa, ami azonban mégsem szokásos ilyen ünnepi alkalommal.

A legtöbbször meg az volt a baj, hogy az ijedtségtől elállt a szavuk, ami ugyan bajszosabb ünnepi szónokokkal is megesisik, de azok nem fakadnak sírva, hanem köhögéssel segítenek magukon. Utoljára bennem összpontosult a közbizalom. Elég rongyosnak találtak, sápadt kis arcom volt és fésűt nem álló vad, fekete hajam s csengett a hangom, mint valami úri kisasszonyé.

– Aztán nem félsz majd, kisfiú? – emelte fel állam valamelyik tanító úr.

– Nem félek én, csak a kutyáktól – mondtam önérzetesen s kicsit halkabbra vettem a szót – meg a bakteroktól.

Megnyugtattak, hogy ezeket nem eresztik a templomba s kezembe adták a köszöntőverset, amit Fehér tanító írt, Isten nyugtassa a haló porában. Szép hosszú vers volt, a két első sorát még akkor is el tudom mondani, ha majd odafönt a nagy vizsgán találkozom a tanító úrral.

Szép karácsony szép zöld fája,

Mondsza csak, honnan jövel?

Sok ilyen sose hallott, furcsa szó volt benne, mint a mondsza, meg a jövel s ezekkel ríkattam meg legjobban a Daru utcai nemzetet a próbaszavalásokon. Akkor tapasztaltam először, hogy a szónok mindig akkor éri el a legnagyobb hatást, ha olyat mond, amit maga sem ért meg.

Minden program szerint ment, még az idő is előírásosan viselte magát. Karácsony böjtje reggelén akkora jégcsapok lógtak a tetőkön, hogy a feldobott sapkámmal le bírtam törni a hegyüket. Azóta se szopogattam jégcsapban olyan jóízűt. Olyan rothadtzsindeyzamatú volt, amilyent semmiféle cukrász nem tud produkálni. Amellett a torkot is edzette és nagy önbizalmat csepegtetett belém. Kezdő szónoknak nagyon ajánlhatom, a jégcsapszopogatástól elmúlik a lámpaláz.

Azt nem vettem észre az úton, hogy fáznék, mert szegény édesanyám rám adta a nagykendőjét, csomóra kötve hátul a derekamon. Csak azért hullott a könnyem, mert az orromat meg államat mardosta a hideg. De hát nem szúrt szemet senkinek, télen minden rendes orr cinegét fog. A tanítóké, a tanítónőké is azt fogott, akik az iskola sarkán toporogva várakoztak rám. Egészen másért akadt meg rajtam a Honthy Berta kisasszony áldott szeme.

– Attól félek – mosolyodott el, mikor meglátott –, hogy ez a kisgyerek egy kicsit túlozza a rongyosságot. Mégiscsak kellene rá valami kabátot adni.

Mindenki igazat adott neki, de hát hol vegyenek most egy gazdátlan kabátot? Az volt a terv, hogy az ünnep után majd Sente tanító úr elvisz a Stross szomszéd boltjába és ott fölruháznak a Jézus nevében, de azt előbb meg kell szolgálni. Szerencsére az iskolaszolga ott ment el mellettünk, sietett a templomba, perzsagalléros ünneplőben. Nagyon mogorva, öreg férfiú volt, de azért most beharmatozták az égi magasok a lelkét.

– Én odaadhatnám a gyerkőcnek addig a bekecsemet – mondta egy kicsit vontatva, mintha csudálná önmagát.

– No, azt megfizeti az Isten, Károly bácsi – repkedett Berta kisasszony s mindjárt nekifogott a jóembert kihámozni a bekecséből.

– Jaj kérem, én nem ezt gondoltam – hőkölt vissza ijedten az öregember –, hanem a hétköznaplót. Már hozom is kérem.

Hát nem lehet mondani, hogy nem hozta volna, mert csakugyan kihozta a hétköznaplót. Azt, amiben söpörni, fűteni, lámpát pucolni szokott. Rám is adták és bizonyosan jól állhatott, mert mindenki mosolygott rám, aki meglátott benne. Csakugyan egészen eltakarta a rongyosságomat, alul csak a csizmácskám hegye látszott ki belőle, a kezem pedig egyáltalán ki sem látszott, a kezem feje a könyökéig érhetett. Arra is emlékszem, hogy nagyon finom petróleumszaga volt az első úri kabátnak, amit viseltem, egészen más, mint az otthoni petróleumé – ma is mindig érzem ezt a finom szagot, valahányszor díszmagyart látok.

A zsúfolt templomot sem felejttem el soha, ahova alig tudunk utat törni, elül az úri rendek, aztán a subás, ködmönös kiskunok, a berlinerkendős öregasszonyok, a sötét oltárokon csillogó viaszgyertyák szaga összekeveredve a karácsonyi füstökével, a mézes fokhagymáéval – olyan nagy volt minden és én olyan kicsike! Igen, ez Osa tanító úrnak is szöget ütött a fejébe, mikorra beviaskodtuk magunkat a szentélybe és közölte aggodalmát Agócs főtisztelendő úrral.

– Székre kell állítani ezt a Hüvelyk Matyit, hiszen egészen elvész!

Szólították is a harangozót, de az vállvonogatással felelt a sekrestyeajtóból. Emberhalál lesz abból, ha ő megpróbálja székkel törni át ezt a tömeget! – Föl kell tenni a kőpadkára a gyereket! – mondta valaki s már akkor föl is nyalábolt valaki s ráállított már a márványkorlátra, ami a szentélyt elválasztja a hajótól. Egyszerre mindenkinél magasabb lettem egy fejjel – oh, nem leszek én soha többet olyan nagy, mint akkor voltam a félegyházi öregtemplomban. Egy magasságban volt a fejem a pirosruhás Máriácskáéval, aki a legsötétebb oltáron lakott üvegházában, és mégis odasütött rám a mosolygása, és mégis rásimította a kezét a szívemre, amely nyugtalanul vert ebben a szédülős magasban, és azóta is ott tartja nehéz órákban, és tudom, hogy el sem veszi onnan a halálos órák párnájáig.

Sokáig, nagyon sokáig álltam ott, mert meg kellett várni, amíg a polgármester úr megjön, a karácsonyi gyertyácskák meggyújtása is nehezen ment, mert Fekete harangozó sohasem próbált még ilyen életében és olyan fohászokat morgott közben, amiket talán nem is találtak illendőnek a kerubinok, és én már kezdtem álomba zsibbadni a márványpadkán. De végre minden gyertyán kinyílt a lángvirág és Szente tanító úr megrántotta rajtam az úri kabátot.

– Csak bátran, Fercsikém!

Hát miért ne lettem volna bátor. Csengettyűzött a szavam az emberfejek felett, mint az angyaloké a betlehemi mezőkön:

*Szép karácsony szép zöld fája,
Mondsza csak, honnan jövel?*

Itt az instrukció szerint szétvettem a két karomat és a hosszú, lelógó kabátujjak akkorát lebbentek, mintha valóságos szárnyaim nőttek volna. Ez olyan öröm volt nekem, hogy ha kellett, ha nem, minden strófa után röppentem egyet. Ki is gesztikuláltam magam egy egész életre, de szereztem is olyan sikert a Fehér tanító úr költészetének, hogy még Mihály arkangyal is abbahagyta a szószerk oldálán a sátántapasztást, és szalutált a lángkardjával.

– Ember vagy, Fercsike – jelezte Szente tanító úr annak a pillanatnak az elérkeztét, amikor a szónokot minden elfogadható oldalról üdvözik. – Most már lejöhetsz, add ide a kezed!

Persze csak a kabátujját adhattam oda, amelynek felső régióiban a kéz tartózkodott, de azért nem a kézzel volt a baj, hanem a lábbal. A lábak nem akartak mozdulni, mintha gyökeret vertek volna a kőben.

– Gyere hát, nem hallod – rántotta meg a tanító úr mosolyogva a kabátujjat. – A nagyságos úr akar megsimogatni.

Egy nagyságos úr volt akkor az egész városban, a követ, az pedig akkor Holló Lajos volt. Felejthetetlen szép férfiarca már akkor ott mosolygott alattam. Átölelte a térdemet és a hangja már simogatott:

– Gyere kis pajtás, majd leveszlek.

– Nem... nem ereszt a lábam – motyogtam pityergőre görbült szájjal. Megijedtem, mert csakugyan úgy éreztem, mint ha a lábam hozzánőtt volna a kőhöz.

– Mi a macska, nem ereszt a lábad? – nevetett Holló s erősen magához rántott.

Az egyik lábam elszabadult, de abban a percben el is jajdítottam magam, éspedig jó kiadósan.

– Jaj, jaj, jaj, ne bántson!

A mosolygó arc lehajolt a lábam fejéhez és – és Berta kisasszonytól hallottam később – véreahagyottan emelkedett föl.

– Szent Isten, ennek a kisgyereknek odafagyott a lába a kőhöz.

A másikat már óvatosan engesztelték föl, mert az még jobban összebarátkozott a márvánnyal. A vakarás kiderítette, hogy talpatlan csizmácskában léptem a közszereplés tereire s ezért nem tudtam róla többet elmozdulni. Ami jeget, havat fölszedtem útközben, az álltomban először elolvadt a meleg talpom alatt, azután megfagyott és hozzátapadt a kőhöz.

– Sebjaj, kikerül a maga foltjából – nyomogatta a lábam Sor doktor úr, hogy ott feküdtem összeszorított szájjal a követünk ölében. Tudta a doktor úr, hogy a kenyérsütögető asszony fia vagyok, hiszen én vittem hozzájuk minden pénteken a kenyeret, azon melegen, ahogy a kemencéből kiszedtük, és különben is ismerte a fajtámat, hiszen a szegények doktora volt a kis kopasz ember. Hanem azért azt mondta, hogy jó lenne elszalajtani Deskóért, a városi előfogatosért.

És így ültem először életemben úri hintón, ami csak lépésben haladhatott a bőrruhás kiskunok és a berlinerkendős asszonyok sokadalmában, akik eltűnődtek a templomtéren, meg a világi dolgok változandóságán. Sokan még akkor is törülgették a szemüket a megihatottságtól és dicsérték a szép úri kitalálást. Különösen a női nemem levők, egy-két szüle azonban elégedetlen reszkettette a fejét, hogy az urak már a templomból is panorámát csinálnak és szavalatot tartanak az oltár előtt.

– A mi kisfiunk volt az, sógorasszony – próbálta mentgetni az urakat Márton sógor és felesége, ha ismerőst láttak egy-egy tanakodó csoportban. De aztán felhagytak a népek

fölvilágosításával, mert a népek hol kinevették őket, hol zavartan hümmögtek, hogy mi érhetette Márton sógorékat ezen a szent napon? Majd éppen az ő gyereküket karolják fel az urak Krisztus urunk áldott születésén. Nagyon fehéreképzű volt a fiatal, aki papolt, a szaván is érzett, hogy mandulával etetik otthon, bizonyosan valami nagy nemből való úrfi volt, ugyan úrikisasszony is lehetett, nagyon sergette-pergette magát.

Én pedig nem éreztem semmit a királyi dicsőségből, amellyel bevonultam a Daru utcába, csak azt éreztem, hogy parázs sütögeti a lehúzott talpamat és akkor támadt először világtalan kis agyamban az a gondolat, hogy van egy téli Isten is, aki más, mint az az Isten, aki a nyarat mosolyogja.

Juhász Gyula

(1883–1937)

Betlehemes ének

Ó, emberek, gondoljatok ma rá,
Ki Betlehemben született ez este
A jászol almán, kis hajléktalan,
Szelíd barmok közt, kedves bambinó.

Ó, emberek, gondoljatok ma rá:
Hogy anyja az Úr szolgáló leánya
És apja ács volt, dolgozó szegény
S az istállóban várt fődél reájuk.

Ó, emberek, gondoljatok ma rá,
A betlehemi kised jászolára,
Amely fölött nagyobb fény tündökölt,
Mint minden várak s kastélyok fölött.

Ó, emberek, gondoljatok ma rá,
Ki rómaihoz, barbárhoz, zsidóhoz,
A kerek föld mindegyik gyermekéhez
Egy üzenettel jött: Szeressetek!

Ó, emberek, gondoljatok ma rá!

Babits Mihály

(1883–1941)

Karácsonyi ének

Mért fekszel jászolban, ég királya?
Visszasírsz az éhes barikára.
Zenghetnél, lenghetnél angyalok közt:
mégis itt rídogálsz, állatok közt.

Bölcs bocik szájának langy fuvalma
jobb tán, mint csillag-úr szele volna?
Jobb talán a puha széna-alom,
mint a magas égi birodalom?

Istálló párája, jobb az neked,
mint gazdag nárdusok és kenetek?
Lábadhoz tömjén hullt és arany hullt:
kezed csak bús anyád melléért nyúlt...

Becsesnek láttad te e földi test
koldusruháját, hogy fölvetted ezt?
s nem vélted rossznak a zord életet?
te, kiről zengjük, hogy „megszületet”!

Szeress hát minket is, koldusokat!
Lelkünkben gyújts pici gyertyát sokat.
Csengess éjünkön át, s csillantsd elénk
törékeny játékunkat, a reményt.

Az erdő megváltása

– *Legenda* –

1.

Karácsony felé járt, de ez itt nem jelentett semmit, mert az erdő még pogányságban élt.

A tájon a Hideg uralkodott.

Egy ember ment az úton. Rongyos katonaköponyegét a vállára szorította, fázott.

– Mit jár itt ember? Mit jár? Mit jár? Mit jár? – kérdezték a Téli Madarak. De ezt az ember nem értette, mert nem tudott a Madarak nyelvén.

Az erdőben különös zörejek hangzottak. Nem annyi és nem olyan, mint nyáron – de azért nem volt csönd.

A fenyvek fehér terhű ágai recscentek.

A hó ropogott, mintha léptek járnának rajt. Egy nyúl surrant.

Szárnyzuhogás. Egy madár lábai alatt megrengett valami ág.

Fütty. Szél jött. A fenyvek beszéltek.

A tölgy és a medve aludt, a fecske kivándorolt: de a fenyvek ébren voltak s a varjak itt maradtak.

– Hallottátok? Krisztus megszületett! – szólt az egyik fenyő.

– Honnan tudod? Honnan tudod?

– Egy testvért elvittek. Kettőt, százat, tízet. Levágták őket és elvitték a városba karácsonyfának.

Az erdőn borzongás futott végig.

– Mi az? Mi az? Mi az?

– Karácsony! Megszületett a Krisztus. Megváltotta az embereket!

– Az embereket! Az embereket!

Az ágak rázták a havat. A varjak nagy csapatban kirobantak a köd tengerébe.

– Kár volt, kár! Kár volt! Kár!

A szél sípolt, metszett. Az ember sipkáját a szemébe húzta és köpönyegét még szorosabbra vonta.

– Krisztus megszületett.

– Igaz ez? Igaz ez?

– Itt egy ember! Itt egy ember! – zúgták a leveletlen lombok.

Óh, az Ember megváltva s az egész téli Természet dermedten, a Halál, a Fagy, az Álom hármasságában, megváltás nélkül szörnyű ridegségben tűr, vár, borzong, rázkódik, sikongat...

– Igaz ez? Igaz ez?

És az Erdő, mint egyetlenegy lény, megrendült, összezsugorodott, fölzengett, zizzent, reccsent, megindult, lengett, rázta fejét, váró arcot öltött, fölegyenesedett, összeolvadt egyetlen elhatározásba.

– Kérdezzük őt! Kérdezzük az Embert!

2.

Az erdőnek megvan a maga nyelve, amivel az emberekhez is tud beszélni és meg tudja magát velük értetni, ha akarja, mégpedig úgy, hogy az emberek észre sem veszik, hogy az erdő él és mégis beszélnek vele és felelnek neki.

A köpönyeges ember is önkéntelen megérezte, hogy az egész táj egy óriás kérdés lett: s meglepetve megállt. Körülnézett. A táj visszanézte. A szél mintha hirtelen hábtámadt volna s a hold ritkább felhőrétegbe érve, szerte megcsillantotta a megfagyott havat, mintha szemek csillantak volna mindenfelé. A köpönyeges ember egészen világosan tudta, hogy ezek a szemek, hogy ez a hold maga, hogy a szél súgása, mely a fülét vágta, hogy a messziről vonító rókahang, hogy a madarak hirtelen szárnycsendje, hogy a fák karjainak különös gesztusa mind csak egyet kérdez:

– Igaz-e? Igaz-e? Megszületett a Krisztus? Megváltotta az Embert?

S a nagy csöndes kérdésbe egyvalami madár meg nem állhatta, még közibe károgott.

– Hallottam már! Hallottam már! A veréb is mondta már! Aki a városba jár! Kár, kár, kár!

A köpönyeges megrántotta a vállát és elfintorította az arcát. – Igaz – mondta. – Megszületett Messiás. Már régen. Meg vagyunk váltva. – És gúnyosan nevetett. – Ojjé! Kétezer esztendeje.

A róka fölvonított. Messziről iszonyú ugatások visszhangzottak: éhes farkasok kórusa. A köpönyeges ijedten nézett körül és meggyorsította lépteit. Egyszerre megint megállt és figyelt. Halkan, de élesen és tisztán egy lövés zaja sivített be az éjszakába. Aztán még egy. Szemnek minden mozdulatlan: de a kórus nagyobb erővel zengett föl s újra nagyobb, a csaholások, mint a láng, csaptak össze a fák fölött s a köpönyeges ember futni kezdett ugrálva az erdő belsejébe, mint ennek a nagy zenének táncosa.

3.

Az erdő határozottan izgatott volt és lázas. Furcsa zsidobongás támadt benne, egyre erősödött, a szél jött rohamokban s az állathangok, fázó, éhes, dühös, nyöszörgő szűkölés, bögés, ordítás, huhogás, föltörtek innen-onnan és felváltva, ellenőrizhetetlen, apró kótákban, mint egy óriás koncert akkordjai. A köpönyeges ember halántéka lüktetett, csuklói inogtak, fázott és éggett egyszerre, elfagyott lába mintha égő parázson ugrálna... Aztán lassankint teste alsó része elhalt, megdermedt, érzéketlenné vált, de feje annál jobban megvilágosodott, mint az izzó fogónak végei: élesen megfigyelte a fák mozdulatát s úgy tűnt föl neki, hogy megérti az állatok és madarak beszédét.

– Különös – mondta magában. – Ezek a fák mintha eleve nek volnának.

S az erdő lázongott a szélben.

– Megváltva, megváltva! Az ember meg van váltva és mi még szenvedünk. Az ember meg van váltva és mi esszük egymást! Óh jaj, óh jaj! Mennyi jaj, mennyi fájdalom! Men-

jünk a városba! Az emberek közé, az emberek közé! Kérjünk megváltást, megváltást! Krisztus megszületett!

S a köd visszhangozta és az egek kifürkészhetetlen ürességei:

– Krisztus megszületett!

S már lebbentek a fák, már gyűltek az állatok, világító, tüzes szempárok bukkantak ki itt és ott, a ködök tejéből különös megkínzott, vágyó vonítások zengtek át a levegőn. A köpönyeges ember remegve nézett jobbra-balra, de őt nem bántották. Karácsony éje volt. A városba! A városba! – susogott az erdő. – A városba mégy, a városba? – kérdezték a köpönyegestől is.

– A városba – felelt. – A városban betegen fekszik az anyám... az anyám, akit legjobban szeretek. Óh, istenem, talán már meg is halt! Ah... Ah... Halljátok, halljátok?

S egy betegágyra gondolt és szédült és szédült. Hosszú háborúkon volt ő katona és fogoly és beteg. Támolygott. Üres kulacsot szorongatott a marka. Óh, ha még volna benne! A fagy és a kimerültség elvették minden erejét. Az erdő megmozdult körülötte. Az erdő, az erdő! Az erdő megmozdult körülötte s míg ő leesett a földre, már ájult közönnnyel, az erdő megindult és suhanva, lengve, állataival és fáival, mintha gyökerek se fognák, szelével és madaraival, holdjával és felhőivel szállt, szállt az erdő, végtelen menetben, szállt a Város felé...

4.

A város végén egy kis házat körülálltak a fák és benéztek az ablakon. A farkasok fájdalmasan vonítottak messzebb.

Bent a beteg asszony nyögött, fázott, szegény volt, egyedül volt.

– Megváltás! Megváltás! – kiáltottak a fák és karjaikat az égnek emelték. A hó, mint fehér könny, gyöngyözött le róluk. – Megváltás! Karácsony van!

– Hallottuk! Hallottuk! – kiabáltak a téli Madarak, röpködve furcsa ívben.

– Veréb mondta már! – Egy ember is mondta már?!

A bagoly a házra ült.

A farkasok tovább- és továbbadták a vonítást.

A tornyok visszhangzottak.

– Mennyi fa! Mennyi fenyő! – mondták az emberek és bámulva álltak meg. – Sohasem emlékszem, hogy ennyi fenyő volt itt.

– Én öreg vagyok és én sem emlékszem – mondta másvalaki.

– Megváltás! Megváltás! – kiáltottak a fenyők. – Az Ember meg van váltva!

– Mennyi fenyő! – mondta egy úr s botjával mutatott. – S még azt mondják, hogy hiány van a karácsonyfában. Jöjjenek hamar a munkások és vágják le őket.

– Megváltás! Megváltás! – kiáltottak a fenyők.

Érhet-e méltóbb sors egy fenyőt, mintha a Karácsony fája lesz? Talán a fenyők számára ez a megváltás. Vágják le őket s vigyék a piacra!

De a fenyők közelebb húzódtak a házhoz és bezörgettek az ablakon.

– Üzenet a fiamtól! – rezzent föl boldogan a szegény, beteg asszony.

A bagoly huhogott már a háztetőn.

A szegény asszony vacogott a hidegtől, mert nem volt tüzelője.

– Óh – szólott egy Jó Ember, aki arra járt –, ismerem ezt a szegény asszonyt, aki itt lakik. Senki sincs mellette és nincs tüzelője. Ki kellene vágni ezekből a fenyőkből és bevinni neki. Ez úgyis senkié.

A szolgálját hívta, aki baltával jött.

A fenyők elébe tartották ágaikat.

Egy szolgáló jött kétségbeesve a belső városból. Már itt volt a karácsonyest és még mindig nem talált karácsonyfát. A botos úr gesztikulált. A fenyők azonban ide-oda ringtak a szélben, elrántották előlük magukat. „Megváltást! Megváltást!” – kiáltották: és a Jó ember kosarában gyűlt, gyűlt a sok rózse.

Láng lobogott a szegény asszony kályhájában és a fázó fenyvek megváltást találtak. A Jó Ember maga Krisztus volt és benyitott a szegény asszonyhoz.

– Fiam! – kiáltotta a szegény asszony, mert már nem jól látott. Az idegen odalépett az ágyhoz és megfogta a kezét, mert orvos volt.

– Fiam! – sóhajtotta boldogan a szegény asszony, megcsókolta a kezét és meghalt.

S a kályhában boldogan lobogtak a megdicsőült fenyőágak.

5.

A szegény asszony fia pedig megfagyott a havon, de még látta, amint megindul az erdő: s csodálatosan megerősödvén a szeme ebben a végső órában és mivel a fák mind elmentek és félreállottak az útból, ellátott a város széléig, ameddig halandó szem különben nem láthat. Látta azt is, amint Krisztus bement az anyjához és áldotta Krisztust, akinek ez a rossz világ csak olyan, mint a selejtes vászon, melyre ő vetíti a képeket, a Lélek szemei számára.

(1922)

Kosztolányi Dezső

(1885–1936)

Karácsonyi dal

Egy barátomnak

A mi kedélyünk rég kihamvadt,
fagyos, hideg az ünnepünk,
lelkünkre hull a téli harmat.

Jeges vidékre tévedünk,
és álmodunk dicsőbb valóul,
s a fergeteg táncol velünk.

Agyunkba duzzadozva tódul
sok új, hatalmas gondolat,
de a fánkról kopott dió hull.

A gyertyalángunk ellohad,
füstölve pattan rajt a szikra,
s kékes, kialvó lángot ad.

S rásüt vonagló arcainkra.

A gipszangyal

Varjú Péter, a tanyai tanító már őszi óta töprengett azon, hogy karácsonykor milyen ajándékkal lepje meg a hűgát.

Ezek Budapesten laktak. Egyre több szívességet tettek neki, s ő az ajándékkal ki akarta fejezni, mennyire szereti őket, milyen nagyra tartja rokoni kedvességüket.

Két évvel ezelőtt vitt nekik egy söröskészletet – kancsót és poharakat –, tavaly meg egy kínai ezüst cigarettatárcát, melynek födelén egy ló ágaskodott.

Mit vásároljon az idén? Nehéz volt ezt eldönteni.

Voltaképp kevés dologgal lehet meglepni az embereket. Arra gondolt, hogy majd vesz még egy söröskészletet vagy még egy cigarettatárcát, végre kettő is elfér a háznál, de erről a tervről letett.

Az ünnepek előtt pár nappal fölutazott Budapestre. Sorra járta az üzleteket, keresett valami megfelelő ajándékot, de nem talált. A kereskedők telebeszítették a fejét, ide-oda ráncigálták, körülhízelegték és lemosolyogták, ő azonban csak állt a sok holmi között, soványan, mint a piszkafa, grádicsosan nyírt, fölfelé fésült hajával, tűnődött, nem tudott választani, bocsánatot kért, és egy másik üzletbe nyitott. Így csetlett-botlott, határozatlanul.

A karácsony előtti napon délután, amint a Rákóczi úton kóválygott, a kirakatokat bámulva, egy izmos, tagbaszakadt, „behúzó”, aki télikabátban leste künn az utcán a vevőket, észrevette ezt a cingár, tétova, vidéki emberkét, s szelíd erőszakkal betuszkolta a boltba.

Ott egy gipszangyalt mutattak neki.

– Gyönyörű! – kiáltotta a tanító, az önkéntelen elragadtatás hangján.

Aztán föltette csíptetőjét, és úgy nézegette a gipszangyalt.

A gipszangyal nagy volt, akkora, mint egy tízéves leányka, kezeit imára kulcsolta, szemét az égre fordította, és mosolygott, oly édesen mosolygott, mintha nem is gipszből, hanem süvegucukorból faragták volna ki.

A tanító a szűk homlokát ráncolgatva visszamosolygott rá. A kereskedő és a segédek is mosolyogtak, hogy a gipszangyal, mely már régóta a nyakukon porosodott, s a tanító ily szerencsésen egymásra talált.

Huszonöt pengőre tartották.

– Nem lesz drága? – kérdezte.

A kereskedő és a segédek viharosan tiltakoztak.

Máris csomagolták, hogy hazaküldjék. A tanító sietve fizetett – szeretett hamarosan túlesni a kellemetlen dolgokon –,

de minthogy nem bízott a pesti emberekben, inkább maga vitte haza. Kebléhez ölelte a gipszangyalt, és úgy botladozott vele a népes utcákon, közben pedig állandóan reszketett, hátha összetörik a szobor. De nem történt semmi baja. Szállójában kicsomagolta, letette a padlóra, és hosszan bámulta a homályos villanyfényben.

A gipszangyal most is mosolygott, szirupédesen és émelyítően, de a mosolyával együtt valami nagy-nagy szomorúságot is árasztott, mint az ízléstelen gyári holmik, melyek a művészekét akarják utánozni.

A tanító elszomorodott. Félt, hogy túlfizette, és becsapták. Félt, hogy sógorának meg a húgának nem fog tetszeni. Félt, hogy nem tudják majd hova tenni, hiszen lakásuk telis-tele van csecsebecsékkel, tavaly egy szobrot is vettek, igaz, hogy az csak egy öreg szakácsnét ábrázol, és sokkal kisebb, mit ez.

Egyelőre a gipszangyalt letakarta az ágyterítővel, hogy ne is lássa.

Ez volt az ő rendszere. Nem szeretett arra gondolni, ami kellemetlen. Magára se igen gondolt, csak fölkelte és lefeküdt, dolgozott és pihent, élt. Nyáron valami mérges bibircsók nőtt az állán. Akkor hetekig nem nézett tükörbe, mindaddig, míg a bibircsók le nem száradt, s szentül meg volt győződve, hogy a bibircsók azért múlt el, mert figyelemre sem méltatta.

A gipszangyal azonban nyugtalanította. Hol levette róla az ágyterítőt, hol megint ráborította. Egyszer tetszett neki, másszor nem tetszett. Még éjszaka álmából is fölkelte, hogy megtekintse. Akkor megint nem tetszett neki. Reggel azonban kisütött a nap. Akkor megint tetszett neki.

„Ha nem mosolyogna – mondogatta magában –, akkor nem érne ennyit. De mosolyog. Olyan édesen mosolyog.”

Ebbe aztán meg is nyugodott.

Karácsony estéjén maga vitte rokonaihoz, titokban, anélkül, hogy látták volna előzőleg, a karácsonyfa alá állította.

Amint sógora meg a húga megpillantotta az ajándékot, kissé elmosolyodott, de kissé meg is döbbsent.

– Milyen kedves vagy – mondogatták. – Köszönjük, nagyon köszönjük. De miért vered magad ilyen költségbe.

– Tetszik? – kérdezte a tanító.

– Nagyon szép – biztatgatták, de nem néztek a gipszangyalra, mely a maga gyári ízléstelenségével mintha elsötétítette volna a karácsonyi gyertyák vidám lobogását.

– Az a szép rajta – szölt a tanító zavartan –, hogy olyan édesen mosolyog.

Gyászos hangulatban vacsorázott. A villanyok szikráztak körötte, a fánk párája összeölekezett a fenyőfa s a csepegő viaszgyertyák szagával, a poharakban topázszínű és rubinvörös borok csöpögtek, de ő csak hallgatott, gondolkozott és ivott, egyre többet ivott. Nézegette a sógora nyakkendőjét, s az jutott eszébe, hogy ő sohase tudna ilyet kiválasztani. Amit magára vesz, az nem áll jól neki. Bútoraik is milyen furcsák, és mégis finomak, fogalma sincsen, hogy miért.

Éjfél felé, mikor asztalt bontottak, és átmentek a másik szobába, oda, ahol a karácsonyfa alatt a gipszangyalt állt, a bortól egyszerre megoldódott a nyelve.

– Nézd sógor – mondotta kötekedve. – Én szeretem az egyenes embereket. Miért nem vagy hozzám őszinte. Érzem, hogy te lenézel engem. Igenis megvetsz engem, te is, a húgom is.

Sógora tiltakozni próbált, de ő nem engedte:

– Hallgass! – folytatta emeltebb hangon. – Vacsoráztunk. Jól van. A vacsora pompás volt. Megöleltél, amikor idejöttem, szívesek vagytok mind a ketten, tenyereteken hordoztok. A vacsoránál sört ittunk. Hol a söröskészletem? Lásd, már nem is emlékszel rá. Két évvel ezelőtt hoztam nektek egy söröskészletet, poharakat meg egy kancsót, arany betűkkel volt ráírva: *Emlék*. Hova tettétek? Az üvegszekrényben se látom. Kidobtátok a szemétre. Megkínáltál cigarettával is. A cigarettatárcámat, azt a szép cigarettatárcát se hordod. Szégyelled. Valld be, hogy szégyelled.

– Részeg vagy – mondta a sógor.

– Nem vagyok részeg – kiabált a tanító. – Én már napok óta nem tudok aludni, mert érzem, hogy ti gyűlöttök engem, igenis, gyűlöttök engem, csak azt nem tudom, hogy miért. Mit vétettem én nektek? Miért nem jók az én ajándékaim? Ezen is mosolyogtatok. Ne tagadd, mosolyogtatok rajta. Legjobban szeretném összetörni az öklömmel ezt az angyalt, ezt

a szegény, szép, fehér angyalkát, mely azt mondja nektek, hogy szeretlek benneteket...

Föl is kelt, és karjait fölemelte, a karácsonyfa elé tántorgott, hogy összezúzsa a gipszangyalt.

Csak a húga tartóztatta föl.

– Részeg vagy – ismételte a sógora. – Részeg.

– Nem vagyok részeg – rikácsolt a tanító, és sírva fakadt.

– Csak fáj, nagyon fáj, itt – és a szívére mutatott. – Rátapos-tatok.

Vizet, feketét itattak vele, lassan ki is józanodott és elcsitult. Akkor egy kocsiba rakták, hazavitték szállójába, ott lefektették. Megígérte nekik, hogy másnap meglátogatja majd őket, de a hajnali vonattal hazautazott, a tanyára.

Pár nap múlva levelet kaptak tőle, abban bocsánatot kért, mentegette magát a „karácsonyi botrány” miatt, azt írta, hogy nagyon ideges.

Otthon, a szünidő alatt, komoran járkált föl-alá kis szobájában. Abbahagyta a pipázást is. Elővette hegedűjét, próbált valamit játszani, kétségbeesetten tette vissza tokjába. Nem tudott jól hegedülni. Izgalmát mégis legjobban csillapította a bor. Részegen feküdt le, és reggelenként sápadtan, borostás állal ébredt.

Januárban valami gazdáshoz volt híva disznótorra. Akkor is sokat ivott. Egyedül ballagott haza a végtelen pusztán. Sűrű hó esett. A hóra vékony jégkéreg fagyott. Ment, mendegélt a fehér éjszakában, lógatva sovány fejét. Gémeskutakat látott, behavazott boglyákat, kukoricagórékat, pajtákát és istállókat. Akkor egyszerre valami elérékenyülés fogta el, és sírni kezdett. Könnye lecsorgott, és azonnal megfagyott. De jólesett sírnia. Szürcsölte az édes szomorúságot. Eszébe jutott a söröskészlet, a kancsó, amelyre aranybetűvel van ráírva: Emlék, a kínai ezüst cigarettatárca az ágaskodó lóval s a gipszangyal is, mely oly édesen mosolygott. Az is eszébe jutott, hogy valaha a képzőben tanult Michelangelóról, aki haragos és gyönyörű, erős és bajnoki angyalokat faragott, és hogy vannak dalok is, melyek teljesen el tudják mondani, hogy mi fáj a szívünk mélyén. Siratta életét és kicsiségét. Megsiratta a szűk homlokát, garádicsosan nyírt haját, kitér-

delt nadrágját, szemét, mely eddig vak volt és nem látta a titkos szépséget, s megsiratta a gipszangyalt is, az olcsó és ízléstelen gipszangyalt, mely oly szomorú és igénytelen volt, mint ő. Édes zsibbadtság bizsergette tagjait, és lassan elálmosodott. Álmában a gipszangyalt látta, aki fehéren, mint a hó, feléje mosolygott, és egyre közeledett, egyre nőtt, eleinte csak akkora volt, mint egy ember, később azonban akkora lett, mint egy ház és egy hegység. A gipszangyal szelíden karjaiba fogta, és ő boldogan hanyatlott oda, engedte, hogy magához szorítsa, föl-emelje a fatörzsről, és vigye-vigye, fölfelé.

Kuncz Aladár

(1885–1931)

Karácsonyest Noirmoutier-ben

Guillaume sergeant emlékének, aki sohasem tudott volna ölni, és aki elesett a francia–német fronton anélkül, hogy fegyverét kilőtte volna.

Az esős őszt követően jött az esős tél. Csak december első hetében állt be némi változatosság az időjárásban, mert hó esett, s egy-két napig fehér lepedővel borította be a szigetet. Nagy eseményszámra ment ez erre felé. A szigetnek különösen a felső, délnyugati része egészen enyhe éghajlatú volt. A Golf-áramlat arra húzódott el, és az lényegesen befolyásolta az időjárást a szigetnek az Atlanti-óceán felé néző részében. Itt már január végén mimóza virágzott, februárban a gyümölcsfák is ünnepi díszet öltöttek, a vetemények pedig több mint egy hónappal előzték meg a kontinenséit. A szigetnek ezen a felén, közvetlenül a tengerparton, elég nagy erdő terült el, amelyben villák, nyaralóházak épültek. Nyáron Noirmoutier-nek ezt a felét sok fürdővendég kereste fel.

A fekete kolostor a szigetnek szárazföld felé néző részén emelkedett. A szigetet keskeny földnyelv kötötte össze a kontinenssel, ahová apály idején kocsin is át lehetett menni, ha valaki jól meghajtotta a lovakat. A szigetnek ezen a felén az éghajlat korántsem volt olyan kedvező, mint a nyugati oldalon. De kemény teleket itt sem láttak, úgyhogy a szigetlakók körülbelül húsz év óta azt sem tudták, mi az a hó. A rendkívüli hóesést a lakosság természetesen a boche-ok jelenlétének tulajdonította.

Lehet, hogy volt benne valami, de annyi bizonyos, hogy nem örültünk sem a hidegnek, sem a szüntelen esőzésnek. A dohos levegőjű szobákban való örökös tartózkodás rosszkedvűvé, túlságosan érzékeny és idegessé tette az embereket.

Ha idegen ilyen elzárt napokon végigjárja a várépület helyiségeit, bizonyára a bolondokházában képzelte volna magát. Minden szobában legalább két-három harmonika szólt, azonkívül hegedültek, mandolinoztak, citeráztak. A tiroliak között volt hét megszelídíthetetlen cigány. Ezek soha életükben egy helyen oly sokáig nem ültek, mint itt. Örökös mozgás-kedvüket úgy elégitették ki, hogy egész nap táncoltak. Az egyik cincogott hegedűjén, a másik hat énekelt, ugrott, csapkodta a lábát. Ezek a 3-asban laktak. A 2-esben, a németek szobájában, ahol szegény Däumlingéknak kellett tanulni, örökös volt a veszekedés a hely miatt. Most, hogy a kis német diák s még egy öreg bajor elmentek a szobából, a fenn-maradt két helyet osztották szét egymás között. Nem volt olyan könnyű feladat a szélességben alig egy és fél méter helyet negyvenkét ember között igazságosan felosztani. Ezért hát érthető volt az örökös veszekedés, amelyet citerák, mandolinok, kopácsolások és fűrészelések hangja sem tudott elnyomni.

Von Bergen is ebben a szobában lakott. Csellót rendeltem nála, amelyet a német szobrász eredeti módon készített el. A cselló teste háromszögű volt, s nyakát egy darab fából faragta ki, természetesen úgy, hogy a csiga helyett, a kulcsokon ülve, orosz barátnője aktját mintázta meg. Zaj, lárma nem zavarta, nem érdekelte. Összecsucsorodó ajakkal faragta az óriási mellbimbókat. Mikor elébe álltam, szinte álomból ébredő szemmel tekintett fel rám. Azután szeretettel mutatta meg a miniatűr női alak minden báját. Oly szenvedéllyel szorította kezében a kis szobrot, hogy azt hittem, sohasem adja át nekem...

Aránylag csendesebb szoba volt az 5-ös, ahol a magyarok nagy része lakott. Talán Soltész, Németh és Neufeld örökké olvasó sziluettjei árasztották maguk körül a nyugalmat. Legtöbben különben ebből a szobából mentek el munkára vagy az idegenlégióba. A magyar fiúk: Stein Móric, Schnitta, Koródy, Jakuts mindnyájan csendes foglalkozást űztek. Ha kártyáztak is, sohasem támadtak olyan veszekedések, mint a németeknél vagy a tiroliaknál. Esténként Soltésznál ültek össze e szoba magyarjai. Soltész a piszkos környezetből való-

ságos kis „otthont” varázsolt elő. Vigasztalta fogolytársait, lelket öntött beléjük, ha mód volt rá, kávéval, teával kínálta. Estéknént, ha akadt magyar könyv, felolvasott. Ilyenkor a 6-osból nagy szerényen odahúzódott Müller bácsi is. Zöld kötényével végigtörölt a szalmazsákok során elhúzódó alacsony deszkapalánkon, és csendesesen lekuporodott. A hallott magyar szavak, magyar történetek boldog ragyogással öntötték el arcát.

A két legzajosabb szoba volt az 1-es és a 4-es. Ezekbe csak ritkán tettem be a lábamat. Csak ha ajtajuk előtt mentem el, akkor hallottam a pokoli lármát. A 4-esbe egy négyszög alakú közös előszobából egyenesen lehetett bejutni. Ebből az előszobából mentünk fel a csigalépcsőn hozzánk, az 5-ösbe és a 6-osba, s innen jutottunk ki a kis főlépcsőre, amely a bástyaudvarra vezetett. Ez az előszobaféle helyiség a három nagy szobának, a 4-esnek, 5-ösnek és 6-osnak közös társalgója volt. Ha takarítottak a szobákban, ha kicsit mozogni akartunk és az eső miatt nem mehettünk ki, ide jöttünk.

Ebben az előszobában, a fa csigalépcső feljárata alá eső mélyedésben húzódott meg egy ideig szegény Bistrán Demeter, amikor a tetvek ellepték, s ezért minden lakószobából kiközösítették. A „próféta” megadással túrte sorsát. Tudta, hogy ezt is ellenségei küldik rá, s bizony ebben a pillanatban „grád”-jai oly halványan működtek, hogy még ilyen kis nyavalyát sem tudott elhárítani magától. Magányos vackában egy ideig bölcs megnyugvással húzódott meg, de amikor tapasztalnia kellett, hogy esős időben egyesek kisebb szükségleteik elvégzésére nem mennek ki legalábbis a bástyaudvarra, hanem a sötét szobában az ő vacca felé járnak, s fekhelyére, sőt ő magára is illetlenkednek, komor elhatározásra szánta el magát. Egy reggel forró fürdőt vett a pince hordóiban, azután kölcsönként, elviselt holmikból tetőtől talpig átöltözött. Régi ruhaneműit elkeseredett kézmozdulattal bedobta a kemencébe, ahol a fürdő számára a víz melegedett. A tetvek ezúttal a ruhával együtt végleg elpusztultak, s Demeter próféta ismét elfoglalhatta rendes, polgári helyét a 6-osban.

A 6-osban egyébként életünk rendje ment minden különös változás nélkül a maga útján. Sarkadi bácsinak, a kis Felenczernek és a három eltűnt galíciai zsidónak helyét lakótársaim is hamar elosztották. A szoba zsúfoltságán azonban az öt megüresedett hely alig változtatott.

Egész nap az ablakmélyedésben ültem és olvastam. Az elzártág hónapjai néha teljesen beleveszítettek a könyvek által felidézett képzeleti világba vagy saját álmodozásaimba.

Ha kifáradtam az olvasásban, vagy szürkülni kezdett, folyton az árkon túli magányos házat néztem, amelyet a vadszőlőnek megfeketedett ágai s gallyai úgy hálózta be, mint ha e régi épületet bedrótoznák, hogy szét ne essék. A ház ablakait sohasem nyitotta ki senki. Négy lépcsőn a csukott verandáról kis kertbe lehetett menni. A kerti úton a száraz faleveleket csak a szél kergette. Sohasem járt itt senki... Megvolt még a helye a virágos gruppnak. Fa alatt pad várt valakire. Nem ült rajta senki. Alkonyatkor órákon keresztül bámultam át a házba, s azt hittem, egy fehér ruhás asszony majd lejön a lépcsőkön, s végigsétál a kertben. Furcsa, mindig arra vártam, hogy a fehér ruhás breton asszony jön el, az utolsó, akit csókoltam. Úgy éreztem, hogy ez az ő háza. De nem jött egyáltalában senki... Így hát lassanként magam költözködtem át a képzeletemben az elhagyatott házba. Berendeztem a szobákat, beültem a karosszékekbe. Barátokat, ismerősöket fogadtam. Olyan nevű embereket és asszonyokat, akiket sohasem ismertem. Már mindegyiknek megvolt az ideje, amikor jött, megvolt a tárgy, amiről beszélgettünk. Ha nem volt senki nálam, a polcra könyveket vettem le, és csodálatos szép dolgokat olvastam. Néha napokig, hetekig éltem így az ablakmélyedésben, éltem ott túl a magányos házban, s alig eszméltem rá, hogy csak a képzeletem játszik velem!

Nem tudom, nem merülök-e teljesen a valóságos életemből menekülő képzelődésekbe, ha nem jönnek levelek hazulról, amelyek kedvesen, buzdítón eszméltettek helyzetemre, és a kiszabadulás reményét festették elém. Különösen szép, meleg hangú, franciául írt levelet kaptam Laczkó Géza feleségétől. Ebben az időben kezdte meg leveleimnek közvetíté-

sét hazulra egy Svájcban élő magyar asszony is, aki a háború első hónapjaiban lányával együtt internálva volt Péri-gueux-ben. Lányának levelei a későbbi ideiben nagy örömet szereztek. Jött néha Ferenczi Sárítól is egy-egy levél. Sűrűbben írt Kónig György. Apámtól is érkezett majdnem minden héten beszámolás családunkról... Ezek a levelek élesztették és táplálták bennem a valóságos élethez való ragaszkodást, és egy messzi országot festettek elélem, ahol minden a boldogság aranyfényében fürdött. Érdemes volt túrni, szenvedni, mindent elviselni, csak hogy egyszer ebbe az országba ismét visszakerüljek.

Általános nagy örömet keltett köztünk két hatalmas vöröskereszt-láda, amely svájci közvetítéssel Budapestről érkezett címünkre. Ez a küldemény bizonyította, hogy a kis Felenczer hazajuttatta levelünket, amelyben a budapesti vöröskeresztnek lefestettük helyzetünket. A ládából pompás meleg ruhadarabok, csizmák, trikók és fehérneműk kerültek elő. A fogolytábor minden szűkölködőjének jutott belőle. Mellette volt még két liter rum is. A küldött szivaroknak és cigarettáknak csak hült helye maradt... A magyar vöröskereszt adománya volt az első, amely hozzánk érkezett, s gazdagságával felülmúlt minden más küldeményt, amely azután jött.

Karácsony hetében engem még külön nagy öröm is ért. Finály Gábor, annak a budapesti gimnáziumnak igazgatója, ahol tanárkodtam, az első pillanattól fogva a legmelegebb érdeklődéssel és nemes fáradozással járt el félbeszakadt otthoni ügyeimben. Megtalálta módját, hogyan küldjön pénzt. Hosszú, mindenről beszámoló levelekben fenntartotta bennem a reménykedést és az erkölcsi kitartást. Valószínűleg az ő biztatására volt tanítványaim és iskolám volt növendékei nagyobb összeget gyűjtöttek, és azt elküldték, hogy a karácsonyi ünnepek alatt saját belátásom szerint használjam fel magyar fogolytársaim segélyezésére.

A pénzösszeg idejében megérkezett. Akkora volt, hogy nemcsak közös karácsonyi vacsora telt belőle, hanem kisebb ajándékokat is vehettem fogolytársaimnak. Az ajándékok megvásárlására ki kellett mennem a kis szigeti városkába.

Guillaume őrmestertől kértem erre engedelmet. Az őrmester beleegyezett a dologba. Napokig készültem a kimenetelre, s az utolsó éjszaka olyan izgalomban voltam, hogy le sem hunytam szememet.

A szenteste napján délelőtt tíz óraker jelentkeztem a kapu előtt az őrségnél. Fekete szakállas, öregedő breton katonát adtak mellém. A „poilu” szuronyát belecsattintotta puskájába, s már éppen vállára akarta tenni, amikor Georges káplár, az őrmester mindenható szárnysegéde hozzálépett:

– Öregem, csak nem a frontra készülsz? – szólt a mogorva katonára. – Ez az ember még járni sem tud facipőben, nem-hogy megugornék tőled.

Így megesett velem, a szabadelvű és kedélyes Georges káplár jóvoltából, hogy francia fogság alatt egyetlenegyszer szuronyos puska nélkül kísért végig az utcán a katona.

Átmentünk az árkon átvetett fahídon, s kikanyarodtunk az országútra.

A toronyára tízet kongatott.

Szemem előtt minden lágy, színes ködbe burkolódzott. Azt hittem, álomban járok. Olyan kedves, jelentőségteljes és érdekes volt minden.

A tér, amelyen először kellett átmennünk, sápadtan, előkelő zárkózottsággal hallgatott. „Placc d'Armes” – olvastam egy táblán, s most a hosszú ablakú, egyemeletes régi házak dolyfe egyszerre érthető lett előttem. Itt, egyik házban lakott Charette, a hírhedt vendée-i paraszt, a királpártiak vezére. Ezen a téren, ülve végezték ki D'Elbée-t, a másik vezért, mert tizennégy nyílt sebe miatt nem tudott felállni. Mit sem sejtő felesége éppen az ablakot nyitotta ki, talán virágait akarta megöntözni, amikor férje a ráirányított sortűz alatt holtan hanyatlott vissza karosszékebe.

A tér most néptelen. Az ablakok zárva. Mintha ezek a sok mindent látott, elaggott házak többé már nem volnának semmire sem kíváncsiak.

A térből nyíló főutcán már élénkebb a forgalom. A szembe jövő emberek rám néznek, azután messzire térnek ki. Apáca kíséretében két iskolás leány közeledik. Az apáca ság vala-

mit fülükbe, a leánykák keresztet vetnek magukra, és elfordítják fejüket. Öreg nénikék jönnek fekete ruhában, ezüstös hajukon fehér, széles főkötővel. Megállnak, motyognak valamit, s hosszan utánunk néznek.

Engem mindez nem bánt. Túláradó, boldog érzés önt el. Úgy szeretem őket mind, akik kitérnek, akik megvetnek, akik félnek tőlem. Szeretnék hozzájuk szaladni, megsimogatni őket. Benézni minden ablakon, megállni minden bolt előtt, csengetni a kapukon, szót váltani az emberekkel, együtt futni a lovakkal... A kutyákban lehet ilyen érzés, akikkel az emberek sokszor rosszul bánnak, és akik mégis minden ember és emberi dolog iránt oly őszinte, hűséges érdeklődéssel és rokonszenvvel viseltetnek.

A bazár, ahová igyekszem, szemben van Madame Mignale szállójával. Ez a szelíd, mosolygós szemű idősebb asszony vezet nálunk a kantint, amióta férjének is be kellett vonulnia. Most kissé meghajlottan áll a szálloda kapujában, és szomorúan rám mosolyog. Ő tudja, mit jelent nekem ez a séta. Ebben az ellenséges világban egyetlen, aki megért, védelmez és együttérez velem. Nekem úgy tűnik fel, mintha nem is élőlény volna, hanem talán megtestesülés. Mosolya olyan, mint meghalt anyámé, aki a messzi, éteri világból néz le fájdalmas életutakon járó fiára.

A boltban szóke, csinos leányka fogad. Az elfojtott vágyak kisüthetnek belőlem, amikor ránézek, mert sápadt arcát elönti a vér. Sok mindent vásárolok össze fogolytársaimnak. Az egyiknek inget, a másiknak gyapjúujjast. Van, akinek facipő kell, van, aki trikót akar. Akad itt minden. A szivaros skatulyába bele lehet markolni. Cigaretta annyi van, amennyi csak kell... A szóke leány mindent elémbe rak. Válogatjuk, rakosgatjuk, csomagoljuk a holmit, s közben, hogy a katoná se hallja, hogy a boltba belépő észre ne vegye, suttogva, szaggatott, sietős mondatokban beszélgetni kezdünk. Egy férfi s egy nő, akik többé sohasem látják egymást, s akik e pár gyorsan múló percben szeretnének egymásnak mindent elmondani. Talán kivégzés előtti búcsúnál fogja el az embert hasonló lázas állapot... És különös, ez a kis sápadt bolti le-

ány milyen természetesen, milyen zökkenés nélkül megy bele a játékba!

A fekete körszakállas katona sietésre nógat, mintha valamit észrevett volna.

A kis szóke lánynak mind a két keze le van foglalva a csomagolással. Közben néhány gombostűt az ajkai közé vett, amire a selyempapír összetűzésénél van szüksége. Figyelmeztetem, hogy ez veszélyes dolog. Csak úgy a fogai között duruzsolja:

– Akkor tűzze a blúzomba! ...

Ujjam nedves ajkához ér, kiszedem a tűket, és megkísérlem blúzába tűzni. De sehogy sem megy. Kezem úgy reszket, mint ahogy felijesztett madár repdes fészke felett... Ezen a kislány nagyot nevet. Még a szigorú breton „poilu” is elmosolyodik...

De azért menni kell már. Csomagokkal megrakva térek vissza a fogolytáborba. A négytornyú donzson kopott, kietlen falai az égnek merednek. A nyitott ablakon át színes, rongyos pokrócok, kitett fehérneműk lógnak le...

Úgy érzem, hogy a kapu becsukódásával mögöttem valami lármás, derűs muzsika egyszerre elnémul, és zord halotti csendbe lépek.

Este a karácsonyi ünnepre való tekintettel kilenc óráig lehetett fennmaradni. A magyar karácsonyestre, amelyet a budapesti diákok rendeztek noirmoutier-i fogoly honfitársaiknak, az 5-ös számú szobában terítettünk. Itt volt a legtöbb magyar, és a többi lakó, kettő kivételével, meg volt híva más szobákba. A két árva tiroli olaszt, akik még a fogsági élet könnyen kifejlődő szolidaritásában sem kaptak egy ünneplő társaságban sem helyet, meghívtuk asztalunkhoz. A meghívást és egyéb ünnepi formaságokat ezúttal komolyan lehetett venni. Hosszú hónapok óta most először ültünk terített asztalnál. Az egymásra rakott, pokrócokkal betakart szalmazsákok díványul szolgáltak. Az asztal közepén hópelyhes, csillogó karácsonyfa állott. A nyárfa száraz gallyaiból állította össze Nagy Zsiga, aki, úgy látszik, nőiszabó mesterségében megtanulta, hogyan lehet értéktelen semmiségekből mutatós, illúziót keltő dolgokat elővarázsolni.

A vacsorának magyaros jellege volt. Stein Móric kapott hazulról paprikát, aminek segítségével Schnitta, az előkelő megjelenésű magyar pincér kitűnő borjúpörköltet készített. A pörkölt mellé bort is lehetett inni. Karácsony este ez is meg volt engedve.

Az alkoholtól elszokott kedélyekben a mámor hamar erőre kapott. A legfurcsább asztaltársaság, amelyet valaha csak láttam, kezdett egymás iránt felmelegedni, és csakhamar mindenki közös, magyarsírató, nosztalgikus hangulatban olvadt fel.

Az asztalfőn ült Müller úr. Keménygallér, fekete nyakkendő, fekete kabát és csíkos szürke nadrág volt rajta. Olyan feszesen tartotta magát ünnepi öltözetében, mintha ruhájába belevasalták volna. Az öltözet ünnepélyessége különben nemcsak őt, hanem a többieket is egészen átváltoztatta. Eleinte furcsán, szinte idegenül néztük egymásban hajdani társadalmi lényünk feltámadt kísérteteit. Fenyvesi rákvörös volt egész este a magas keménygallértól, amelyet Périgueux óta nem hordott. Neufeld tanártársamnak majdnem be akartam mutatkozni, amikor sötétkék ruhájában, frissen kiborotválva megjelent. A tökéletes előkelőséget a pesti ügyvéd távozása után most egyedül Dudás, az aviatikus képviselte. Hatalmas utazóládájának egyik legpompásabb remekművét vette fel erre az alkalomra, amely magából bódító parfümilletot lehelt. Soltész és Németh Andor is újra olyanok lettek, mint amikor először találkoztunk az osztrák–magyar konzulátus előtt, a mozgósítás izgalmas napjaiban. Csak önmaguknak árnyékává lettek. Lefogytak, arcuk sápadttá vált, szemük kidülledt az esős hónapok elzártsága alatt. Megváltozott lényükön át nézve milyen messzire tolódtak már emlékezetemben a háború első, párizsi napjai!...

Csak Rosenberg úr jelent meg őszi kabátban, csuklóján lóbálva elmaradhatatlan lekvárosbödönét. Varga úr sötétkék ruhában ült mellette, mint előkelő képviselő, aki választói közé ereszkedik. Megvolt az az örömük, hogy elválaszthatatlan társuk, az üvegfúvó fogatlan Edouard is mellettük kapott helyet, mert amióta Maravics inasává szegődött, ő is magyarnak számított. Ma este megfordított világrendnek kel-

lett lenni. Maravics szolgálta ki Edouard-t, s én raktam ki hatalmas porciót Vantúr Jakab tányérjára. Egyébként Jakab is nagyon kicsípte magát. Úri ruhájában sült ki róla, hogy ólába van, valamint Müller úrról is most tudtuk megállapítani, hogy kissé púpos és erősen iksz-lábú.

Valóságos új ismerkedés folyt le az első félórán.

Müller úrtól jobb és bal kézre a két főhelyet kor szerinti rangsorban Jakab és Bistrán Demeter foglalták el. Bistrán megjelenésében is volt némi ünnepélyesség. Ragyás arcáról a felesleges szőrt eltávolította, csak huszárosra kifent, hosszú, hegyes bajuszát őrizte meg. Azonkívül Németh Andornak egyik eldobott rézbarna nadrágjából huszársipkát szerkesztett magának, amelynek három gombja három fokozatosan kisebbedő tükördarabkából állott. Azt mondta, hogy ebben a három tükörben látja a jelent, múltat és jövőt.

Bistránnak zavaros elméleteiből sohasem lehetett tisztán kivenni, hogy milyen érzései vannak. Hiszen azt sem tudta róla senki, hogy milyen szülőktől és hol született. Erdély, Nagyszeben szerepelt sokszor előadásában. Valószínűleg román lehetett. Mindez nem volt biztos. A háborút elítélte, és úgy lehetett kivenni szavából, hogy a németekkel szemben a franciákkal rokonszenvezik... Most, amikor a tányérja mellé elhelyezett ajándékot megkapta, s végignézett a fényesen felterített asztalon, ahol húsznál többen foglaltunk helyet, vállamra tette kezét, és szokása szerint mélyen, kutatva a szemembe nézett.

– Te, ezek a diákok, ezek a budapesti diákocskák, hogy is mondjam – kezdte el a beszélgetést Demeter testvér, akivel már hosszabb ideje tegező viszonyba kerültem. – Szóval, ez mind tőlük jött?... És nekem is, külön, érted, megérted?... Külön nekem is?... Bistrán Demeternek?

A fejemmel igent bólintottam.

Demeter csak nézett rám, hosszan, jelentősen, és a bajuszát húzogatta, pödörgette.

– Ne mondd! – szólalt meg végre, hosszabb idő után. – Ne mondd! – ismételte, és a szeme könnybe lábadt.

Bistrán ezután egy darabig nem szólt hozzám, maga elé nézett és tűnődött. Azalatt Boromisszával, másik szomszéd-

dommal merültem el beszélgetésbe. Elmondta, hogy mialatt fogságban ül, „feleségét” újabb istenáldás érte. Megszületett a tizenkettedik gyereke. El is határozta, ha kiszabadul a fogságból, okvetlenül törvényesíteni fogja barátnőjével való életét.

Közben a hangulat kezdett felmelegedni. Koródy és Jakuts, a két legjobb énekes, belekezdtek magyar karácsonyi énekekbe. Erre Demeter testvér is felugrott az asztaltól, mint aki végre megtalálta, amit keres.

Vállára vette az egyik falon lógó kabátot, botot vett kezébe, s előadta a betlehemmel járó falusi gyerekek mondókáit, majd lefeküdt a földre, mint öreg pásztor, s maga elé könyökölve, halkán, meghatódva elénekelte a pásztorok dalát.

Bistrán énekébe azután belekapcsolódott mindenki.

Csak Müller úr nem énekelt velünk. Nagy, zöldessárga, kopasz fejét ide-oda forgatta, hogy elkapjon egy-egy szót, mert a szöveget már teljesen elfelejtette. Úgy fájt neki, hogy nem tudott beleolvadni a kórusba. Ötven év óta talán először érintette gyermekkori emlékeinek elfelejtett közössége. Meg azután őt is nagyon meghatotta, hogy a budapesti diákok megemlékeztek róla.

Akárcsak Bistrán, ő is ezt egészen személyi ajándéknak tekintette, amelyet nem egy fogolynak, hanem egyenesen neki, Müller bácsinak küldtek.

Mikor az ének elhangzott, Müller úr felállt, megköszönte a torkát, és töredezett magyarsággal felköszöntőt mondott a budapesti diákokra, akik nem feledkeztek el a szegény noirmoutier-i magyar internáltakról. Azután megkért bennünket, hogy elszavalhassa az egyetlen verset, amire még emlékezik, s amit második elemista korában tanult. Ezzel akart hódolni magyarságának. Nevetve, ujjongva biztatták az öregget, hogy csak tegye meg.

Müller bácsi kiállt a szoba közepére, széles, ráncos bőrű kezét combjához szorította, s különös fejhangon hadarva, elkezdte mondani:

*Ej mi a kő, tyúkanyó, kend
A szobában lakik itt bent...*

Néha elakadt, akkor körmeivel idegesen kaparászott nadrágján, kínlódott, gyötrődött, szája majd sírásra görbült, de mégiscsak kivágta magát. Arca belesápadt az izgalomba, nagy, kopasz feje a verejtéktől gyöngyözött. Irtózatos lelki felindultságába került, amíg ötven év távlatán át visszaküzdötte magát azokba az időkbe, amikor még magyarul tudott.

Az öreg cipész szavalata mulatságnak készült, de nem nevetett rajta senki, mikor visszaült helyére. Megindultan ölelték meg, és azután egész este neki énekeltek, őt ünnepezték.

Fél kilenc felé megtelt a szoba a többi foglyokkal. A hangulat fokról fokra magasabbra szállt. Most már a német karácsonyi dalokat is végigénekeltek. A mulatság olyan arányokat öltött, hogy nem hallottuk a kilenc órai kürtjelt, amely a lefekvést rendelte el. Külön kellett az őrségnek feljönni, hogy a lámpákat eloltassa. Mikor a katonák a szobába léptek, éppen a magyar Himnusz utolsó akkordjait énekeltek el.

Az őrség halotti csendben vonult végig a szobán. Mikor kiléptek, a lámpafény kialudt, és a sötétben mindenki botorkálva kereste meg helyét.

Énekszó, mámor, ünnepi hangulat egyik pillanatról a másikra elvágódott.

A szobafőnökök kiadták a jelszót:

– *Kein Wort mehr! Schlafen!...*

Órákig hanykolódom alvás nélkül a szalmazsákon. Régi karácsonyesték emlékei újulnak fel képzeletemben, és mind egyiket újra meg újra átélem.

Éjfél felé jár az idő, amikor a szobánkhoz vezető fa csigalépcsőn sűrű, szabályos lépések koppannak meg. Az őrség jön vissza. Vajon kit keresnek? Mindenki ijedten ül fel fekvőhelyén. Rendszerint éjszaka szokták azokat elvinni, akiket fegyelmi okból más foglyotáborba deportálnak.

Most az 5-ösben vannak. Ajtónk alatt a rés kivilágosodik... Most mihozzánk nyitnak be. A kézilámpák fénysávja kettészeli a sötétséget. Mindnyájan visszabújunk a szalmazsákra, s úgy teszünk, mintha aludnánk.

Erélyes, rideg hang nevemen szólít. Riadtan ülök fel, s ebben a pillanatban, amikor nem tudhatom, milyen végzetes döntést közölnek velem sorsom felől, még komédiázni is van kedvem: szememet dörzsölöm, és értelmetlenül bámulok a katonákra, mintha aludtam volna.

– Öltözködjék fel, s jöjjön a sergeant-hoz – hangzott a parancs. Dideregve, remegő kézzel kapom magamra holmimat. Hová visznek ebben a fagyos, hideg éjszakában? A szalmazsák, amelyen feküdtem, a kékesen világító ablak, az egész füledt levegőjű szoba egyszerre kedves és marasztaló lesz...

A katonák közrevesznek, s megindulunk. Az ajtó nyikorogva csukódik be utánunk.

Az őrmester egyik épen maradt bástyaszobában lakott. Átszeljük a sötét udvart, és a kis lépcsőn, amely hozzám vezet, már magam mászom fel. A katonák alul maradnak.

Benyitok. Guillaume sergeant barna trikóban, piros nadrágban a jól fűtött kis szoba közepén áll, és mosolyogva néz rám. A kandalló tüze fölött kék edényben illatos bor fő, amely előtt Georges térdepel.

Ó, itt baj nem lehet! Az aggodalom, a bizonytalanságtól való félelem egy pillanat alatt leválik rólam, és olyan könnyen érzem magam, mintha súlyos terhet raktam volna le.

Guillaume közel lép hozzám, vállamra teszi kezét, s kedves, lágy hangon mondja:

– Maga ajándékot vett szegény fogolytársainak. Lássá, ez tetszik nekem. Egyszerű pékmester vagyok, sok gyermekem van. Tudom, mi az a Jézus, tudom, mi az a szeretet. Életemben sohasem bántottam senkit, és kiküldhetnek százszor is a frontra, mégsem fogok senkit sem megölni... Ezt akartam magának mondani, és most igyunk egy pohár bort a szent, boldog karácsonyestére!...

Georges tölt, koccintunk, és szürcsölve ízleljük az édes, forró italt. Több mint egy órát tartózkodom náluk. Közben sok mindent megtudok az elejtett vagy félig elmondott szavakból.

Ünnepek után nagy változások lesznek. Guillaume-ot és Georges-t elküldik. Új őrmester jön, aki egyszersmind az adminisztrációhoz is ért. Szigorú rendszabályokat fognak

életbe léptetni, de rendbe hozzák az udvart. Kéthetenként egyszer katonai kíséret mellett séták lesznek. Megállapítják a levelezések rendjét is.

Guillaume megmondja véleményét:

– Szóval tilalomfákat állítanak erre a szemétdombra: ez szabad, ez nem szabad!... Mintha ezzel segítenének valamit. Én legalább nem piszkáltam magukat. Nem volt semmi. Sár volt, piszok volt, de legalább itt belül a várban nem ült senki a maguk nyakán. Nem igaz?...

Az őrmester szavaiból jövőnknek szomorú távlata nyílik... Kezet rázva, melegen búcsúzik tőlem. Azt mondja, többet aligha látjuk egymást. Óvele pedig mi lesz?...

Két rövid karját élénken a levegőbe csapja: ki tudja?... Arcán ott borong a frontra való küldés réme... Az is történt vele. A fényképért, amelyen a két német tanárral és diákokkal levétette magát, megbüntették, és a frontra küldték. Később megtudtuk, hogy mindjárt az első napokban elesett. Katonáit rohamra vezette, de maga nem nyúlt fegyveréhez, s úgy esett el, hogy a kezében szorongatott pisztolyból egy golyó sem hiányzott.

(Részlet a Fekete kolostor című regényből)

Tóth Árpád

(1886–1928)

Karácsonyi emlék

Itt volt, elment a szép karácsony,
S amíg itt volt, jó kosztón éltünk,
Cukron, fügén, mákos kalácson.

Hozott diót, mogyorót, smukkot,
Új százkoronás is volt nála,
De erről alig szólt egy kukkot.

Hogy a pénzügy is derűt öltön,
Adott az osztrák–magyar banknak
Húszer koronát – aranyban! – kölcsön.

És hozott új választó-listát.
Mely szerint csak Lukács szavazhat,
S megválaszthatja Tisza Pistát.

A Béke is, e bús egyénke,
Jött volna vele, ám egy hídon
A strázsa belelőtt szegénybe.

Örült Prohászka is Prizrendbe,
Az udvarias szerb kormánytól
Egy sérvkötőt kapott prezentbe.

Szóval a karácsony sok kincsét
Megkaptuk és ami a legfőbb,
Meggzúnt a fűtőanyag-ínség.

Ez üdvöt zengem el ma számmal:
Egész télen fűthetünk majd
Egy-egy dús – karácsonyi számmal!

Áprily Lajos

(1887–1967)

Karácsony-est

Angyal zenéje, gyertyafény –
kincses kezem hogy lett szegény?

Nem adhattam ma semmi mást,
csak jó, meleg simogatást.

Mi győzött érdességemen?
Mitől csókolhat úgy kezem?

Simogatást mitől tanult?
Erembe Krisztus vére hullt?

Szemembe Krisztus-könny szökött? –
kinyúló kézzel kérdezem.

Áldott vagy a kezek között,
karácsonyi koldus-kezem.

Sík Sándor

(1889–1963)

Magyar karácsony 1920-ban

Magyar karácsony fekete-fakója
És minden, ami mostani, múltjon,
Száz pici gyertya gyújtatlan gyúljon,
Csillagos álom pelyhes takarója.
Álom, álom karácsonyi álom! –
Szemünkre simuljon.

Álom, álom... Betlehemben
Kicsike Jézus megszületett.
Szép Szűz Mária, egek ékessége,
Mi bűnös lelkünk egy édessége
Csókkal hajol a jászolka tövébe,
Kicsi Jézuskára rájanevet.
Édes kicsi Jézus, mindenlátó Jézus,
Ügyefogyott népre, ránk mosolyog
Csilló levegő-égben, boldog fényességben
Nekünk dalolnak angyali karok.

„Dicsőség, dicsőség mennyben az Istennek,
Békesség, békesség földön az embernek!”

Álom, álom... Kegyes kicsi Jézus,
Panaszkodjunk-e teneked?
Okos kicsi Jézus, igazlátó Jézus,
Hiszen te jól tudsz mindenedet!
S te, fényes szép angyalsereg,
A békességet is ismered!
A békesség – te jól tudod – meleg cipó:
És édesanyja a bánási búza.
A békesség a nagy hegyek nyugalma:
És homlokukat a Tátra koszorúzza.

A békesség egy csendes kicsi napsugár talán,
Amely a mély komoly vizek tükrén remeg:
De máshol még nem látják szegény magyar
szemek,

Csak Pozsony ős Dunáján és Szent Anna
taván,

A békesség a kassai harangszó,
S a székely falukon a pásztorok miséje
Kétszerte szent!...
Dicsőség a magasban... Kicsi Jézus,
Tedd, hogy legyen békesség idelent!

Dicsőség, dicsőség a magasságoknak,
Békesség a földön, békesség, békesség
Szegény magyaroknak.

(1920)

Nyirő József

(1889–1953)

Most már jöhetsz, Jézuska!

Idefenn a setét havasok között minden esztendőben valami baj van a karácsonyi szent ünnepekkel. Ezeknek a szegény, egyszerű pásztoembereknek, favágóknak, kik esztendők óta itt vágják a fát valami brassai zsidóknak – ha haragszik Szentfelsége, ha nem –, semmiletteképpen nem lehet úgy megülni a szent ünnepeket, ahogy az Írás parancsolja: éjféli misével, betlehemmel, pappal, tömjénnel, orgonaszóval, deák nyelven, gyönyörűséges evangéliumokkal. Ami nem lehet, hát nem lehet. Eleget erőltették, de nincs mód benne no! Egyik esztendőben hárman-négyen szinte életük árán vág-
tak át a mellig érő havon, jégen, farkasok nyála freccsent az arcukba, minden veszedelemmel megküzdöttek s csak amikor beérkeztek a faluba, akkor derült ki, hogy kerek négy nappal azelőtt megvolt a karácsony s ők hiába jártak. Elvé-tették az időszámítást, amin nem is igen lehet csodálkozni. Eleget ette a méreg, hogy ebben az esztendőben egy faláska Jézust sem kaptak. Még ki is kacagták a faluban. – Másik esztendőben a Kormos bikával akartak utat törni a rengeteg hóban, de a vihar ott nyomta az úton s alig tudának meghú-zódni előle a Csalavágó patakában. A drága bika is szinte ott pusztult, hogy az embereket ne is említsem. Lehetetlent az Úristen se kívánhat szegényektől. Hogy mégis egészen el ne kárhozzanak, a múlt esztendőben idefenn a havasban maguk csináltak betlehemet, még talán szebbet is, mint az a zsidó-oroszországbeli. Ott volt a Kólik, abban egész csorda ember elfér. Tágas, nagy térhely. Faragtak jászlat, abba Jézuska képiben beletették a Mihók Trézsi kicsi fiát, ki már úgy kéthónapos-ka volt, de már – Énistenem – a havason a Biblia is nehe-zebb, mint városon. Néhány marhát, juhokat is tereltek a já-szol köré, hogy reája lehöljenek, ahogy írva vagyon és szépen ki is világították szurkos kalánnal, hogy úgy ragyogott a bar-

lang, mint maga a mennyország, s osztán szépen elimádkozgattak mellette. Szavamat ne feledjem, a vén Üdő Marci bácsi volt Szentjózsef, a többi hivatalbólileg ügyis pásztor volt. Mindenképpen szépséges dolog volt no. – Az idén erről se lehetett szó, mert a Trézsi fiacskáját elvitte a torokgyík, Szentjózsefnek való se volt, mert Üdő Márton bácsi is meghótt az ősz farkán, az Isten nyugosztalja. Megvallva az igazat, kedve se igen volt senkinek az ünnephez, mert a brassai zsidók tönkrementek, a favágatás abbamaradt s az emberek széjelmentek. Összevissza három ember maradt a szállásokon: a Csedő úr szolgája, idősb Márton Feri vénlegény s Ülkei Ádám, kinek a múlt télen hótt vala meg a felesége. Esett, szerencsétlen emberek mind a hárman keserűek, morcosak. Eszük ágában se volt nagy dolgot csinálni a Kicsijézus születésiből.

– Legalább istenigazába kialszom magamat! – mondotta a Csedő úr szolgája, mikor szó volt róla, hogy az idén miként rendezzék az innapot.

Márton Feri vénlegény kártyázni szeretett volna a szentestén, de se kártyájuk, se pénzük nem volt hozzá.

Ülkei Ádám még mindig haragudt a Jóistenre, hogy elvette a feleségit. Egy szalmaszálat se szándékozott tovább tenni az érdekében. Kicsit bosszút is akart állni Szentfelségin, hogy őket ilyen nyomorult sorsba taszította, vagy ha nem is taszította, de ki se emelte belőle. Keményen tartották magukat.

– Nem s nem! – pogánykodtak.

Ünnep szombatjára virradó éjjel történt azonban valami, ami az Ülkei Ádám számításait kissé megzavarta. Ádám, akinek a kalyibája legszélről volt, késő este dühös kiáltozásokat s puskalövéseket hallott.

– Bizonyosan az urak vadásznak! – azt gondolta s többet nem is törődött az egésszel. Éppen lefekvéshez készülődött, mikor megzörgették a kalyiba ajtaját.

– Ki az? – szólott az ajtó felé Ádám:

– Ha Istent üsmersz, eressz bé! – felel valaki odakünn.

Ülkei Ádám odacammogott az ajtóhoz s elvette a támasztó karót.

– Te vagy-e, Feri?

Azt hitte, hogy Márton Feri, a vénlegény, ki unalmában jött hozzá, hogy együtt verjék az üdőt, de szinte sóbálvánnyá vált, mikor látta, hogy egy véres ember tántorog be a kalyibába s rémülten azt suttogja:

– Óts el minden világot!

– Szentkereszt legyen velünk, hiszen ez Péter, a gyilkos! – hőkölt hátra Ádám s hirtelen kirántotta, a hóba hányta a világloló fahasábokat. – Tán nem szöktél meg a tömlöcből, Péter?

– Én biza meg! – hebegi a gyilkos, kit nyolc esztendőre ítéltek, mert féltékenységből megölte a feleségét.

– Ugyanbiza hol volt a szépeszed? – feddette Ádám, de a gyilkos rá sem hallgatott, hanem kimerülten, borzasztó szemekkel rámeredt az ajtóra.

– Zárd bé, rejts el valahova, mert jönnek!

– Kik jönnek? – ütközött meg Ádám.

– A csendőrök... Tepej lábánál meglóttak.

– Meglóttak?

– Meg.

– Eltaláltak?

– El.

– Hol?

– Itt a lapockám alatt.

– Azért vagy véres?

– Azért!

– Az elég baj! – tekergette a fejét Ülkei Ádám, de eszébe se jutott, hogy a sebet megnézzé, kimossa, bekösse. A meglótt ember se mondta.

– A nyomodon mindjárt itt lesznek! – ijesztette Ádám.

– Igen, de esik a hó! – kacagott a gyilkos. – Kereshetnek!

– Akkor nincs baj! – könnyebbült meg Ülkei Ádám. – Füttözzél! – biztatta a másikat.

– Nem fázom! – kuporgott Péter a tüzezske mellett.

– Nem ennél valamit? – kérdezte később Ádám.

– Nem vagyok éhes! – rázta fejét a gyilkos.

Az idő telt. A szél kívül búgni kezdett s a hó omlott az égből. Ülkei Ádám kihallgatózott s elmosolyodott:

– Most már nem jön senki. Az ördög se találna ide ebben az időben.

A gyilkos is örvendett.

– Ott az ágyam, lefekhetsz! – biztatta Ádám. – Nyúgudd ki magadat!

– Nem alhatnám! – válaszolt Péter.

– A te dolgod! – vont vállat Ádám.

Nézte a gyilkos a fekete vérmocskot.

– Mit gondolsz, megmaradsz, vagy megmurálsz?

– Neköm végem! – válaszolt egykedvűen a gyilkos.

– Csúf lövés volt! – tekergette a fejét Ádám.

– Csúf! – ismerte el a gyilkos is.

Ülkei Ádám meghányta-vetette magában a dolgokat, de sehogy se tudott zöld ágra vergődni a gondolataival. Végül is kitalálta, hogy mi nyomja a lelkét.

– Az Istennek se értem a dolgodat, Péter! Minek a tűzlángjának nem tudtál ott ülni, ahol voltál, a jó meleg tömlecben, ahol minden kényelmed megvolt? Minek kellett kifutnod a bajba, nyomorúságba?

A gyilkos arcát hirtelen fény verte át. Forró volt a szava is, mikor bevallotta.

– A gyermek miatt!... Van fél esztendeje, hogy semmi hírt sem kaptam felőle... Osztán itt van a szent karácsony is... Reám jött, hogy csenáljak neki kicsi karácsonyfát, jászolykát, Jézuskát s együtt énekelgessünk el mellette. Kicsi harisnya es kéne neki, csizmacska a télre, gunyácska, jó meleg kurticska... Hisze nincs senkije, ki gondoskodik róla.

– Hát ezért? – enyhült meg Ülkei Ádám.

– Ezért!

Ülkei Ádám nézte a tüzet s azt mondta keményen:

– Jól tetted, Péter, hogy megléptél! Reggel bémegyek a faluba s kihozom a fiadat... Úgy-e, Dénöskének hívják?

– Annak! – hebegte boldogan a gyilkos, elszédülve a tűz mellett. – Aztán legyen, ami lesz! – motyogta, mert az ilyen félvad erdei emberek önmagukkal is beszélnek.

– Dőljünk le legalább fertáj órára! – biztatta Ülkei Ádám.

– Eltót az üdő, nyugudjunk valamit!

A gyilkos engedelmesen nyúlt el a földön. Ádám is elszenvedett. Egyszer csak hallja, hogy a gyilkos szólítja:

– Te Ádám!... Hallod-e?

– Mi baj? – riad fel Ádám. – Mi a fenének nem alszol?

– Nekem mennem kell!...

Így a gyilkos.

– Hova a szemed világába akarsz ilyenkor menni? – ásí-
tott álmosan Ádám.

– Én a másvilágra!

Ülkei Ádámnak kiszökött az álom a szemiből.

– Tám nem bolondultál meg? – ijedett meg, de a tűz vilá-
gánál mindjárt látta, hogy a gyilkos igazat beszél. Éktelen
nagyok, forrók voltak a szemei, a színe sárga, mocskos, a tes-
te félig hideg, keze-lába reszket s a vére lassan szivárog bele
a tűzbe.

– Újra megindult a sebem – mondotta a gyilkos bocsánat-
kérőleg.

– Be kellett volna, hogy kössük! – szidta magát Ülkei
Ádám. – Kinek jutott eszibe?

A gyilkos legyintett, hogy késő.

– Méges hiába lövetém meg magamot! – panaszkodott. –
Mégsem láthatám a legénkét!...

– Eléggé restellem a dógot! – mentegetőzött Ádám. – Ha
legalább fél napig tartóztatni tudnád a halált, míg megjárom
a falut!... Három óra oda, három óra vissza kell ebben az idő-
ben.

– Már ne verd miatta a fejedet! – morgott bánatosan a
gyilkos. – Úgyes késő!

– Én méges megpróbálom! – szökött fel Ádám.

Péter leintette.

– Egyetse!... Hanem egyebet mondok... Te jó voltál hoz-
zám, Ádám. Helyet adtál, elrejtettél a csendőrök elől...

– Szót se érdemel! – szerénykedett Ádám.

A gyilkos lázas szemekkel felnézett Ülkei Ádámmra s szinte
nyersen mondotta:

– Te, azt tudod-e, hogy ezör pengő van kitűzve a fejem-
re?...

– Szép pénz! – üsmerte el Ádám.

– Ez az ezör pengő legyen a tied, Ádám! – hagyakozott a gyilkos.

– Te, kinek gondolsz engem? – pattant fel Ádám.

– Ne járjon a szájad! – torkolta le a gyilkos. – Szólsz a jegyző úrnak s mindjárt kifizeti.

Ülkei Ádám tiltakozni akart, de már nem volt kivel veszekedni, mert a gyilkos hirtelen hanyatt dőlt s elkezdett torkaszakadtából énekelni. Azt fújta, hogy:

*„Csordapásztorok, midőn Betlehemben
csordát őrizének éjjel a mezőben,
éjjel a mezőben...”*

Ülkei Ádám tisztelettel lekapta a sapkáját s úgy hallgatta, hogy a gyilkos hogyan ünnepli a karácsonyt. Ének közben fel-felkiáltott:

– Dénöske!... Dénöske, lelkem fiam!...

– Hát mégis találkozott vele! – mondotta Ádám a meghatódottságtól sűrűre tűródött homlokkal. – Mégis hazasegítette az Isten! ... Nem hala meg anélkül!...

Továbbra együtt örvendett a gyilkossal, kinek a tömlőben lenyírt feje verejtékben fürdött, száján folydogált a vére, de azért kacagott, borzasztóan tátott, fekete szájjal kiáltozott:

– Ni, milyen szép kicsi csizma, Dénöske!... Kicsi harisnya!... Nem fázol meg a télen bennük!... Várj, mert behívom édesanyádat es!... Mári te! Máári!...

Ülkei Ádám borzongott.

– Az asszonyt kiáltja, kit ő gyilkolt meg!...

A gyilkos önkívületében tovább játszotta a karácsonyt, míg utolsó szavai belebugyborékkoltak a száján elötörő vérebe s egyszerre utolsó rúgott a tűz mellett.

– E meghala! – vakarta a fejét Ülkei Ádám s csendesen ülve a holttest mellett sokáig gondolkodott.

Mit fundált ki, mit nem, egyszer csak feláll, a katonaládája fenekéről kivesz egy ökör fejére való láncot, odalép a halotthoz s jó keményen összeköti vele a halott dermedező kezeit.

– Így ni! – mondotta setéten s öltözködni kezdett.

A bundát felöltötte, fogta a fejszét, a ház ajtaját békócsolta s mire pitymallott, már útban volt a falu felé.

Dél felé járt az idő, mikor megérkezett a község házára és haptákba vágta magát a jegyző előtt.

– Jelentem alásan, a gyilkos Pétert, ki megszökött a tömlöcből, az éjszaka sebesülten egymagam elfogtam, megkötöttem s most kérem a fejire kitűzött ezör pengőt!

A jegyző tisztességes ember volt, megundorodott a vérdíj utáni mohóságtól.

– Szégyelhetné magát! Ráér még megkapni azt a pénzt!

– Nekem most kell! – csökönyösködött Ülkei Ádám.

– Miért olyan sürgős? – kérdezte kedvetlenül a jegyző.

– Neköm azért – remegett a hangja a vad embernek –, mert ma van karácsony este s én azt a pénzt a Péter árvájának szántam, Dénöskének... Szeretnék rajta kicsi csizmát venni, kicsi harisnyát, jó meleg posztó kurticskát, báránybőr sapkát, hogy meg ne fázzék a télen... Legalább annyi öröme legyen szegény árvának... Az a pénz úgyis a gyermeket illeti. Az apja az életével fizetett érte... Legalább az a pár krajcár maradjon utána. Senkinek nagyobb jussa nem lehet hozzá, mint annak az ártatlan gyermeknek. Legalább neki legyen karácsonya ebben a cudar világban!... Nincs igazam?...

Míg a jegyző reszkető kézzel a penna után nyúlt, hogy intézkedjék, a vad pásztor szálfaegyenesen, büszkén körülnézett az irodában, hadd lám, van-e valaki, ki azt meri mondani, hogy neki nincs igaza!...

Mikor a pénzt megkapta s estére el is intézte, amit akart, a hóna alá szorította a csizmácskákat, kicsi harisnyát, kurticskát s büszkén felszólott az égbe:

– Most már jöhetsz, Jézuska!...

Reményik Sándor

(1890–1941)

József, az ács, az Istennel beszél

Magasságos,
Te tudod: nehéz ez az apaság,
Amit az én szegény vállamra tettél.
Apja volnék – és mégsem az vagyok.
Ez a gyermek... ha szemébe tekintek,
Benne ragyognak nap, hold, csillagok.
Anyja szemei s a Te szemeid,
Istenem, a Te szemeid azok.
Gyönyörúséges és szörnyű szemek,
Oly ismerősek, s oly idegenek...
Ez az ács-műhely... ezek a forgácsok...
Mit tehettem érte?... Mit tehetek?
Én tanítottam fogni a szerszámot,
Mégis rá fogják majd a kalapácsot.
Úgy félek: mi lesz?
Most is ki tudja, merre kóborog,
Tekintetétől tüzet fog a műhely,
Tüzet a világ, s egyszer ellobog.
Ó, jó volt véle Egyiptomba futni,
S azután is óvni lépteit,
Fel a templomig, Jeruzsálemig,
Míg egyszer elmaradt...
Ó, jó volt, míg parányi rózsaujja
Borzolta szürkülő szakállamat.
Ezüst nyomot hagyott már akkor is,
Komoly nyomot parányi rózsaujja.
S most olyan más az útja...
Vezetném és Ő vezet engemet.
Csak azt tudom, a Te utadon jár,

Magasságos,
De ki tudja a Te ösvényedet?
Te vagy az atyja – én senki vagyok,
Az Evangéliumban hallgatok,
S hallgat rólam az Evangélium.

Sipos Domokos

(1892–1927)

Rettenetes angyal

A szűk kapumélyedésben állott és kinézett az utcára. Két szomorú görög oszlop téglából összecsiszoltva ágaskodott teste köré, s a keskenyen fulladozó boltív árnyékot vert fejére. Mint szegény, megszokott, elfelejtett, kopott szobor, észrevétlenül árasztotta bús bánatát, mely úgy világította át édes, szomorú arcát, ahogy éjszakába takarózott virágos réten suhan át a holdsugár.

Az utcát szél járta, és rázta a keshedt juharfákat. Füttyölt, sóhajtott, nyögött, morgott, aztán hallgatott, mintha fáradtan nagyot szuszogna, hogy a következő percben egy óriási szusszanással nyomja ki magából a levegőt s recsegve csapjon le a cserepes háztetőre és a sáros útra.

Varjúserg kerengett a szürke felhők alatt, nagy suhanással ereszkedett le a házak közé, aztán, mintha láthatatlan vadászcsoport kergetné, merész ívben csapott a hegy felé, hogy pár perc múlva megint a tornyot kárologja körül.

A keresztre egy vén bakvarjú ült s torkaszakadtából kiabálta: „Kárr, kárr, kárr!”

Szemben vele, a banképület villámhárítóján, mint sötét gubanc billegett egy csóka, s felelt: „Csok, csok, csok!”

A ködtől csepegő fákon verebek kuncorogtak, majd hevesen csaptak le a friss lótrágyára s csipogtak és lökdösték egymást. A diákok csapatosan sétáltak, vágattak a leeresztett hajú leánykák után, és életük nyers, fakadó mámorát ilatozták a világba.

Az asszony pedig ott állt a kapubolt alatt, s vékony teste megremegett a széltől. Kendőjét összehúzta derekán s fejét bal válla fölé hajtotta, mint az esőtől földre vert fecske. Bánat kendőzte arcát fehérre, szépen, ahogy a dámák rizsporral szokták halványra színezni magukat, s kétoldalt finoman, alig sejtetően, mint titkos művész, kent fel rá a láz egy pa-

rányi pírt, szemei alá sötét vonalat húzott és tüzet csepegte-
tett beléjük, hogy rejtélyes legyen a pillantása és bódító,
mint azoké a selymes hölgyeké, kik tüneményesen hordozzák
hideg testüket világvárosi termeken át és sötétes folyosókból
úgy néznek vissza a sorfalba merevedő férfiakra, hogy min-
denkinek egyszerre áll vacogás a gerincébe.

A lámpagyújtogató piszkos condrában, mérgesen járt
lámpától lámpáig, s ahányszor felgyújtotta lángoló kanócos
botját, annyiszor átkozta a kegyetlen sorsot, mely a világos-
ságcsinálást mérte rá holtig tartó kárhozatal.

A gázlámpa sárga fényében kis pihék csillantak meg s a
csöndesedő szélben puhán, nesztelenül libbentek tova, be-
surrantak a kapu alá, rászálltak az asszony fekete hajára és
egy pillanatig csillogtak rajta, mint egy korona gyémántjai,
aztán elolvadtak s homlokára vékonyka, hideg patakot eresz-
tettek.

Egy leány ment a gyalogjárón, ég felé fordította arcát s
lelkendezve mondta:

– Hó, hó, hó!

Ibolyaillatot hagyott maga után, s ragyogó szemmel né-
zett a mellette menő férfira.

Az asszony kilépett a kapu alól és felsóhajtott:

– Ó, istenem, esik a hó!

Körülnézett, aztán két kisgyermekhez ment, igazgatta
ruhácskájukat, kézen fogta és a kapu alá akarta őket vonni.

De szemben felgyúltak a fűszeresbolt lámpái, a kirakatot
világosság öntötte el, a gyermekek odanéztek és nem akar-
tak menni.

Cukorsüvegek hava látszott ki a fekete papírból, mellet-
tük, mint fehér téglával megrakott kocsik, nehezedtek a koc-
kacukros dobozok, és kis skatulyákban mindenféle finom,
sokszínű csemegék bujkáltak tarka papírok között.

És, csudára, egy kis házikó volt a középén, benne gyer-
tyák égtek, tehenek feküdtek, pásztorok állottak, s a jászol-
ban rózsaszínű ragyogásban mosolygott Jézuska, és két an-
gyal terjesztette följe szárnyait.

És a házikó fedelén, mint kupola, gömbölyödött egy ká-
védoboz, s narancsok égtek körötte, végig a tetőn, oly üdén,

oly elevenen, hogy szinte érezni lehetett szagukat az üvegen át.

És a kirakat mélyében porcelánbabák meresztették kék szemüket a kardos katonákra, kik mereven sorakoztak a vezér mögött. Egy szürke ló s a fehér medve között sárga kutyácska hajtotta nyakát egy számológépre, s egy kis dobon a piros nyulacska állott ugrásra készen. És ragyogott minden, mint az álom, s vonzotta magához a gyermekeket, kik bűbájtól dermedten, moccanás nélkül bámultak az üveg mögé.

Anyjuk visszament a kapu alá s nézte ő is a szemben levő kirakatot s előtte a kisiút s csöpp leánykát, amint előrehajolva állottak, és sötét kabátkájukra fehér foltot pillézett a hó.

Emberek gyűltek össze, mind többen és többen jöttek, kik a postát várták. Némelyek beálltak a boltozat alá s ott topogtak le és fel, szipogtak, krákoztak és beszélgettek.

– Hát maga megint itt van? – szólította meg az asszonyt egy testes nő.

– Várok, szomszédasszony, várok, talán jön valami – felelte, de hangjában bizonytalanság kongott.

– Elég bolond, lelkem! Az urától ugyan hiába vár! Az jól éli világát. Mit gondol, fiam? Egy olyan nagy városban sok cégér fehérnép cafrangol. Itt van, olvassa, mit ír a férjem. Itt van né!

Gyűrött levelet rántott ki blúzából, keresgélt benne, aztán olvasta:

– Sándor egy veressel van, vele lakik, öltözteti, mint egy grófnét. Kutya egy legény ez a Sándor...

– Na, mit vár tőle? Gombház, ha leszakad, lesz más! Egy olyan fehérnép, mint maga?! Nézzen oda!

Megfogta a karját, s fejét a túlsó oldal felé fordította. A fűszeresholt mellett péküzlet volt, szép, csillogó fehér hely. A nagy üvegtábla mögött hatalmas testű férfi állott, szépen öltözve, vaskos hasán aranylánccal. Az üzletben sűrögtek-forogtak a vevők, segítők és inasok ugráltak ide-oda, a pénztárnál enyhe mosollyal ült a pékné. Nagy, szőke kontyát finoman szítálta tele a liszt, néha idegesen szólt férjének, de az meg se fordult, hanem merőn nézett a posta kapuja felé.

– Nézze! Látja? Majd kiguvad a szeme, úgy bámul!

S a dús keblű asszonyosság úgy tüzelte magát, mintha csak neki szólna ez a nézés, kiállott a járó szélére, odahúzta a didergő asszonykát és kinyújtott karjával mutatott a pék felé.

– Ez kéne magának! Mit törí magát? Hát mit tud maga? Egy napig dolgozik, egy hétig fekszik utána, aztán egy szép napon elpatkol, s itt maradnak a gyermekei pusztán.

A gyermekek a kirakat előtt csak nézték-nézték a karácsonyi álmod. Anyjuk átkiáltott nekik:

– Jertek, szívem, jertek ide!

A fiúcska visszakiáltott:

– Mindjárt, anyukám!

Aztán átkarolta a leányka vállát, összebújtak s egy gyönyörűséges babán csodálkoztak.

A postakocsi döcögve érkezett meg s nyekkenve állott a kapu elé. Mint vén, kopott primadonna, fakózöld deszkáival rejtélyesen vigyorgott a várakozó emberekre, kiknek hosszú éveken át hordott örömet, bánatot, bús közönyt és felcsillanó érdeklődést.

Csomagokat, leveles zsákokat hordtak be a postások és sietve kezdtek dolgozni. Nemsokára jött a levélhordó, meglátta az asszonyt s szánakozó zavarral, mintha bocsánatot kérne, mondta neki:

– Semmi!

A reménység fájón csuklott össze az asszony szegény szívében, és szeme égőn nézett az égre, s majd megfulladt a forró szorulástól, mely megmarkolta torkát és gonoszul lemászott a mellébe, hogy hallotta, mint nyöszörög fel tüdeje s kínosan, vékonyan sípol egyet, aztán felküldi ezt a hangot s átfogja vele gégéjét, hogy ott megtorpanjon s gyötrelmes köhögéssel rázza össze finom testét.

A szomszédasszony védőleg fogta át s erős testéhez szorította, átment vele a gyermekekhez s küldte haza őket.

– Menjen már, szívem, menjen! Megfagynak az utcán. Aztán higgyen nekem, nem érdemes, hogy halálra törje magát. Látja azt a szép, derék embert? Az a lelkét kitenné magáért, hiszen tudja, hogy leánykorában is majd megveszett, úgy járt maga után.

Odahajolt az asszonyka füléhez és súgva, hevesen ostromolta:

– Nézze, még mindig ott van – s a pékre mutatott –, csak egy szót szóljon, lelkem, jöhet-e magához? Jön az futva! Maga meg boldog lesz, lesz mindenük a gyermekeknek! Na, mit mondjak neki?

A másik megfogta a gyermekek kezét s indult. A leányka szepegett:

– Édes anyukám, mit hoz a Jézuska? Beszélj, édes, az angyallal! Hozzon egy babát!

Odavonta anyját a kirakatokhoz s mutatta neki:

– Azt ni, azt a kék ruhást! Ó be szép!

Az asszony lehajolt a gyermekhez s megcsókolta az arcát.

– Beszélek, drága, beszélek az angyallal, – hátha hoz nektek is valamit. Aztán megindultak.

A szomszédasszony utánaszólt:

– No, mit mondjak?

Félve, kérlelve, nehogy megharagudjék a másik, azt felelte:

– Ne mondjon semmit, nem tudom, nem tudom, ne mondjon semmit!

A kövér asszony mérgesen morogta:

– Bolond maga, lelkem.

Aztán bement a péküzetbe s kenyeret vásárolt. A pék hozzáietett, kiszolgált és kérdően nézett rá. Az asszony lehajtottá fejét s alig mozgó ajakkal mondta:

– Nem akar.

A másik hazafelé tartott a két gyermekkel és maga sem tudta, hogy mit akar és mit nem, és mindent elfelejtett volna, ha a két gyermek, mint két fájó és édes, eleven seb, nem sajog a szívéen.

Vitte a két oldalán s szerette volna feltartani őket az égre és sikoltani: – Nézd, Isten, te jó Isten! Mit csináljak ezzel a két semmiséggel? Sok ablakból fényes pászmában ömlött ki a lámpafény, s benn a szobákban karácsonyi készülődésben tettek-vettek az emberek. Szerette volna egy ilyen tiszta, meleg helyre odavarázsolni a gyermekeket s kívülről nézni, hogy játszanak a puha szőnyegen, szép ruhákban, tisztán és

illatosan. Nézni, nézni őket s megsemmisülni, belefagyni a hideg téli éjszakába azzal a gondolattal, hogy a kicsikéknek mindig ilyen jó lesz.

De menni kellett hazafelé. Szél rohant végig az utcán, csapkodta a kapukat s olykor friss kalácsszaggal árasztotta el a levegőt.

Hideg szoba várta őket, de a gyermekek örömmel rázták le magukról a havat, ledobálták a kopott kabátkájukat, összebújtak egy sarokban, s abban a pillanatban köréjük népesedett a sok játék, amit végignéztek.

– Ó be szép! Az a kis baba!

– Hát a lovacska, hát a katonák?!

– És Jézuska a jászolban!

– Nekünk is hoz az angyal!

Kérdeztek és feleltek, és a képzelet, mint színes madár, mely először száll ki a fészekből s nem tud betelni a repülés gyönyörűségével, körülszálldosta őket s megcsillogtatta előttük ezer színben ragyogó szárnyait.

Anyjuk lekuporodott a kis vaskemence elé, tüzet rakott s egy lábasban tejet melegített, aztán három csuporkát teletöltött, leszelt három karéj kenyeret s megvacsorázott a gyermekekkel.

Azok egy darabig beszélgettek, játszadoztak, aztán nagyokat pislogtak, s mikor az álom ránehezedett pillájukra, anyjuk lefektette őket az egyik ágyba, egyiket lábtól, másikat fejtől, s rájuk terítette a paplant.

A kisfiú még felült, összetette kezeit, anyjához simult, ki az ágy szélén ült s motyogni kezdte:

– Én Istenem, jó Istenem, lecsukódik már a szemem, de a tied nyitva, Atyám, amíg alszom, vigyázz reám...

Nem fejezte be, leejtette fejét és elmerült a boldog álomba.

Az asszony megvetette a másik ágyat, leült az asztal mellé s varrni kezdett.

Hallotta, mikor a toronyóra a tízet ütötte, először a negyedekeket vékonyan, aztán tízet kongatott, s hangja mély búgással terült szét a város felett.

A pék az óraütésre felkelt az asztaltól, megcsókolta feleségét s olyan érzése volt, mintha egy zsák finom, fehér liszt-hez ért volna a szája.

– Elmegyek egy kicsit a kávéházba – mondta az asszonynak, s indult is. Nagyon tele volt a feje a vékony asszonykával, s a kívánság, mely hosszú idő óta gyötörte, most úgy elöntötte, úgy feszült benne minden, mint a csordulásig érett szőlőszemben a must.

A vendéglőben kártyázni kezdett. Veszített, egymás után dobta maga elé az ezreseket s dühvel mondta magában.

– Menjetek, pusztuljatok! Neki akartalak adni, nem kellett, menjetek a fenébe!

Éjfélkor már ezt sem bírta, otthagyta a társaságot s kiment az utcára. Kigombolt felső kabáttal feszítette neki mellét a szélnek s előrenyújtotta fejét, hogy arcát érje a hidegen csapdosó hó.

Az asszony ablaka elé ért. Még égett a lámpa s kis világosságot vetett a járóra. Odalépett s a függönynek egy parányi nyílásán benézett.

Az asszony a haját fonta éjszakára. A hosszú fekete zuhatag szikrázott leányos, hófehér vállán, s amint előrehajolt, ingéből kivillant két kicsiny emlőjének rózsaszín bimbója.

A férfi karját roppant erő lendítette fel, mely, mire a magasba ért, finom koccanásban adta ki tüzét az ablaküvegen.

Az asszony rémulten fújta el a lámpát. Ebben a pillanatban a fiúcska nyöszörögni kezdett. Ijedten ugrott a gyermekhez s fejére tette kezét, az pedig mosolyogva motyogta:

– Anyukám, Jézuska azt mondta, hogy elhozza a lovat! Megfordult és boldogan aludt tovább.

Az ablak megint megkoccant, és ahogy az asszony a szoba közepén állt és didergett, most már mind erősebb-erősebb lett a kopogás. Reszketve lépett az ablakhoz, egy ujjnyira elhúzta a függönyt, kinézett s megismerte a férfit, amint a hófehér fénytől gyengén megvilágítva dült az ablakra.

És ekkor, mint vértanú az éhes oroszlán ketrece előtt, önkívületben szólt ki az ablakon:

– Jöjjön be!

Összeszorította fogát s szívére küldte könnyeit, nehogy kicsorduljanak, míg elviharzik benne a férfi gerjedelme, s egy hang nélkül sikoltotta, hogy majd megőrült bele:

– Nem! Benned nem csalódhatnak a gyermekek! Édes Jézusom! Benned nem csalódhatnak!

Én nem engedlek, ó, édes Jézusom, árvák oltalmazója, nyomorultak vigasztalója, nem engedlek! Meg kell maradnod a gyermekeimmal! Nem engedlek, nem engedlek!

A férfi egy ezrest tett az asztalra. Most már nemcsak kívánta, most már szerette ezt a szép, gyöngye asszonyt, és karácsonyi örömet érzett, hogy jót tesz, hogy nyomorúságot töröl el ebből a kis szobából. Nagyon jónak, boldognak érezte magát, megmámorosodott a jótett érzésétől – s még egy ezrest hagyott ott, gyöngéden búcsúzott és távozott.

Az ajtó nyikorgására a kisleány ijedten riadt fel:

– Anyukám! Anyukám! Jaj! Ki jár itt, Anyukám?!

Az asszony odalépett, megfogta a gyermek kezét, elpirult, és majd megszakadt a szíve, ahogy mondta:

– Aludj, édesem! Az angyal járt itt! Az angyal járt itt!

Déry Tibor

(1894–1977)

Betlehemi állatok

J. Supervielle modorában

József megfogta fuvoláját, a szájához emelte, és játszani kezdett rajta. Úgy vélte, legfőbb ideje, hogy Mária elpihessen: hisz nem kis dolog az, ha az ember – s méghozzá éjnek idején – gyermeket hoz a világra. Olyat fog játszani, gondolta, ami álomba ringatja sorjában, elébb az anyját, majd a kisdedet, utolsósorban pedig az istálló állatait, amelyeknek ugyancsak nyugtalan éjszakájuk lehetett: ritkán esik meg, hogy állat szülni lássa az embert. Vajon megértették-e, tűnődött, hogy mi is történt úrnőjükkel, akit még soha nem hallottak sírni?

Gyöngéden szólt a fuvola, s oly tápláló-pihentetőn, hogy József maga is elálmosodott. Odakünn a karácsonyéji nagy hideg megropogtatta az istálló falait, és megszikráztatta az égen a csillagokat. A szomszédban az egyik zsúpfedeles, hasas falú, nagy parasztház udvarán egy nedves orrú kiskutya hangosan panaszkodott a hidegre; elsőnek őt altatta el a mézillatú fuvolaszó. De Mária sem volt rest, alighogy a kutya elhallgatott, és egyenletes, békülékeny szuszogásából kitudódott, hogy már nem fázik, maga is a falnak fordult és elszunnyadt. Édes arca kipirult álmában, piros ajka csillogni kezdett, kis kezén, melyet arca alá fektetett, egy verejtékcsepp fénylett, mint egy gyöngyszem, buzgalomból és elégedettségből. Egy kicsit szuszogott is, hogy kiengesztelje fáradságát, s a lábujjait durcásan kiegyenesítette a takaró alatt, hogy hadd fedkezzenek már el a vajúdás fájdalmairól; úgy aludt, mint aki elvégezte a dolgát. S alighogy József ezt észrevette, neki is lecsukódott a szeme, a fuvola kihullott a kezéből, s a szalmán végigdőlve hortyogni kezdett, ahogy egy apához illik.

A gyermek azonban még ébren volt és mosolygott. Miért is igyekezett volna oly sürgősen elaludni, amikor épp csak hogy megpillantotta a világot, s a szemecskéjével, fülével, orrával is tudomásul kellett vennie mindazt, amit boldogságával már tudott. De nem szólt egy szót sem, nehogy felébressze a kis jászol előtt fekvő Józsefet, s két kezét szelíden ökölbe szorítva, mozdulatlanul nézte feje fölött a szürke mestergerendát, amelyet már simává koptatott az állatok lélegzete. S mint-hogy hideg volt, szája fölött a saját kis lélegzete is láthatóvá vált, hogy ezt is megismerje ezen az első napon.

Mert lám, alighogy az anya és az apa elaludt, az istálló érezhetően hűlni kezdett.

Az ökör aggodalmasan megrázta a fejét. – Hideg van – mondta –, meg fog fájni! A szamár felemelte a fejét, melyet a tanúság fáradalmaitól a deszkapadlóig lógatott, és bársonyos orrcimpáin át harsogva beszívta a levegőt.

– Csendesebben – morogta az ökör elégedetlenül –, mert még fel találod ébreszteni.

– Hisz még nem is alszik – dünnyögte a szamár.

Ezt az ökör is tudta, hisz egy pillanatig sem vette le a szemét a jászolról, amelyben a kisedek kerekre nyílt ragyogó szemekkel, mozdulatlanul feküdt, s csak apró, bimbószerű ökleit rezzentette meg olykor, ha egy-egy légy szállt el fölötte. Hogyne tudta volna, amikor ennél még jóval többet is tudott!

– Tudom, hogy nem alszik – válaszolta –, de azért te csak maradj csendben, mert mégiscsak felébresztheted. Mit tegyünk, hogy meg ne hűljön?

– Keltsük fel az anyját? – kérdezte a szamár.

– Nem – felelte határozottan az ökör, aki Máriát nem kevésbé szerette, mint a kisedet. – Pihennie kell, mert egész este sírt szegény.

– Hát akkor? – kérdezte a szamár, aki még mindig nagyon fáradt volt, s így semmi sem jutott az eszébe.

Mind hidegebb lett, az istálló apró ablakán bevilágított a csillagsütötte udvar, és fényével ezüstszínűvé festette az ökör és a szamár farát. Mária egyre könnyebb lett álmában,

József egyre vaskosabb. Az újszülött alatt a frissen szedett szalma hirtelen illatozni kezdett, mintha széna volna.

Az ökör restelkedett. Nem szeretett leleményesebb lenni senkinél a világon, de most mégsem hallgathatta el, hogy volna egy épkézláb tanácsa, amelyet más, nála okosabb is megfogadhat. Elfordította a fejét szégyenében.

– Álljunk szorosán melléje – mondta –, s melegítsük meg méltatlan testünkkel. Ha nem bírja a szagodat, akkor majd kissé elhúzódhatsz.

– Jó lesz – helyeselte a szamár. – Te jobboldalt állsz majd, s elfogod a jobb oldali hideget, én meg baloldalt elrúgom s elmarom a bal oldali hideget.

Így hát felálltak ketten, kétoldalt a jászol mellé, s az ökör nagy igyekezetében még be is görbítette a testét, hogy lábtól is jusson egy kis védő sövény a hideg ellen. A szamárnak azonban rövid időre el kellett hagynia helyét: fejével kitaszította az istálló ajtaját, kiballagott az udvarra, s illetlenül ott végezte el szükségét. Mire visszajött, álmélkodva látta, hogy az ökör nagyokat fújtatva, leheletével melegíti a kisdet, oly magától értetődően, mintha csak valami kis borjút ápolgatna.

Milyen merész egy állat, gondolta, s bensejében egy kis irigység kelt, az első alacsony érzés Betlehemben a gyermek születése óta: nem csoda, hogy az ablakra abban a pillanatban egy kevés pára futott fel, s az istálló egy árnyalattal elsötétedett. Mi minden nem jut az eszébe, tűnődött az istálló ajtajában állva, pedig máskor, ha az úton keresztbe teszek eléje egy szalmaszálat, hát nem tud továbbmenni tőle. Most pedig milyen nagy gondolatai támadnak!

Az ökör szerencsére nem látta meg, mert háttal állt az ajtónak, rendületlen nyugalommal melengette az újszülöttet. Ez fénylő nagy szemével csendesen nézte, s oly elégedett volt, hogy még a két öklöcskéje is szétnyílt: először, amióta a világon volt. Mire a szamár a jászol mellé ért, az ökör már a kisdet lábujjait lehelgette. Négyszer fújt rá mindegyik lábra. A szamár megsebzett szíve megbékélt.

No lám, gondolta, mégiscsak ostobább nálam. Még ötig sem tud számolni.

– Miért fújsz te csak négyszer mindegyik lábba? – kérdezte ságva, hogy a gyerek meg ne hallja: mert nem akarta megszégyeníteni előtte az ökröt.

– Annyiszor fújok, ahány lábujja van – felelte ez.

A szamár szívébe nagy szánalom költözött.

– Még egyszer fújj – mondta –, még egy van ott!

Az ötödik ujjá azonban olyan piciny volt, hogy az ökör csak most vette észre, hogy jobban odanézett. Gyorsan ráfújt még kettőt-kettőt, hogy pótolja az elmulasztottat, a szamár pedig úgy helyezkedett el a jászol mellett, hogy farkával elhessegtesse a legyeket, amelyek kettőjükéről az újszülöttre szálltak. Nagy csend volt az istállóban, csak az ökör boldog lihegése s a szamár farkának suhogása hallatszott: József és Mária oly szorgosan aludt, hogy szinte belesimultak az éjszakába. Az ökör a maga lassú módján elgondolkozott a szamár felől: vajon illő-e, így elmélkedett, hogy hátat fordít a kisednek. De hamar megnyugodott: csak tudja, hogy mit csinál, gondolta.

Mindkét állat olyan erősen gondolkodott, hogy az istállóban csakhamar melegebb lett. A szamár már úgy nekibátorodott, hogy egyengetni kezdte a szalmát a kised rózsaszínű teste alatt: fogaival elhuzigált néhány összegubancolódott szálat a gyermek farocskája alól: egyszer az orrával majdnem hozzáért a lábához is. Amikor restelkedve elkapta a fejét, a kised megszólalt.

Nem szólalt meg igazán, mert még nem tudott, csak mosolyogni és sírni: de azért az állatok minden szavát megértették. S rögtön fel is hagytak munkájukkal, a legyezgetéssel és melengetéssel: úgy meg voltak döbbenve, hogy a szamár feltartott farka hirtelen megmerevedett, mint az alázat zászlaja, az ökör nyitva felejtett szája előtt pedig apró gomoly formájában megállt a lehelet.

A kised szava azonban oly gyöngéd, vidám és türelmes volt, hogy csakhamar magukhoz tértek ijedtségükből.

– Miért fújsz te rám? – kérdezte az ökörtől.

Sokáig hiába várt a feleletre: bár az ökör már nem félt, de még egyelőre nem bírta becsukni nyitva felejtett száját.

– Te meg miért legyezel engem a farkaddal? – kérdezte a kised egy idő múlva a számártól.

Ez ugyan hamarabb feltalálta magát, mégsem tudott válaszolni, a szíve úgy reszketett az örömtől és a büszkeségtől. Elfordította ormótlan, nagy fejét, nehogy meghatott nyála a jászolba csöpögjön.

– Nos? – kérdezte a kised egy óra múlva.

Az ökör egyik elülső patáját óvatosan végighúzta a jászol előtt frissen felhányt szalmán, és szarvával egy csöppet, alig észrevehetően megböködte a levegőt.

– Te felelj először! – súgta a számárnak.

– Miért? – kérdezte ez.

– Mert te vagy az okosabb – mondta az ökör.

– De te erősebb vagy – vélte a számár.

Ezen egy ideig eltűnődtek, s mint ahogy ilyenkor szokás, ártatlan nyálukkal benedvezték maguk előtt az istálló padlóját. Egy kis harag is gyűlt fel szívükben önmaguk ellen, hogy minek is tettek olyat, amiért a gyermek kérdőre vonhatja őket, s ha már megtették, miért nem tudnak megfelelni neki. Tán rosszul tettük, amit tettünk, gondolta az ökör, hátha nem kellett volna megmelengetni? Mily tiszteletlenség, hogy nem felelünk, gondolta a számár, s jóvá lehet-e ezt tenni valaha is?

– Miért nem válaszolsz már? – súgta az ökörnek.

– Hát te? – súgta ez vissza szégyenkezve.

– Téged kérdezett meg először – mondta a számár szelíden, határozottan –, tehát előbb neked kell felelned.

– De nekem négy gyomrom van – védekezett az ökör –, s így tovább tart, amíg megemészttem a kised kérdését.

A számár most már felbőszült: látnivaló volt, hogy ellenfele letér az igazság és a méltányosság útjáról. Két hosszú, szőrös füle megmerevedett felháborodásában.

– Ó, te számár – mondta haragosan az ökörnek.

Ez meglepetésében oly gyorsan emelte fel a fejét, hogy szarvával majdnem beleakadt a jászolba. – Hogyan? – Kérdezte megrökönyödve. – Én, számár? Hisz te vagy a számár.

De nem folytatták a vitát, minthogy mindketten fél szemükkel a kisedre sandítottak, észrevették, hogy ez úgy mo-

solyog, oly szelíden és mégis csillogón, mintha kinevetné őket. Lám, nem haragszik rám, gondolták mindketten ujjongva, s lehet, hogy a barátomra sem neheztel.

Az ökörnek egyszerre megeredt a nyelve.

– Azért lehelek rád – mondta –, hogy olyan erős légy, mint amilyen én vagyok. S hogy olyan jó szagod legyen – tette hozzá elbizakodva –, amilyen nekem van.

– Én pedig – mondta a szamár, a szavába vágva, mivel atól tartott, hogy az ökör nem engedi szóhoz jutni –, én pedig azért legyezlek a farkammal, hogy elkergessem arcodról a legyeket, amelyek barátom orráról szállnak rád.

– Azért fújok rád – folytatta az ökör –, hogy megmelengetsek. Bocsáss meg, hogy a lábadra csak négyszer leheltem, de oly kicsi az egyik ujjad, hogy nem vettem észre.

– Én pedig – mondta a szamár – azért hessegetem el a legyeket, amelyek a barátom orráról szállnak rád, mert ártalmasak az egészségre, s kárörvendő rossz szavakat súgnak az ember fülébe. Bár lehet – tette hozzá tiszteletteljesen –, hogy a te füled előtt megtartóztatják magukat! Vajon meg fog-e nőni még a füled? – kérdezte kíváncsian.

A kiseded úgy hallgatott, mint aki felelni készül, az állatok gyorsan elnémultak. Az egyik hallgatás füstszínű volt és csupa kérdés, a másik aranyszínű, és csupa bizalom. Oda-künn, az istálló ajtaja előtt egy kis szürke egér ült hátsó lábán, a csillagok fényében, orrát az ajtó felé fordítva: ő képviselte a mezei csendet. A csűr fölött, az udvar túlsó felén a látóhatár alacsony övezetében egy kék csillag szállt fel az égre, s célirányosan, lassú mozgással Betlehem felé vette útját.

– Miért melengetsz te engem? – kérdezte a kiseded az ökörtől. – Miért adod nekem az erődöt?

Ha nem lett volna oly nagymérvű tiszteletlenség, az ökör vállalat vont volna.

Lehet erre a kérdésre egyáltalán felelni? Ha volna rá felelet, az ugyanakkora, ugyanolyan súlyos, s a fejétől a farkáig ugyanolyan alakú volna, mint maga az ökör. De honnét szedjen a csöpp kis agyából ekkora feleletet?

– Nos? – kérdezte a kiseded. – Miért?

Az ökör meg sem mert moccani.

– Miért hessegetted el arcomról a legyeket? – kérdezte a kisdéd a számártól, s néhány pillanatra behunyta a szemét, hogy az állatok kedvükre vonogathassák a vállukat. De most már a számár is úgy állt, mint a cövek, még a bőrét sem mer- te megrándítani: hisz az ő felelete is akkora volt, hogy nem fért el a fejében.

– Nos? – kérdezte türelmesen a kisdéd.

Az istálló túlsó sötét sarkából ekkor egy kevés panaszos bégetés hallatszott: oly fodros, átlátszó, ezüstszerű volt, mint egy csöpp báránnyelű, amely elszáll a hold alatt. A gyermek elmosolyodott. A kis fekete bárány, amelyet eddig eltakart a sötétség, s most hangja által láthatóvá vált, megnyugtatta a szívét: hiszen alig volt valamivel nagyobb nála. Ha fel tud kelni a jászolból, bizonyosan odatipegett volna hozzá...

– Hozzuk ide? – kérdezte szolgálatkészen az ökör és a számár, akik mindketten titkon abban reménykedtek, hogy a kisdéd elfeledkezik kérdéseiről. Az ökör boldogságában egy kicsit megnyalta széles nyelvvel a gyermek lábujjait: tán nem veszi észre, gondolta bizakodón.

A kis fekete bárány azonban, amely csak hangja által vált láthatóvá, már ismét eltűnt: oly gyöngé volt, hogy csak akkor tudott volna segíteni a kisdéden, ha előbb magán segít. A számár lopva hátranézett, de mire tekintete a sarokba ért, a bárány már sehol sem volt – csak egy kevés, kesernyés gyap- jútakaró úszkált a levegőben, mint egy kis gyapjas bárány- felű. S mivel a számár tudta, hogy most már végképp nem halogathatja tovább a feleletet, tehát térdre ereszkedett a já- szol elé.

A jászol túlsó oldalán az ökör is letérdelt. Nem esett nehe- zére, habár a jobb térde kissé fel volt sebezve, de úgy helyez- te el a súlyát, hogy az inkább a szíve felőli oldalára billent. Fejét a szalmás padlóra fektette, csak nagy, szégyenkező szarva ért fel a jászol faláig.

A kisdéd pedig megértette, hogy ez az állatok felelete, s a szíve elszorult: először, amióta a világra jött. De nem szólt egy szót sem, s a térdeplő állatok szerencsére nem láthattak fel az arcára, amelyen a halál egy percre végighúzta sötét árnyékát. Hiába is szólt volna, mert körös-körül mindenki el-

indult a szolgálatára, s a két jámbor állat mögött már az egész világ térdre ereszkedett. A kiseded tudta, hogy akit szeretnek és szolgálnak, annak meg kell halnia, s minthogy még csak néhány órája jött a világra, megsajnálta magát és sírva fakadt. De ezt senki nem vehette észre, mert már egy perc múlva újra mosolyogni kezdett, s két öklöcskéjével elmorzsolta a szeme sarkában lágyan fénylő könnyeket. Mindössze Mária sóhajtott fel álmában, s kezével egyszer lassan végigsimított kipirult anyai arcockáján. Odakünn pedig a kemény világ szolgálattételre készülődött. A szomszédságban nagy hajnali torokreszeléssel s krákogással felkeltek a pásztorok, hogy illő időben üdvözölhessék az újszülöttet. Legtöbbjük kezét is mosott ez alkalommal, majd megkötözték kutyáikat, s markukba köpdösve, ahogy a nagy vállalkozások előtt szokás, előkotorták a sarokból legszebb pásztorbotjukat. A háromkirályok már javában nyelték a port az országúton: toronyiránt haladtak, nyílegyenesen, amerre az égen futó kéken hunyorgó csillag mutatta az utat.

Az ökör meg a szamár még sokáig térdepelt a kiseded előtt. Lám, mégiscsak megfeleltünk neki, gondolták elégedetten, s fejüket a padlóra fektetve, pislogva, csendesen nézegették egymást a jászol alatt.

Mécs László

(1895–1978)

Karácsony

Mesével nagy gyermekszemekben megjöttél újra szent
karácsony,
jöttél szívekbe sekrestyésnek: gyertyásan gyúljon az öröm.
És minden oltár átkot fáklyáz, ökölbe görbül a köröm,
vér csurran a karácsonyfákról, könny gömbölyül az új
kalácson...

Naptámadattól naplenyugtig csendőrszurony feszül az égnek:
úgy tartják az álcillagokkal kicifrált rongyos horizontot...
Hol most az angyal? Az, ki régen ez éjen békeszárnyat
bontott?

Szuronyban szárnya fennakadt és megfagyott ajkán
az ének...

Magányom ablakán kinézek a Krisztus-éhes éjszakába,
a tél korán jött: kertem mélyén sok megfagyott
virág-kísértet

bólint, és zörren hófödötten, és sírnak, hogy csak félig éltek...
A szél futkos füttyös bolondként, s rugdalja őket
pajkos lába...

A kerten túl az utcamedre: ott hömpölyög a nagy kloáka:
árulkodóknak rothadt szíve (mint Sátán szennyes ürüléke),
gyűlölködés, gyalázat ömlik sötéten, jaj és nincsen vége
és árad mindent elborítóan a hosszú, a hosszú éjszakába...

A bűzös árban mélyen bujkál a jóság szűzi borzadállyal
a tiszta szívek kagylójában, mint drága fényű gyöngyvetés...
Úgy mennék bujdosó búvárnak s hol gyöngyöt termel
szenvedés,
mind összeszedném s Betlehembe vinném a három szent
királlyal...

A nagy kloáka ködje kormos: tudom, feljöttél, mégse látszol

te Betlehembe hívó csillag! Úgy mennék, s merre,
nem tudom...
A pásztorokkal, vándorokkal, együgyűekkel egy uton
csak mennék, míg elém virulna barmok között a játszi
jászol.

És mondanám: parányi jászol! te sártekének legszebb
virága,
mely tartod csöppnyi Jézusunkat, az égből csöppent tiszta
mézet,
a csillagokba nőj csodának! Nőj szuggeráló szent igézet,
és csurgasd kelyhed édességét a mérgezett szívű világra!
És szólnék: Jézus szent mosolygás, arany báránynya,
Isten csókja,
gyöngécske harmatos kacsódat merítsd a bűzös kloákába:
s a rothadásból rózsák lesznek, bimbóz a száradt
lelkek ága,
és földerül az Ember arca, és csókot hány a csillagokra...
Szurony már nem szúr emberhúsba, lehullanak minden
börtönrácsok,
duruzsol mind húlt kemence: muzsikál benne a szeretet!
Minden szegények melegszenek, és minden rongyos
gyerekek
karácsonyfát, lovacskát kapnak és sohasem fogyó
kalácsot...
Jézuska, Isten báránkjája! csinálj csodát nekünk:
az égből dobd le a kicifrált sok csalfa fényű csillagot!
Csillag legyen kéklő szemecskéd, szíved szórjon ránk
illatot
s az angyalajkról ellesett dal legyen testvéri énekünk!

(1922)

Tamási Áron

(1897–1966)

Karácsonyi pásztorocskák

A szabadtűzhelyen, a betlehemi majorban, hajladozik a tűz aranylángja. Csordapásztorok melegednek a tűznél, melynek a fénye átvilágít az időn, és emlékezni serkent engemet is.

Tizenhárom éves voltam, s vezére a zsenge pásztoroknak. Ezek a zsenge pásztorok mind korombéli fiúk voltak, akiket gondosan megválogatva vettünk fel a nyájba. Amikor a kör bezárult, kiosztottuk a szerepeket. Elsőnek vezért választottunk, aki majdan, karácsony este, a belső beköszöntőt is mondani fogja, mindama leányos házaknál, ahova behatolunk. Aztán választottunk külső beköszöntőt, aki az ajtón kívül fog szólani, és hát meg is küzd azzal a másik nyájjal, amelyiket ott találnánk esetleg a háznál. Utána kijelöltük a tűzmestert, aki vezényli az üdvözlő puffantásokat; majd megválasztottuk az énekvivőt és a mókamestert, nemkülönben a nagymondót, aki mindenkit le fog torkolni, szükség esetén még lódítva is éktelenül.

S aztán tanulni kezdtünk.

Így készültünk a szent hadjáratra, a karácsonyi kántálásra, s vártuk a napot és tele lélekkel az estét, amikor aranyfényel felragyog a betlehemi csillag.

S végre a föld örömet kiáltott az égbe, és az ég örömet kiáltott a földre.

Karácsony este lett.

Az áradó örömben úgy ringott a völgyben a falu, mint a békesség tava. S a tóban egybegyűlt a tizenkét zsenge pásztor, mint tizenkét aranyhal. Elindultunk kövér örömmel, s miközben úsztunk a patyolat estében, felzengett szívünkben az ének. Szállott az ének, és zengedezve hirdette, hogy a betlehemi hírmadár a mi falunkba is hullatott egy tollut. Hullatott egy tollut a kicsi nép ismeretlen falujába; és öröm nyugodott azon, ami hullt, és piros megemlékezés a szegények felől.

Így énekeltünk, s haladtunk lassan a falu között, a fehér holdvilágon; s miközben haladtunk, imitt és amott is felzengett az örömnóta, s úgy világított valahány ének az éjszakában, mint a pásztortűz lobogása.

A falu is megbolydult egészen.

Megbolydult, mert a reménység öröme szállotta meg az embereket, s kisöpörte szívékből az esztendő gondjait. Csak éneket termelt a száj vagy jó szót. A vérből sem hullott indulat azon az este; hanem megnyugodva csörgedezett a vér, akár Betlehemben a patak, minek a vizéből szelíden ittak a csordapásztorok gazdátlan juhait. A házak tetején a hó világított, bent a szobákban pedig szelíden a lámpa. S amikor valahonnét, úszva a holdvilágon, felhangzott az ének, leányocskák fürkészték az ablakon át s úgy várták madaras szívvel a zengő sereget.

Megálltunk egy ház előtt, mely első volt a tervezetben. Lázár gazda lakott a házban, s volt neki egy lánya is, aki két bimbót a rózsabokorról már leszakított. Hát azon a kapun, örömhír énekszóval, bátran bévonultunk, s még fent az ereszen is, az ajtó előtt, énekeltünk egyet. Amikor ezt sikeresen elfűjtük, hagyunk módosan egy kevés csendet, majd felcsendült a külső beköszöntő hangja, mondván a megkívánt harsány hangon:

*Örülj és örvendezz, nemes házigazda:
Kigyúlt a világnak Betlehem csillagja.
Örülj és örvendezz, kedves háznak népe,
Hogy ide vezérelt a csillagnak fénye.*

A csillag fénye szerencsés csendbe merült. Vagyis, bent a szobában nem volt egy másik nyáj, amelyik belülről, valami elmés kérdéssel, rögtön megtámadott volna. Így aztán csak Lázár gazda szólt ki nekünk ünnepélyesen, mondván:

*Jónál jobb hírt hoztok, halljuk valahányan:
Gyertek azért beljebb; akármilyen bátran.*

S a szó végére meg is nyitotta nekünk az ajtót; s mi pedig egyenes cérnasorban, mint a vadlibácskák, bévonultunk az ünnepi szobába. Nekem mint belső beköszöntőnek, a sor fejénél kellett állnom, s állottam is mily szívesen! Katonás léptekkel előrevezettem a sort, úgy annyira, hogy a sor végi

pásztorocska az ajtón belül még helyet vehessen. Akkor megvártam, hogy a léniát, ha valami hiba lenne benne, gyorsan kiigazítsák; s majd egy negyed fordulattal, egyszerre és valahányan, frontot vettünk, pattanva a ház gazdája felé, ki a feleségével és a leányocskával ott állott várakozva az asztal mellett. S abban a percben, amint a csizmácskánk szára megcsattant a fordulathoz, jobb kézzel és egyetlen villanó mozdulattal, levettük a fejünkről a kucsmát, s én pedig hangzatosan megszólaltam, mondván:

*Ahol a nap felkél, ama tájról jöttünk,
Hírmondás kedviért nagy utakat tettünk.
Mert szólott egy csillag, éppen felkelőben,
Hogy gyorsan induljunk éjjeli időben.*

*Napkelet országból így el is indultunk,
S ezen kedves házba hozott el az utunk.
Dicséretét zengjük Júda nemzetének,
Mert kinyílt virága Dávid vesszejének.*

*Származásunk felől sem hagyunk kétségben,
Vagyis bajban nőttünk, s tartós szegénységben;
S kik a juhnyáj után vénen vánszorognak,
Fiai vagyunk mi csordapásztoroknak.*

*Dehát ez voltunkat az Úr nem tekinté,
Hanem angyalával nekünk megjelenté,
Hogy földre lejöve világ megváltója,
Kinek a mi nyájunk igaz szószólója.
Ámen.*

S erre az „ámenre”, de abban a pillantásban, puszkaporos pisztolyával, a lábszára mellett a pádimentum felé, oly nagyot puffantott a tűzmester, hogy a lámpában a láng és a piromkodó kislány megriadt egyaránt.

Mi pedig harsanva mondtuk a lövésre:

– Szent jó estét kívánunk!

Ezzel aztán a szertartás madara el is szállt. A sor megbomlott, mosolyra derültek a szemek és öröme az arcok. Szíves szóval a gazda is biztatni kezdett minket, hogy ve-

gyük közre az asztalt, s ülünk le. Köszöngettük a szíves szót, s mint nagyra becsült férfiak, ki-ki a megillető helyre le is ült. A kislány pedig, mint nyíló háziasszony, kolbászt hozott az asztra, s egy cserépfazékban töltött káposztát. A kolbász még cserszegett a forró zsírban, s rotyogott majdnem a káposzta is. Szokás szerint, s hogy az étek is csillapodjék még valamicskét, a gazda szilvapálinkát töltött, s a kiseded Jézusra köszöntötte, aki éppen akkor nagyon fázódott a bar-mok között.

Aztán enni kezdtünk.

S evés közben egyre jobban megeredt a szó, mely a betle-hemi pusztáról lassankint hazarepült, s kezdett megtelni de-rúvel. Vagyis az ideje megjött a játéknak, melyet előre meg-beszéltünk. Ránéztem hát a mókamesterre, s így szóltam:

– Messze van még az idő, amikor szakálla lesz.

– Kinek? – kérdezte a kislány.

– Aki ma született, annak – feleltem.

Tudván, hogy a Kisedről beszélek, pírba borult a kislány arcocskája. Mi kedvesen nevtünk a rózsaszínű zűrzavaron, a mókamester pedig színre lépett, s így szólt:

– Hát én megelőztem az időt, hallják-e!

– No; s az hogy történt? – kérdezte a gazda.

A mókamester helyzetet vett, s kanyarítani kezdte a tör-ténetet, mondván:

– Hol van az a harcsafűrész, te legény? – kérdi apám a tegnapelőtt reggel. A helyin van, mondom neki, mire apám szól ismét: Hát ha a helyin van, akkor kondorítsd össze, mert megyünk s levágjuk azt a nagy fát a Csorgónál.

Itt megereszkedett egy kicsit a szóval, s folytatta:

– Hát mi el is mentünk, s egy óra alatt megérkeztünk, ab-ban az irgalmatlan nagy hóban. Megkerültük a nagy fát, s a töviről széjjelpallottuk azt a rengeteg havat. Aztán térdre ereszkedtünk, s neki a fűrész a fának; s oly lelkünk-ből húz-tuk, hogy a fa ágain reszketett a hó. No de, haladtunk is di-cséretesen, mert egy félóra múlva, mint egy recsegő zuhatag, földre dőndült a fa. S a dőndülés után, ahogy a verejtéket le akarnám vala törölni a homlokomról, hát odapillantottam a fa csonka törzsökére, de fel is akadt rögtön a szemem, mert a

fatörzsök fehér lapján nem semmit láttam, hanem az elszmorodott Jézus szakállas fejét.

– Jaj, igazán?! – mondta a kislány, mire a mókamester még bizonykodott is, mondván:

– A béka a hitetlenek nyelvire rakja a tojásait, ha nem így volt.

Éppen tettük volna, hogy tündezünk a nagy csodán, de akkor megszólalt a nagymondó, s tiszte szerint így szólt:

– Assemmi, hallják-e! Hanem János keresztapám a múlt héten egy vaddisznót lőtt, jó nagy vadkocát. Otthon neki is állott mindjárt, hogy felhasítja; s ahogy ott előttünk éppen felvágja vala a hasát, hát a hasadékból két vadmalac szökött elő.

– Jaj, csakugyan?! – mondta ismét a kislány.

– Bizony – fúzta tovább a nagymondó. – De keresztapának is volt esze bezzeg, mert hogy megjegyyezze azt a két vadmalacot, a fülit mindjárt béhasította mind a kettőnek; s aztán elcsapta őket az erdőre, hogy majd jövőre meglője őket, mint kész disznókat, s jogos tulajdonait.

– Aj, beh okos volt! – ámult a kislány.

– Okos-okos – nézett a kislányra a mókamester. – De aki elbeszélte, az sem ingyen tette, mert igen nézi a maga fülit.

Megrebbent rögtön a kislány, s a két tenyerével letakarta mindjárt a két fülét; s a két szeme pedig fényben röpdösött, mint két cseppecske madár.

Mosolyogtunk is rajta, de szerettük is.

S kedvelt ő is minket, úgy emlékszem, mert elmenőben virágot tűzött a sapkáinkra. S mi azokban a virágos kucsmákban rázendítettünk egy új énekre; s a patyolat estében zengedezve haladván egy másik lányos ház felé, ragyogott nyilván a mi szemünk is, mint a betlehemi csillag.

Megváltás

A csordapásztorok sokat emlegették ama napokban az időjárást, amely enyhe volt és örökkön fénylő. Nem is lehet csodálni a pásztorokat, mert ők igen megszokták volt, hogy az esztendőnek abban a szakában folyton borongjon az ég.

Más esztendőkből változékony szelek fújtak olyankor, legfőképpen a nagy tenger felől. S gyakran hoztak futó esőket is azok a szelek, melyekben a cédrusfák már fázósan sírdogáltak.

Ilyen időjárásra azonban, mint ebben az esztendőben, s éppen télnek idején, még az öreg pásztorok sem igen emlékeztek. Mintha Kánaán sok reményt üzent volna az idén, vagy mintha a Jordán a rabság dalait már-már felejtene, úgy tartanak, harmadik hete már, a fénylő nappalok és az enyhe csillagos éjszakák.

Az egyszerű emberek kezdtek legendákat is szőni már, hogy vajon mi lehet az oka ennek a szokatlan időnek. Az ég örökkön ragyog, és a föld valósággal megújul! Bizonyosan valami nagy esemény van készülóban, vagy talán egyenesen vége szakad a római rabságnak. De az is lehet, hogy csupán szegény emberek vándorolnak, egyik tartományból a másikba, s nekik akar kedvezni az idő.

Vagy talán csak két kiválasztott ember bolyong valahol az utakon, ki mind a kettő szerfölött kedves az Isten előtt; valami űzött próféta talán és egy erényes hajadon, akiről úgy vagyon megírva, hogy bánatukban a nap heve béragyogja őket, szükségükben táplálja a föld, és éjjeli félelmükben előtük járjanak a csillagok.

Hát nem lehet tudni.

S úgy látszott, hogy immár nem is fogja megtudni senki, mert hamarosan eljött a nap, amikor a legendák elnémultak.

Mert azon a napon felhők sereglettek minden irányból az égre, és az égen egymással hadakoztak azok a felhők. Ugyanakkor zavargó szelek is indultak, amelyek északról és délről, a nagy tenger felől és a kicsi Holt-tenger felől egyaránt fújtak. A hegyek is morogni kezdtek a szelek alatt, és panaszkodtak a fák; a madarak pedig összevissza repültek, és a nyájuk nyugtalanul forogtak.

Egyszerre bolydult meg ily nagyon az idő, valamivel a déli naptörés után. S ahogy esett alább és alább a nap, egyre jobban fújtak a szelek, és mordultak a felhők. Majd nyugatra indultak lassan, és arrafelé mentek folyton, mintha a sok reménységet, és a jó örömhírt mind a tengerbe akarták volna

vinni. Csak a „Júdai sivatag” felől, mely ama Holt-tenger partján fekszik, csak onnét érkezett olyan szél, amely otthon maradvá keringett a hegyek körül, futkosván a majorokban is, miközben bőgött száraz torokkal.

Akkor a nyájak összebújtak a jajgató mezőkön.

Egyszerre úgy megvadult a világ.

S a legvadabb éppen a hebroni út mellett volt, Betlehem környékén, ahol a ciprusbokrok és a magányos tölgyek között jó legelők terültek el.

Azon a tájékon volt a majorja ama gazdag Furifángosznak is, aki nagy kapzsi és sanyargató természetéről híres volt egész Betlehem környékén. Csak juhokban két nagy nyája volt neki. Azt a két nyájat mindig együtt járatta az ő két pásztora, habár Furifángosz gyakran megparancsolta a két pásztornak, hogy legeltessenek külön, mert azon a módon jobban élnek és kövérednek a juhok.

Páriás hajlott is volna a gazda szavára, mert öreg volt immár, és szerette bölcsnek mondani magát. Hóreb azonban, mihelyt a nyájakkal elhagyták a majort, sohasem ügyelt sokat arra, amit Furifángosz megparancsolt.

Így történt azon a napon is, abban a bolond időben.

– Hát nem jobb együtt? – kérdezte.

Az öreg Páriás bölcsen bólogatott.

S látván a fiatal Hóreb, hogy nem szűnik, hanem még egyre csak vadul az idő, és a sivatag felől folytonosan erősebben söpör a szél, napnyugta előtt azt mondta:

– Hajtsuk haza a nyájakat!

Páriás gondolkozott egy darabig, majd csakugyan elindították együtt a két nyájat, hogy hazahajtsák a juhokat a majorba. Útközben emberekkel is találkoztak, akikkel szokás szerint váltottak néhány szót. S eme kevés szó között azt a hírt mondta az egyik ember, hogy a hebroni úton valami szamaras vándorokat látott, akik szállás után kérdezősködtek. Azt mondták, hogy valahonnét Galileából jönnek, s már két hete vándorolnak az enyhe és fénylő időben, ami lám, nagyon megromlott hirtelen. Nem akarnák hát legalább a mai napon tovább folytatni az utat.

– S ezért szállást kerestek – mondta az ember.

– És kik voltak azok? – kérdezte Páriás.

– Az egyik vándor – így felelt az ember – valamiféle barkácsoló és szelíd férfiú volt, a másik pedig egy sugárzó orcájú fiatal nő, aki áldott állapotban van.

Valami különös, szomorkás melegség öntötte el Páriás szívét.

– S találtak-e szállást? – kérdezte.

– Nem tudom – mondta az ember.

S azzal tovább is lépett, hogy dolgára menjen; Páriás pedig a nyáj után nézett, melytől egy kicsit elmaradt volt. Egy kevés idő múlva a hírmondó azonban még visszafordult, s odakiáltotta az öreg Páriásnak:

– Arra mentek, az örmény majorja felé.

Egyedül Deribán lehetett csak, akit a hírmondó ember felemlített, mert a közeli környéken más ember nem lakott. Deribánnak pedig valóban volt egy elhagyott majorja, s nem is messze Furifángosz gazdag tanyájától. Különben jámbor fekete ember volt amaz örmény, abból a gömbölyű fajtából, amilyen még itt-ott és néhány akadt a tartományban. A rongyos istállójában volt néhány barma is neki, ökör és szamár, úgy tetszik. De a barmaival ő keveset törődött, mivel jobban szeretett a közeli Betlehem városában időzni, mint künn a majorban.

Az öreg Páriás elérte a nyáját, és ballagván a nyáj után, még mindig a barkácsoló férfiúra gondolt, és a sugárzó orcájú fiatal nőre, aki áldott állapotban van.

– Bizton szerencsével fognak ott járni – mondta magában, de mégis oly hangosan, hogy a Hóreb füle is felvegye a szót, mert jólesett volna neki, ha ezekről a messzi vándorokról még beszélnének valamit. Hóreb azonban nem felelt, s nem is kérdezett semmit. Talán nem is akart, de az is lehet, hogy figyelmét a juhok vették el, mert azok szerfölött kezdtek nyugtalankodni. Egymásba bújtak egészen, máskor pedig csomósan állottak meg, mintha megzavarodtak volna egészen. Maga az ég pereme is, túl a hebroni úton és egészen félkörben, lobogva kezdett égni, mintha amott a messzeségben örvendező tüzeket gyújtottak volna mindenütt. S mire a két nyáját behajtották volna valahogy a majorba, már tűzben volt valósággal az egész nyugati ég.

S látván eme szokatlan dolgot, magát Furifángoszt is aggodalom foghatta el a juhái miatt, mert a terelő pásztorokat már ott várta a major határában. Amikor azonban baj nélkül megérkezett a két nyáj, s szokott helyükön meg is telepedtek mind a juhok, akkor megenyhült magában a gazdag Furifángosz is; s csak úgy, hogy szóljon is valamit, megkérdezte:

– No hát, mi újság van a világban?

– Nem sok – mondta az öreg Páriás. – Csak valami szamaras vándorokat láttak a környéken.

– Fő dolog, hogy a juhokkal nincs baj – folytatta a gazda.

– Azokkal nincs – szólott az öreg pásztor.

A megnyugvás egészen elterült a gazdag Furifángosz arcán, még az a puha arab csizmája és jó meleg posztószoknyája, amit gazdagon viselt, még az is örvendeni látszott. Oly nyájassá tette őt magát is az öröm, hogy még Hórebhez is kedves szavakkal szólott, ámbár azt igen ritkán tette meg azelőtt, mert Hóreb nyers természetű pásztor volt, és lázongásra hajlamos is.

– Hát te, Hóreb! – nevetett rá a fiatal pásztorra. – Mondj már valamit te is!

Éles fekete szemével Furifángoszra nézett Hóreb, s miközben a szél meg-meglebbentette szőrös mellén a rongyos inget, így szólt:

– Ha azt akarod, uram, hogy én is fecsegyek, akkor add nekem a nyáját.

Most ezen a válaszon is nevetett Furifángosz, holott máskor az ilyen beszédért inkább lázadónak mondta volna a fiatal Hórebet. Vagy egyenesen rabló zsványnak, pedig ő volt az, maga Furifángosz, akit a környékbeli emberek egyszerűen csak „gomorhai tolvaj”-nak neveztek, mert abból a helységből származott Betlehem környékére, ahol aztán sokat összeharácsolt magának.

Nagy élvezettel nevetett Furifángosz.

Aztán megnyugodva, és magát ki is mulatva, elment a puha csizmáiban, hogy a közeli házában pihenőre térjen. S mivel el is nyugodott volt már a nap, mely még az előbb örömtűzbe vonta vala az eget, hát a két pásztor is elvégezte még, amit olyankor mindennap végezni kellett. Aztán ők is

tüzet raktak a félszárnyú kaliba alatt, amely ott feküdt a juhok éjjeli szállása mellett. Ott a tűznél kevés pimpós sajtot ettek, amihez valami hamuban sütött és megszáradt pogácsát rágtak. Utána pedig leheveredtek a hamvadó tűz mellé, és a hideg éjszakában lassankint gomolyagba húzták magukat.

Éjféli idő lehetett már.

S akkor egyszerre arra ébredt az öreg Páriás, hogy a juhok kolompja és a bárányok csengője szól valamennyi. Valami baj lehet, gondolta rögtön; bizonyosan tolvajok járnak, vagy éppen sakálok környékezik a nyáját. Felült alvó helyén, majd meggörnyedve kibújt a kalibából, hogy vajon mi lehet.

A juhok összebújva, egymás mellett szorosan álltak. Egyetlenegy sem volt közöttük, amelyik mozdult volna, legálább egy mozdulatot.

A kolompok azonban és a csengők mégis szóltak.

Páriás ámulva állott az ég alatt, amely egészen kiverődve ragyogott, millió lüktető csillagával különös, örvendező fényben ragyogtak a csillagok, de a legcsodásabb mégis az a csillag volt közöttük, amelyik valósággal leszállott az égről, és ott tündöklött az örmény majorja felett, majdnem a tetején a barmos istállónak, amelyet meleg fényességbe borított.

Visszament Páriás a kalibába, hogy felserkentse álmából Hórebet is.

– Ébredj, egy csillag leszállt! – mondta neki.

Bár meg sem értette Hóreb a szót, szokása szerint rögtön felült a helyén. A csillag fénye még oda is úgy elhatott, hogy a ragaszkodó álmat is látni lehetett a Hóreb arcán; s valamint azt is, hogy a baj zavarában rebeg a szeme.

– Mi az, mi az?! – kérdezte végre:

– Az örmény istállójára leszállt egy csillag! – mondta Páriás.

Hóreb csak most értette meg, hogy mi baja van az öreg Páriásnak. Mérgében rúgott egyet, s aztán visszafeküdt. Az öreg pásztor dűnnyögött még valamit, majd pedig azon kezdett gondolkozni, hogy vajon mit csináljon. Hiszen a csengők és a kolompok még mindig és szüntelenül dallamosan szólnak, az éjszaka fényességgel van teli, s lám, ez a megátalkodott Hóreb mégis alszik...

– Hát én megnézem azt a csillagot – határozta el hirtelen.

S el is indult a Deribán istállója felé, de csak akkor ámult el igazán, amikor oda is ért az istálló ajtajába. Mert bent a jászolban, sugárzó szép örömben, egy fiatal nő feküdt, aki ott fiat szült. Egy szelíd férfiú ott szorgoskodott a bajban és az örömben, de csak buzgólkodott inkább, mert hasznosan cselekedni ügyetlennek tetszett. Egyszer az anyát takargatta, máskor pedig a kisededet kívánta volna babusgatni. S oda-gyűlvén a barmok is, mintha segíteni akartak volna annak a szelíd férfiúnak, úgy bólogattak, és fújták bólogatva a meleg párát, hogy talán melengessék a kis csemetét.

És látván mindezeket Páriás, egy helyben és mozdulatlanul ámuldozott, de a szívében oly nyugtalan volt, hogy megszólalt abban is a csengő, akár a bárányok nyakán. Ily örömben mit tegyen, azon gondolkozott; majd gyorsan visszament a kalibába, és rángatni kezdte Hórebet, hogy magával vigye a fényes istállóhoz. Hóreb fel is ült fektéből ismét, de mordulva azt kérdezte, hogy Páriás bolondult-e meg, vagy pedig egyenesen oroszlánok jöttek a nyájra. Az öreg most elmondhatta volna az ámuló szavakat, de jóformán szólani sem tudott értelmesen, hanem csak egy kisededet emlegetett, az örmény barmainak csodálatos viselkedését, valamint ismét egy fényes csillagot. De úgy egymásba keverte, s megvegyítette mindezeket, hogy Hóreb előtt már az ég és a föld sem állottak úgy, ahogy a tegnap.

Mégis engedett az öreg Páriásnak, s kibújt a kalibából. Künn aztán megálltak a lobogó csillagok alatt, s ott Páriás ismét magyarázni kezdett, mutogatván is az örmény majorja felé.

De ahogy álltak egymás mellett a fényes éjszakában, hát egyszer észrevették, hogy jön a gazda is, maga Furifángosz, s egyenesen feléjük tart. Furcsa és torz bámulat volt az arcán, s a ruhája pedig rendetlenül állott a testén, mintha hirtelen veszedelem húzta volna ki az ágyból. Még oda sem ért egészen a két pásztorhoz, már a leszállott csillagra mutogatott, majd az örmény istállóját említette, ahonnét mintha örvendetes éneket hallana folyton.

– Menjünk hát oda! – kiáltott lelkesen Páriás.

Mivel azonban Hóreb nem akart menni, Páriás buzdítólag kezdett beszélni, és elmondta nekik mindazt, amit az istálló-nál látott. Furifángosz még jobban megrettent attól, amit hallott; Hóreb azonban, mint akiben sérelmek szakadnak fel, olyanformán kezdte forgatni éles fekete szemét. Sőt, hallván a hideg istállót, melyben gyermek született, s a kisedet a jászolban a puszta szalmán, s valamint az oktalan barmok igyekezetét, hamarosan olyan indulatra tüzelte magát, hogy Furifángoszban, de még Páriásban is, valóságos ijedelmet keltett.

Majd meg is ragadta vállban az öreget, és szinte kiáltva mondta neki:

– Bolond és együgyű vénember, te! Hát hova hívsz engem? Azt hiszed talán, hogy nem láttam én elég nyomorúságot eddig? Nézz reám, ha nyomorúságot és szegénységet akarsz látni! A testemet nem a ruha melegíti már, hanem a szőr! A lábam dideregve bújik ki a rongyos kapcából! S a nyelvem száraz és sovány, mert nincs neki itala és étele! Hát így menjek én nyomorúságot látni, szülő anyát a barmok között, cse-csemőt a szalmán és tehetetlen férfiút csillagfényben!...

Azt hitték, mindjárt az eszét is elveszti, úgy lázadott Hóreb.

De mit tegyenek.

Sem mondani, sem cselekedni nem tudtak semmit. S ahogy ott álltak, nagy ijedelemben és tehetetlenül, egyszerre megmozdultak a juhok, majd a csengők és a kolompok dalamán megindultak amaz istálló felé, melyre leszállt a csillag. Nagy dühösséggel Hóreb a nyáj elejébe ugrott, de a szelíd juhok nem mutattak semmi ijedelmet, hanem bátran át-gázoltak rajta, s mintha maga a föld indult volna meg alattuk, úgy mentek, puhán és hömpölyögve, a fényes istálló felé.

S mentek ők is az özönlő juhok után.

Amikor pedig odaérkeztek ama istállóhoz, furcsa és csodás dolgot kellett látniok, mert a juhok első két lába bégörbült valahánynak, majd úgy ereszkedtek mind a földre, mintha térdre állván, imádni akarnának valakit.

Látván e csoda-dolgot, Páriás is térdre ereszkedett a juhok között.

Hóreb magával küzdött.

Először csak a fejét hajtotta le a nagy fényességben, de aztán összeszorított ujjai lassan kisimultak, az arca megnyugodott, és a szelídség gyűlni kezdett rajta; végül pedig, az öreg pásztor mellett térdre ereszkedett ő is.

Furifángosz remegve állt a fényben.

Majd egyszerre és egészen a földre borult.

Csend lett, amely mély volt és magas.

Valami éneket hallottak és égi zengzetet.

Így múlt az idő.

Aztán a zengzetes fényben Furifángosz felállt, és olyan volt az arca, mint akit megváltott a csoda, melynek tanúja lehetett. A lelke ott ült a két szemében, és szeretettel nézett Páriásra és Hórebre, az ő két pásztorára.

Majd szólott is hozzájuk, mondván:

– Páriás és Hóreb, keljetek fel!

A két pásztor felállt.

– Mondjad, uram! – biztatta Páriás.

Furifángosz a két pásztor vállára tette a két kezét, és így szólt:

– Nektek adom a nyáját.

S ahogy szólott, ilyen nagy dolgot mondván, az égi zengzet is mintha erősödött volna, és a fény még jobban ragyogott. Majdnem könnyezett Páriás a boldog kábulatban, és mosolyogva nézett Hórebre, aki szintén boldognak látszott.

Úgy álltak.

Furifángosz a földre szegezte a szemét, és sokáig nagyon gondolkozott. Aztán fölemelte szelíden a fejét, és azt kérdezte a pásztoroktól:

– Akarjátok-e azonban, hogy a gyermekeim éhen haljanak?

– Nem akarjuk! – mondták a pásztorok.

– Hát akkor a juhok teje maradjon az enyém – szólott Furifángosz.

A juhok nyugtalankodva mozdultak meg, Furifángosz pedig ismét sokáig gondolkozott, majd azt kérdezte:

– Akarjátok-e, hogy a vendégeimet ne tudjam hússal megkínálni?

– Nem akarjuk – felelték a pásztorok.

– Akkor hát a juhok húsa maradjon az enyém – mondta Furifángosz.

A fény inogva lebbent meg az istálló tetején, s mint a gyenge piros harmat, valami hullt is belőle a földre. Közben Furifángosz ismét tusakodni látszott, majd azt kérdezte a pásztoroktól:

– Akarjátok-e, hogy a családom és én mindig fázódjunk a hidegben?

– Nem akarjuk – mondta a két pásztor.

– Hát akkor a juhok gyapja maradjon az enyém. S ezt mondván Furifángosz, a juhok nagyon nyugtalankodtak, a piros harmat bővebben szállott a földre, és az égen egy csillog imbolyogva a semmibe hullt. Furifángosz azonban újabb csodákat látott mindezekben, kitárta hát a két adakozó karját, és a megváltás könnyű örömében véglegesen így szólt:

– Egyébként a tiétek örökre a nyáj.

S ezt mondván, magához ölelte a két pásztor. Azok pedig, a betlehemi csillag fényében, boldogan hajtották a fejüket a Furifángosz mellére, miközben a kised Gyermeke, odabent a jászolban, valami okból sírni kezdett.

Márai Sándor

(1900–1989)

Mennyből az angyal

menj sietve

Az üszkös, fagyos Budapestre.
Oda, ahol az orosz tankok
Között hallgatnak a harangok.
Ahol nem csillog a karácsony.
Nincsen aranydió a fákon,
Nincs más, csak fagy, didergés, éhség.
Mondd el nekik, úgy, hogy megértsék.
Szólj hangosan az éjszakából:
Angyal, vigyél hírt a csodáról.

Csattogtasd szaporán a szárnyad,
Repülj, suhogj, mert nagyon várnak.
Ne beszélj nekik a világról,
Ahol most gyertyafény világol,
Meleg házakban terül asztal,
A pap ékes szóval vigasztal,
Selyempapír zizeg, ajándék,
Bölcs szó fontolgat, okos szándék.
Csillagszóró villog a fákról:
Angyal, te beszélj a csodáról.

Mondd el, mert ez világ csodája:
Egy szegény nép karácsonyfája
A Csendes Éjben égni kezdett –
És sokan vetnek most keresztet.
Földrészek népe nézi, nézi,
Egyik érti, másik nem érti.
Fejük csóválják, sok ez, soknak.
Imádkoznak vagy iszonyodnak,

Mert más lóg a fán, nem cukorkák:
Népek Krisztusa, Magyarország.

És elmegy sok ember előtte:
A Katona, ki szíven döfte,
A Farizeus, ki eladta,
Aki háromszor megtagadta.
Vele mártott kezét a tálba,
Harminc ezüstpénzért kínálta
S amíg gyalázta, verte, szidta:
Testét ette és vérét itta –
Most áll és bámul a sok ember,
De szólni Hozzá senki nem mer.

Mert Ő sem szól már, nem is vádol,
Néz, mint Krisztus a keresztfáról.
Különös ez a karácsonyfa,
Ördög hozta, vagy Angyal hozta –
Kik köntösére kockát vetnek,
Nem tudják, mit is cselekesznek,
Csak orrontják, nyínak, gyanítják
Ennek az éjszakának a titkát,
Mert ez nagyon furcsa karácsony:
A magyar nép lóg most a fákon.

És a világ beszél csodáról,
Papok papolnak bátorságról.
Az államférfi parentálja,
Megáldja a szentséges pápa.
És minden rendű népek, rendek
Kérdik, hogy ez mi végre kellett.
Mért nem pusztult ki, ahogy kérték?
Mért nem várta csendben a végét?
Miért, hogy meghasadt az égbolt,
Mert egy nép azt mondta: „Elég volt.”

Nem érti ezt az a sok ember,
Mi áradt itt meg, mint a tenger?

Miért remegtek világrendek?
Egy nép kiáltott. Aztán csend lett.
De most sokan kérdik: mi történt?
Ki tett itt csontból, húsból törvényt?
És kérdik, egyre többen kérdik,
Hebegve, mert végképp nem értik –
Ők, akik örökségbe kapták –:
Ilyen nagy dolog a Szabadság?

Angyal, vidd meg a hírt az égből,
Mindig új élet lesz a vérből.
Találkoztak ők már néhányszor
– A költő, a számár, s a pásztor –
Az alomban, a jászol mellett,
Ha az Élet elevent ellett,
A Csodát most is ők vigyázzák,
Leheletükkel állnak strázsát,
Mert Csillag ég, hasad a hajnal,
Mondd meg nekik, –

mennyből az angyal

(New York, 1956)

Illyés Gyula

(1902–1983)

Angyal is voltam

Angyal is voltam többek között.

Bokáig érő ingem volt, derékban egyszerű övvel. Szárnyam nem volt; gyalog jártam, csizmában. Beléptem a szobába s éles fejhangon, akkori hangomon hirtelen kántálni kezdtem. Furcsa nyelven beszéltem, ma sem értem jobban, mint akkor:

*Glóriaének szűz szent déja,
Szűgy ide, szűgy ide, pásztorok
Áll Betlehem szűgy ide
Jézom látom szelvátorom
Jeruzsálem szalutátem
Kántá-áté!*

Ezt mondtam, angyalul és megráztam a kolompot. Ezzel jelenésem egyelőre be is fejeződött. Levettem fejemről a kifordított kucsmat és félreálltam. Szétszimatoltam a halandók lakhelyén; az alacsony kis szobában. Itt is töltött káposzta. Vagy zsíros, nehéz illata a töpörtyűnek, melyet azon a vidéken, ahol angyalkodni szoktam, pörccnek neveztek, s melyet már akkor sem állhattam. Az asztal körül ott ült a család, a felnőttek jóakarató mosolygással, a gyermekek kerekre tágult, álmélkodó szemmel. Igyekeztem szigorú arcot vágni, hogy ne ismerjenek meg. Pörccöt kapunk itt is, gondoltam nehéz szívvel, ilyen az élet. Közben bejöttek a pásztorok, a láncos bottal. A mi Betlehemünk, mit tagadjuk, egész egyszerű, nyomorúságos kis Betlehem volt, nem olyan, mint a versenytársaké. Gyertyánk sem volt. Viszont pásztoraink összehasonlíthatatlanul jobbak voltak, mint azokéi. Tőlük függött minden, noha csak ketten voltak. Hála istennek mindig sikerük volt. Nem igen emlékszem már, mit mondtak, a háziak máris nevettek.

A pásztorok nem énekeltek, a verset is rossz prózában törték, mint általában a földiek. Bensőmben ripacsoknak tartottam őket. Csuplítottak, bohókás mozdulatokat tettek, afféle jókedvű részegeket utánoztak. »E-e-e, el van minden készítve, mondta az egyik – a ház fölékesítve, gyertek be hát pásztorok, kóstoljátok meg a jót«, s azzal az ajtóhoz lépett. »Gyere be már vén Dadó, mer odaki megfagyó!« – kiáltotta, rímérezkemnek öntudatlanul örökre káros irányt szabva.

Dadó bejött, átesett a küszöbön. Társát egész pásztorsegnek tekintve, szemére hányta, hogy mindent elevett előle. »Ru-ru-ru rúlam, téfölös bajcú, penészes szakállú öregapátochrú meg is feledkeztetek« mondta többes számban. Elmesélte, hogy mit végzett az éjjel. Őrizte a juhokat, megnyírta őket, a gyapjút már el is adta. Aztán ide sietett; úgy sietett, hogy nem is az utcán jött, hanem a kerteken és udvarokon át. Elmondta, hogy mit látott útközben, mert minket keresve ide is, oda is bekukkantott. Itt kellett remekelnie. Épületes dolgokat látott. A háziak dőltek a nevetéstől.

– Ne félj már öregapám, – mondta az első pásztor – itt annyi jóval várnak, hogy hasad a hátadra szárad.

– Glória! – mondtam és kolompoltam.

Erre hirtelen magukhoz tértek, komolyra fordították a szót. »Itt az angyal«, mondták. »Én az éjjel, álmomban, nagy kalbászba haraptam, úgy-e pajtás jó volna?« mondta az öreg. »Bizony pajtás jó volna«, felelte a fiatal.

– Glória! – kiáltottam s ráztam egyet újra a kolompon.

– Szólalj angyal, énekeljél, békés ígéket hirdessél nekünk, bűnösöknek – mondták s azzal lefeküdtek s rögtön elaludtak.

Most következett az én nagy jelenésem. Hosszan énekeltem. Tekintetemet a gerendára függesztettem, bevezetőül elfújtam az előbbi verset s utána egy igen-igen sokáig tartót. Boldog voltam. Érteni abból sem értettem sokat, vagy talán csak most gondolom, hogy nem értettem. A titokzatos, furcsa szavak frissen röppentek ajkamról, szívem is emelkedni kezdett. A vége felé harsogtam.

*Keljetek föl pásztro-rok
Nagy örömet hirdetek,
Mert ma este született,*

*Aki jövendöltetett,
Szűzen szűz szent szűz anya.
A Józseffel Mária,
Meg az ő szent társuk,
Álé, álélúja.*

És kolompoltam. A pásztorok »éljen a juhászélet!« kiáltással fölbredtek s átvették a szerepet. Rázták a láncos botot, most ők is énekeltek. Mit énekeltek? Sajnos, elfeledtem; földi dolgokat. »É-é-é-é – fújták –, egy kancsó jó bor mellé, ki torunkat megkenné, egy kis kalbász, szalonna pásztoroknak jó volna, azt mindenki megenné, nem is kéne más enné«.

Mindez nem tartozott rám. Én angyal voltam. Félreálltam megint s csak néha kolompoltam bele a szövegbe, hogy egy-egy kijelentésnek nagyobb nyomatékot adjak. A háziakat néztem s találgattam, hogy ennivalót adnak-e, vagy pénzt. Pörcöt fognak adni, gondoltam. A versekben mindig ennivalót kértünk, itt-ott esett csak célzás húszasra és máriásra. De azok alig idézték fel a pénz fogalmát, réges-rég kimentek a divatból. Fillért és krajcárt kellene tenni a versbe, gondoltam, de rögtön megijedtem, szentségtörésnek éreztem, hogy a régi szövegen változtassak. Nincs ezeknek maguknak egy fillérjük sem, gondoltam s legtöbbször igazam volt. Ezeknek még karácsonyfájuk sem igen volt. Egy tál töltött káposzta körül könyököltek, néhol az ablakból az asztalra tették a muskátlit, arra aggattak valami díszet. Ahol karácsonyfa volt, oda be sem engedtek bennünket.

»Na itt van fiam egy kis pörc« – mondta a háziasszony, mikor befejeztük. Sanyi odatartotta a vászonzacskót. Kiléptünk az éjszakába, fölemeltem és derekamra kötöttem az inget, anyámét, hogy a lucskos sárban megőrizzem angyali tisztaságomat.

József Attila

(1905–1937)

Betlehemi királyok

Adjonisten, Jézusunk, Jézusunk!
Három király mi vagyunk.
Lángos csillag állt felettünk,
gyalog jöttünk, mert siettünk,
kis juhocska mondta – biztos
itt lakik a Jézus Krisztus.
Menyhárt király a nevem.
Segíts, édes Istenem!

Istenfia, jónapot, jónapot!
Nem vagyunk mi vén papok.
Úgy hallottuk, megszületél,
szegények királya lettél.
Benéztünk hát kicsit hozzád,
Üdvösségünk, égi ország!
Gáspár volnék, afféle
földi király személye.

Adjonisten, Megváltó, Megváltó!
Jöttünk meleg országból.
Főtt kolbászunk mind elfogyott,
fényes csizmánk is megrogyott,
hoztunk aranyat hat marékkal,
tömjént egész vassfazékkal.
Én vagyok a Boldizsár,
aki szerecseny király.

Irul-pirul Mária, Mária,
boldogságos kis mama.
Hulló könnye záporán át
alig látja Jézuskáját.

A sok pásztor mind muzsikál.
Meg is kéne szoptatni már.
Kedves három királyok,
jóéjszakát kívánok!

Karácsony

Legalább húsz fok hideg van,
szelek és emberek énekelnek,
a lombok meghaltak, de született egy ember,
meleg magvető hitünkről
komolyan gondolkodnak a földek,
az uccák biztos szerelemmel
siető szíveket vezetnek,
csak a szomorú szeretet latolgatja,
hogy jó most, ahol nem vágtak ablakot,
fa nélkül is befűl az emberektől;
de hová teszik majd a muskátlikat?
Fölöttünk csengőn, tisztán énekel az ég
s az újszülött rügyező ágakkal
lángot rak a fázó homlokok mögé.

Szemlér Ferenc

(1906–1978)

Karácsonyra

Foszlik a fény, fogy a hó,
közeledik az idő,
meg kell már születned!
Gyűlnek is a pásztorok,
igazodik száz torok
édes énekednek.

Nem tudjuk, hogy merre fog
jót jelentő csillagod
rőt egünkre kelni.
De a jászol barma vár
s három keleti király
készül útra kelni.

Az alázott s a szegény
sorsa sűrű éjjelén
jöttöd után reszket.
Nem lehet, hogy annyi test
s lélek vágyát félrevesd
és hogy ne szüless meg!

Vérben, vasban nevedet
rebegik a nemzetek,
suttogják a népek.
Vedd le róluk a sötét
égető vasvesszejét,
ahogy megígérted!

Kezük még tán fegyveres,
de a szemük jelt keres,
jelt, ami segítsen.

Ó, ne hadd csalódnok,
szállj közénk szép titok,
gyermekarcú Isten!

S mentsd meg, akit szeretünk,
gyermekünk és kedvesünk,
barátunk és vérünk.
– S ha majd Krisztus született,
áldd meg ősi szeretet
minden ellenségünk!

Dsida Jenő

(1907–1938)

Itt van a szép karácsony

Itt van a szép, víg karácsony
Élünk dión, friss kalácson:
Mennyi finom csemege!
Kicsi szíved remeg-e?

Karácsonyfa minden ága
csillog-villog, csupa drága,
szép mennyei üzenet,
Kis Jézuska született.

Jó gyermekek mind örülnek,
kályha mellett körbe ülnek,
aranyese, áhítat
minden szívet átítat.

Pásztorjátsszók be-bejönnek
és kántálva ráköszönnek
a családra. Fura nép,
de énekük csudaszép.

Tiszta öröm tüze átég,
a szemeken harangjáték
szél, éjféli üzenet:
Kis Jézuska született!

Wass Albert

(1908–1998)

Az én titok-karácsonyom

Megtanultam tisztelni az ünnepeket. Az ünnep Isten ajándéka, más, mint a többi nap, s arra való, hogy hétköznapi mivoltunkból kivetkőzödve tiszteljük önmagunkban az embert. Sajnálom azokat, akik nem tudnak ünnepelni. Az ünnep önmagunk fölemelése. Tiszta ünnepi ruhában és tiszta ünnepi gondolatokkal lehet csak ünnepelni, felül-emelkedve a hétköznapiakon s apró küzdelmeinken. Csak az ünneplőbe öltözött ünneplő ember tudja megérteni annak a kijelentésnek a nagyságát, hogy Isten az embert saját képére teremtette.

Az erdélyi nagy gyász éveiben nálunk otthon elfelejtették az ünnepet. Nem volt karácsony, és nem volt újév, nem volt húsvét és pünkösd, mint ahogy vasárnapok sem voltak. Viselő ruháinkat s nehéz gondjainkat szakadatlan hordtuk, bármit mutatott a naptár. Keserűség tanyázott otthon, s én hiába küzdöttem az ünnepekért, ünnepi öltözetet s ünnepi arcot éveken át nem látott a házunk.

Egyszer felláztam. Karácsony volt. De nagyon emlékszem még arra a karácsonyra! Tizenöt, vagy tizenhat éves lehettem. Karácsonyi szabadságra küldött haza a város, és Sándor bácsi ünnepes háza után olyan volt a miénk, mintha halottat őriztek volna benne.

Apámék egy-egy könyvbe temetkezve naphosszat hallgattak sötéten, és nem volt szabad előttük karácsonyról szólni. Évek óta nem járt nálunk az angyal. Súlyos gond nyomta a szárnyait, és nem tudott elröpülni hozzánk. Akkor öregedtek meg apámék. Nem akartak ünnepre gondolni, mert eszükbe jutottak a régi és gondtalan ünneplések, s a jövőködös volt, nem láttak előre. Pedig ha tudtak volna ünnepelni, a karácsonyfa gyertyái mellett az ünnepi gondolatok ma-

gasságából meglátták volna az utat, mely már akkor is egyenesen vezetett a reménység felé. De gyászba s ünneptelen hallgatásba rejtőztek az idő elől, pedig az idő azért múlt, éppen úgy.

Karácsony szombatja volt. Kint nagy puha hó, a kerti fákat belepte egészen. Olyan csöndes volt kereken a világ, mintha a békesség készült volna megszületni akkor.

Egyedül lézengtem a kertben. A szürkület már meglepte a fenyvest, s kereken a dombok is belevesztek a lehulló estébe. Lent a faluban egy-egy lámpa kigyúlt. Fájt, hogy karácsony estéje van. Máshol izgalommal lesik az angyalt, ünneplő ruha van és karácsonyi szag és boldog rejtelmesség a levegőben. Hallottam a csilingelést, s láttam gyertyafényben úszó szép karácsonyfákat, pedig ahogy ott kószáltam a behavazott fák közt, végtelen egyedülléttel a szívemben, tudtam, hogy mindez csak álmodozás, mert nálunk sötétek a szobák, s a régi, gyűrött ruháinkban éppen olyan magányosan töltjük el ezt az estét is, akár a többit.

Esteledett nagyon. Lent a faluban egyre több lámpa égett, s a papnál megkezdték a kántálást is. Megálltam a fenyők alatt, és hallgattam a felszűrődő éneket. Románok kántáltak. Az egyhangú dallamot búsan itta föl a szétterülő este, s én arra gondoltam, hogy románok kántálnak. Románok ünnepelnek. Mindig csak a románok.

Sokáig álldogáltam ott, közben sötét lett egészen. Fázni is kezdtem, hűvös szél támadt a fák közül, éreztem, hogy haza kell már menni. De ugyanakkor valami fájdalmasan a torkomba markolt. A tudat, hogy karácsony este van, s én ott ülök majd egyedül, és nem lesz senki, akivel beszéljek, és nem lesz semmi ünnep. Az öregek olvasnak a lámpa alatt, olvasnak zord, szótlan arccal, mintha olyan nap lenne ez is, mint a többi. Úgy szorította a torkomat, hogy könnyeket préselt ki a szememen. Hát csak a románok?

S ekkor valami bátor, nagy dolog jutott az eszembe. Hirtelen, hogy szinte beleszédültem. Nem csak a románok! Miért csak ők? Karácsonyt csinálók magamnak! Karácsonyt, titokban, hogy senki se lássa!

Volt a fenyves szélén néhány kicsi fenyő. Csak akkorák, hogy a derekamig sem értek. A kerti színből kiloptam egy ást, meg egy ládát, s kiástam egyet, egy szépet a fenyőcskék közül. Sok földdel vettem ki, betettem a ládába, elrendeztem a gyökereit is, hogy baja ne essék, s megindultam vele a ház felé.

Vert a szívem az izgalomtól. Hátha meglátnak? Hátha baj lesz ebből? De sötét volt, nem látott meg senki. Egyedül laktam, a ház végében. Úgy osontam be a szobámba, mint a tolvaj. Meggyújtottam a lámpát, a ládát a fával az asztalra tettem s hozzáfogtam a feldíszítéshez. Izgalmas, nagyszerű munka volt. Színes papirosból láncokat fabrikáltam, néhány szál aranyozott zsinórt is leltem hozzá s öt darab maradék gyertyavéget. A gyertyavégeket dróttal kötöttem rá a fenyőre, idéetlenül is álltak rajta, az igaz. A színes papírlánc sem sikerült úgy, ahogy akartam. Csúnya lett nagyon a karácsonyfám. De karácsonyfa volt!

Mikor elkészültem a díszítéssel, hallgatóztam. Csend volt a házban, nem mozdult senki. Előszedtem gyorsan az ünnepelő ruhámat, s felöltöztem úgy, ahogy illik. Aztán meggyújtottam a gyertyacsonkokat. Elfújtam a lámpát. Sötét lett egyszeribe, csak az öt kis sárga fény dideregte be félénken a szobát. Kinyitottam a kályhaajtót, hogy világítson a tűz is. Aztán felkuporodtam az ágyra és ünnepeltem.

Táncolt a tűz lángja a falakon, rebbentek a kicsike gyertyák, fenyőszag volt és nagy csöndesség kereken. Valami szomorúan szépet éreztem akkor. Fájdalmasat, mert egyedül voltam, s mert nem volt ajándék az asztalon. De komoly és dacos érzést is, mert magam teremtettem ünnepet magamnak, s most már nem csak románok ünnepelnek ebben a faluban.

Úgy éreztem, mintha az én kicsi karácsonyfámtól egyszeribe megenyhült volna az élet szigorú arca, s a reménység meg a jövődől beléptek ünnepelni hozzám a szobába. S talán, azt hiszem, úgy is volt.

Ültem ünneplő ruhámban az ágyon, s néztem a szegényes kis karácsonyfát és gondoltam mindenfélét össze-vissza, szé-

pet és szomorút, ahogy ilyen szép és magányos, de különösen nagy ünnepeken szokás, amíg lassan leégtek a gyertyavégek. Leégtek és elaludtak egyenként, csöndesen. Még éppen csak egy lángocska őrizte hűségesen az ünnepet a legalsó ágon, aztán elaludt az is.

Még ültem az ágyon egy keveset, s néztem az elsötétülő szobát, mert a kályhában is roskadt már a tűz és alig világított. A sötétséggel együtt éreztem lassan a hétköznapot is visszatérni, s emlékszem jól, ez csúnya és keserű érzés volt.

Aztán meggyújtottam újra a lámpát, levettem az ünnepi ruhát, s felvettem a régit. Leszedtem a fenyőről a ráaggatott holmit, s visszadugtam mindent a fiókba. Aztán kabátba bújtam, s visszavittem a fenyőfát oda, ahonnan kiáramtam.

Úgy emlékszem, mintha tegnap történt volna. Borzasztó sötét volt a fenyves, és szél suhogott az ágak között. Kint a tisztáson derengve világított a hó. Féltem. Kísérteties volt a hósínű sötétség és a suhogó fenyves.

Sietve tettem helyére a fát. Gyökere körül ledöngöltem a földet, s havat is kapartam köréje. A csendőrség felől veszekedés hallatszott. Románul veszekedtek. A hangok felverték a falut, aztán belefagytak újra a csendbe. Kántálás már nem hallatszott sehol. Hideg, néma téli este volt.

Ásót, ládát visszacipeltem a kerti házba, aztán hazamentem. Ideje volt, már hívtak vacsorázni.

Mikor bementem, az asztalnál ültek. Fáradtan és rosszkedvűen kérdezte meg apám.

– Mit csináltál?

– Semmit – feleltem.

Apám szája széle megrándult, de nem kérdezett többet. Ő maga is a semmivel foglalkozott abban az időben.

Szótlanul ettünk. De valami furcsát, büszkét és szomorút éreztem akkor: hogy nekem karácsonyom volt mégis.

Véletlenül jutott az eszembe minap ez a régi történet. Karácsonyfát néztem fiaim számára, s megtaláltam közben azt a fenyőt is, amit akkor egy estére kiloptam a

kertből. Megsínylette az ünneplést. Évekig csenevész maradt, volt idő, hogy azt hittem, kipusztul. De aztán mégis erőre kapott. S ma már sudáran és magasan szökik az ég felé, erősen túlnőtt engem s mindnyájunkat, kik akkor éltünk.

Karácsonyi versek

I.

Bajorerdő. Zimankós fenyvesekből
előoson a téli szürkület.
Gunnyasztó házak ködrongyokba bújva
koldus szatyorban gondot gyűjtenek.

Egy vonat sípol messze valahol.
Fulladtan vész el fák között a hang.
Sóhajt az erdő. Csönd. Valahol messze
kísértethangon fölsír egy harang.

Olyan este ez is csak, mint a többi:
olyan a színe, nyirkos ködszaga.
Pedig valahol szent titokpalástban
csodát takargat ez az éjszaka...!

Angyalok húznak a világ fölött.
Hírét hozzák, hogy földre szállt a béke!
Megszületett az Igazság, a Jóság,
akit úgy vártunk: megszületett végre!

Keresik régen bölcsek és királyok,
papok, költők és koldusok.

Világmegváltó konferenciák
várják jöttét és fényes trónusok!

Megérkezett. Bámulják bamba szemmel
barmok, cselédek, pásztorok.
Talán van olyan is, aki letérdel
s valami együgyű imát motyog.

A jászol fölött fölragyog egy csillag,
néhány angyal és gyermek énekel...
Szelíden száll az ének és a pára
szurtos ólból a fényes égre fel...

Aztán a barmokat itatni hajtják.
A hajnal megnyergeli rőt lovát
és robotos nyomán a szürke élet
megy úgy, mind eddig, megy tovább.

Mintha nem történt volna semmi sem.
Meresztgetik szemeiket a kandik:
királyok, bölcsek, költők, hadvezérek...
amíg lassan a csillag is kialszik.

A zord-sötét zimankós fenyvesekből
előöson a téli virradat.
Ködrongyokban gunnyasztanak a házak
s vacognak vedlő gondjaik alatt...

(Plarnhof, 1945 karácsony)

II.

Elindul újra a mese!
Fényt porzik gyémánt szekere!

Minden csillag egy kereke!
Ezeregy angyal száll vele!
Jön, emberek, jön, jön az égből
Isten szekerén a mese!

Karácsony készül, emberek!
Szépek és tiszták legyetek!
Súroljátok föl lelketek,
csillogtassátok kedvetek,
legyetek újra gyermekek,
hogyan emberek lehessetek!

Vigyázzatok! Ez a mese
már nem is egészen mese.
Belőle az Isten szeme
tekint a földre lefele.
Vigyázzatok hát emberek,
Titeket keres a szeme!

Olyan jó néha angyalt lesni
s angyalt lesve a csillagok közt
Isten szekerét megkeresni.
Ünnepelőben elébe menni,
mesék tavában megferedni
s mesék tavában mélyen, mélyen
ezt a világot elfeledni.

Mert rút a világ, fekete.
Vak gyűlölettől fekete.
Vak, mint az emberek szeme:
az égig sem látnak vele.
Pedig az égből lefele
porzik már Isten szekere!

Minden csillag egy kereke,
ezeregy angyal száll vele,

az Isten maga száll vele
és csillagtükröt nyújt felénk,
mesetükröt, a keze.

Szent tükrébe végre egyszer
pillantsatok tiszta szemmel,
tiszta szemmel, Istenszemmel,
milyen szép is minden ember!
Minden ember szépségtenger
s mint a tenger csillagszemmel,
telve vagytok szeretettel...!

Tagadjátok...? Restellitek...?
Elfordulnak fejeitek...?
Megvakultak szemeitek...?
Szépségteket, jóságtokat
nem érzitek, nem hiszitek...?
Csillaggyertyák fénye mellett
Isten elé nem vizitek...?

Akkor bizony rútak vagytok,
szegények és vakok vagytok,
ha szépek lenni nem akartok.
De még így is, szegényen is,
rútan, vakon, mégis, mégis
Isten gyermekei vagytok!

Rátok süti fényes szemét,
elindítja fénysekerét,
jó emberek játékszerét.
Milyen kár, hogy áldó kezét
nem érzitek, nem nézitek
s nem hiszitek már a mesét.

A rút világnak gondja van,
minden embernek gondja van,

a sok angyalnak mind gondja van
s az Istennek is gondja van,
mert mindenekre gondja van.
S így múlik el a szép s a jó
az ember mellől, nyomtalan.

(1946)

Örkény István

(1912–1979)

Idegen föld

Szentkarácsony éjszakáján eltűnt a Kovács. Ültek a rádió mellett: Budapest betlehemest közvetített, gyerekhangok énekeltek, egy kislány szopránja csapongva keringett a petróleumlámpa körül, mint a moly, aztán felszállt a mennyezet felé, és elveszett a füstös gerendák feketeségében. Kovács a torkát reszelte, tarkójára lökte a sapkát, és mindenképpen azon volt, hogy elleplezze megihatottságát. Valami hülye könyvben olvasta, hogy egy katona nem árulja el érzéseit; Kovács hitt az efféle sületlen könyveknek. Felállt. „A fejem fáj – mondta –, sétálok egyet.” És a nagyobb nyomaték kedvéért a küszöbre köpött.

Két ajtó csukódott mögötte; a belsón sustorgott az újságpapír, a külsón a szalma; a katonák ekként kuporgatják a meleget. Még éjfél sem volt, mikor elment. Közben megsült a hamuban a krumpli, de Kovács nem jött vissza. Kettőkor Müller belebújít a bundájába. „Megnézem, hol tekereg az a szerencsétlen.” Kovács a barátja volt, és azonkívül adósa is kétszázhetvenkét márkával. Müller prémkesztyűt húzott és fülvédőt, mert félt a hidegtől. Mikor kiment, fehér gőz csapott a szobába, s az emberek megborzongtak. Müller káromkodva lépett ki a télbe, de ő sem jött vissza többé.

Az utcán kavarogva hullott a hó. Müller a nyomokat követte, jobbra, a kerítés mentén, a hatodik házig. Ez volt Kovács szállása. Lehet, hogy be akart menni, a kapu előtt sűrű lábnyomok tanúskodtak erről. Talán csak rágyújtott. A nyomok továbbvezettek, végig a kerítés mellett, kifelé a faluból. Sötét volt, és dermesztő szél fújt, csak az egyik ablak eresztett fényt. Ott nóta is szólt. „A zsebkendőmnek a négy sarkában...” Müller felvidult. Úgy érezte magát, mint otthon, Szilason. Nyelve hegyén a sült szalonna füstös íze, a gémeskút az út mentén, meg a nóta: orra hegyét szinte csiklandozta

Marika selyemszöke fürtje, ahogy az ölébe kívánkozott. Elmosolyodott. Átment a hídon, keresztül a mezőn; amikor az erdőbe ért, még mindig a száján merevedett a mosoly. „Hej – kiáltotta öblösen, vastagon, élvezte saját hangjának harso-gását –, hej, Kovács! Ide gyere!” Kovács nem felelt, csönd volt. Hol csavarog az a bolond?

Hajnalban őrjárat ment utánuk. Tóth behívatta a szakaszvezetőt. „Balogh – mondta álmosan –, vigyen magával három embert. Kovácsot meg Müllert hozzák elő nekem délig.”

– „Igenis. Átme gyek Litovkára, lehet, hogy oda mentek.”

– „Lehet, meg itt is nézzen körül, a faluban. Magára bízom, Balogh, maga ügyes ember.” – „Igenis, főhadnagy úr!” Csakugyan ügyes ember volt. Átfésülte a falut, kikérdezte a parasztokat, bánfai gyerek volt, tóttal, oroszsal boldogult velük, és odaát, Litovkán még a fészereket is átkutatta, de se Müllernek, se Kovácsnak nem akadt a nyomára. Elnyelte őket a föld. Vagy az erdő talán? A konyhán hamarabb vette ki a négyük ebédjét, megtömte a zsebeit tojásgránátokkal, és nekivágott az erdőnek. Tölgyes volt, gyertyánfával vegyest. Csak a szélén állott néhány fiatal nyír. Balogh ment az úton, kisbaltával a kezében, nyakába-fejére nagy rögökben puffant az ágakról a hó, mert Balogh időnként behasította a fák kér-gét útmutatónak. Nagyon ügyes ember volt, nyugodt, körültekintő és óvatos. Bizony isten, kár, hogy ott veszett. Mert elveszett negyedmagával szegény.

Tóth főhadnagy dühöngött. Karácsony másnapján Jablonovkára készült disznótorra. Ehelyett a századirodán ült, és fogcsikorgatva írta meg a jelentést a partizánok tevékenységéről. Lovas küldönc vitte be Oszkolba, az ezredparancsnoksághoz. Azután a harmadik szakasz élén maga ment az erdőbe az eltűntek után. Hamarosan rájuk akadtak, a megjelölt fákat követve; félórás keresés után előbb Baloghot, azután a három honvédet emelték ki egy régi farkasveremből, törött tagokkal, csonttá fagyva. Tóth főhadnagy szitkozódott, ahogy a tüdeje bírta. Még egy órát járták az erdőt, Kovácsot és Müllert kutatva, eredménytelenül. Nyilvánvaló, hogy a partizánok csalták be őket az erdő sűrűjébe, és ott végeztek

velük. De őr utánuk nem maradt jel, nyomaikat betemette a hó. Visszafordultak, a négy holttestet az erdő széléig cipelték, és ott elkaparták a növendék nyírfák tövében. Majd a Brunner farag négy keresztet holnap. Szegény fiúk! Na, gyereünk haza, emberek. Legalább megmelegsünk.

Nem nagyon melegedtek. Még a parancsnoksághoz sem értek, mikor szembetrappolt velük a küldönc – csak úgy füstölt alatta a ló. Leszállt a nyeregből, ujja hajtókájából kivett egy borítékot, és átadta Tóthnak. Tóth feltépte és olvasni kezdett; a küldönc a kúthoz lépett, megmerte a vödört, és azon frissiben, a vödör pereméről jól teleszopta magát. Szomjas volt nagyon. A keze hátával megtörölte a száját, ment vagy tíz lépést a lova felé, de hirtelen felkiáltott, a melléhez kapott, összeesett és meghalt. Tóth zsebre gyúrta a levelet, indulat fogta el. „Mégmérgezték a vizet? – A köpeny pattanásig feszült a mellén, rázta az öklét. – Megitatni őket, a bítangokat! Kihajtani őket! A gyerekeket is! A csecsszopókat is! A betegeteket is! Írmagja ne maradjon a hitvány fajtájuknak... Komlósi, gyereünk!” Komlósi nekilátott. A sztarosztát állította a kúthoz, az merte a vizet. Tíz perc múlva nem maradt ember a házakban. A falu népe ott kígyózott az út bal oldalán; egyenként léptek a kúthoz. Ott állt Komlósi, géppisztollyal a kezében, és nézte, miként meri ki a sztaroszt a vizet egy kulacs aljával, azaz három decit mindenkinek; miként issza meg az utolsó csöppig a nyomorult orosz, és megy az út jobb oldalára, a háza felé, megdögleni. Az oroszok jórészt asszonyok meg gyerekek – csodálkozva hörpölték a vizet; azt mondták, „holodna”, ami azt jelenti, hogy hideg, és félszegen mosolyogva, a fejüket csóválva ballagtak haza, de kutya bajuk se történt, sőt nemsokára vödörrel jöttek vissza, hogy vizet vigyenek az ebédhez. Akkor ugyan ott állt már a tábla: „Mérgezett víz! Nem iható!” – de ők nem törődtek vele. Igaz, hogy az oroszok amúgy se értik a magyar szót, és még ha értenék, se mennének sokra vele, mert náluk még a betűk is más formájúak. Oroszországban minden más, mint nálunk, a szó, az írás és még a víz is, de úgy látszik, az oroszoknak az orosz víz nem árt.

Komlósi bement a parancsnokságra. „Megitták?” – kérdezte a főhadnagy. „Meg.” – „És?” – „Semmi. Még a hasuk se fáj.” „Nem értem. Te érted?” Komlósi éppen próbálta volna megmagyarázni, amikor a robbanás megzörrentette az ablakot. Tóth kirohant az utcára. Odakinn vakrémület uralkodott. Az oroszok berohantak a házakba, a honvédek a házból az utcára s az utcán a parancsnokság épülete felé. Nem tudni, miért, de mind azt hitte, az robbant fel. Kiderült, hogy a konyha robbant. Már oltották a tüzet, húzták ki a halottakat, hordták a sebesülteket. „Nyugalom, magyarok! Mi történt itt? Sípos, jobban vagy? Beszélj hát, ember... Ne félj, kutyajajod, megvan a kezed, a lábad... Szólj hát, az istenit neki!” – „No hát, röviden, már kész volt az ebéd, tíz perccel később lehetett volna osztani is, de a szakács azt mondta: »Csöpi, rakd meg a tüzet, hadd főjön még a hús.« No hát, Csöpi rárakott, és abban a pillanatban rettenetes robbanás, ezt biztos tetszetek hallani, a háztetőt levitte a nyomás, a gerendák égtek, eltűnt az üst. Csöpi is eltűnt! Én nem értem, mi történt, de tessék elhinni, főhadnagy úr, nem tehetek róla, én különben is csak mosogató voltam meg krumplihámozó meg vízhordó. Tessék a szakácsokat kérdezni, talán azok tudnak valamit...”

Lehet, hogy a szakácsok tudtak valamit, de ha tudtak, se szólhattak, mert meghaltak mind a ketten. És meghalt Csöpi is meg egy őrző meg egy őrmester, a Hófer, akinek a világon semmi keresnivalója se volt a konyhán. Érdekes különben, hogy Hófert egy nagy velőscsont ütötte agyon, a láb-szárcsont, amit a főhadnagy úrnak tettek félre, mégis Hófert verte agyon, ami elég különös. És két könnyű sebesült is volt, és készre ment a ház is; csak a négy fala maradt meg, azok is telefröcskölve vérrel és vastagon megkenve babfőzeléssel, mert ebédre babgulyás készült. Most az egész ott ragadt a falon, itt-ott szép, kövér húscsontoktól tarkítva, mint egy étvágygerjesztő dombormű... Az embernek összeszorult a szíve, ha látta a finom gulyást, jól zsírban rántva, mert Mikulic tudott főzni, bár nem mondom, eleget lopott, de főzni azt tudott, és most megette az egésztestet a fene, az ebédet is, Mikulicot is, meg a másik négyet... Hogy veszne meg, ahány

partizán csak bujkál a világon. Igaza van a főhadnagy úrnak, ezeknek túl jó a kötél! Ezeknek ki kéne tépni a nyelvét, meg levágni az orrát meg a hogyishívjákját, és aztán lovakkal kéne széttépetni őket, amiért ilyen gyalázatot tettek a magyarokkal. No, de se baj: akad még partizán hurokra.

„Mondd csak, Sípos, mivel fűtöttetek ti?” – „Javarészt forgáccsal tüzeltünk. Meg fával is. Mikor hogy.” – „És honnan hozták a forgácsot?” – „A kocsigyártóktól.” – „Ki dolgozik ott?” – „Egy öreg orosz. meg három magyar kádár, Kis, Nájman és Vas.” „Komlósi, hozd ide azt az oroszot.” Komlósi elment érte. Nem telt két percbe, már jött az orosz. Inkább hozták, mintsem hogy jött volna; beteg volt szemlátomást. Nyomában a magyar kádárok és Prodán hadapród, a tolmács. Tóth odalépett elébe. „Hogy hívnak?” – „Fomin.” – „Mi a mesterséged?” – „Beteg vagyok.” – „Mi a bajod?” – „Nem tudok járni.” – „Kocsigyártó vagy?” – „Szántalpat tudok csinálni.” – „Ez a mesterséged?” – „Nincs mesterségem.” – „Hát mit csináltál azelőtt?” – „Patkoltam a lovakat.” – „Kovács vagy?” – „Nem vagyok kovács, de tudok patkolni.” – A hadapród sóhajtott, és a főhadnagra nézett. Az oroszok nehéz emberek. „Honnan volt kézigránátod?” – „Nekem nem volt.” – „Ott volt a forgács közt, amit a konyhára vittek.” – „Az lehet.” – „Mi lehet?” – „Hogy a forgácsban volt. De nem én tettem oda.” – „Hát ki?” – „Aki tehetette.” – „És ki tehetette?” – „Aki egészséges. De én már három hete fekszem, ki sem jöttem a szobámból. Kérdezze meg az embereit.” A főhadnagy nem kérdezett senkit, de Nájman és Kis és Vas bizonygatták, az öreg igazat beszél. Tóth a homlokát ráncolta: az oroszok nagyon nehéz emberek. Elővette a pisztolyát.

„Ide hallgass, Fomin! Ideje, hogy észre térj. Felelj a kérdéseimre. Az embereim eltűntek az erdőn. Mi van ott?” – „Nem tudom. Mi nem járunk az erdőre.” – „Hat emberemet gyilkolták meg ott. Hallod, Fomin?” – „Hallom. Minek mentek oda?” Tóth dühbe jött. „Ne tréfálg. A faluban megmérgezték a kutat. A házat, ahol a konyha volt, felrobbantották.” – „Hallottam.” – „Ki tette?” – „Nem tudom. De minek jöttek ide? Ez itt a mi falunk.” – „Ne taníts engem! – kiabálta Tóth fenyegetően. – Arra felelj, amit kérdezek. Ki mérgezte meg a kutat? Ki

garázdálkodik az erdőn? Ha nyomra vezetsz: jó sorod lesz. Ha makacs léssz, felfordulsz. Felelj, Fomin!” Az öreg fáradtan legyintett, mint akinek mindegy. „Hogy ki tette? Nem tudom. Senki se tette. Az erdőn nincs egy teremtett lélek. De az erdőn hideg van. Az utakat belepte a hó. Minek mászkálnak arra? S a kút... A kút vize jó, magam is ittam belőle. Maguknak megártott. Hogy miért? Mert nem maguknak való.” – „Ne prédikálj. Ismerem a fajtádat. Erre felelj: van az erdőben út?” – „Télen nincs.” – „Házak vannak-e?” – „Egy vályogkunyhó, a litovkai vízmosás mentén, egy nagy tisztás közepén.” – „Ott vannak a partizánok?” – „Lehet, hogy vannak ott partizánok.” A főhadnagy bólintott. „Komlósi, ez az ember itt marad a parancsnokságon. Háromkor riadó.”

Három órakor már sötétedett. Az égbolt ólmosan szürke volt, és nehéz és hideg, mint ideleln a föld. Hová lett az ott-honi egeknek világoskék boldogsága? Az orosz ég éppolyan sötétszürke, mint a föld. Lehet, hogy odafenn is van háború, talán még partizánok is vannak ott. Az ördög vigye a partizánokat! Három óra tízkor elindult Tóth főhadnagy százada. Prodán Litovkának került a szakaszával, Komlósi nyugatnak. Hangtalanul nyomultak be az erdőbe, csak a szél lendült meg mögöttük. A szélben meghajoltak a növendék nyírfák, és megkocogtatták a gyertyánok fagyos ágát, a gyertyánok a tölgyeket, a tölgyek a többi tölgyet, s egy perc múlva tudta az egész erdő: Itt vannak a magyarok. És a rengeteg elnyelte a századot, amiként elnyelte Kovácsot, Müllert, Baloghékat s más százakat, ezreket, százezreket. Pedig csakugyan nem voltak benne partizánok. Csak hideg volt benne, és tél és szél. Egy úttalan, nagy erdő, se vége, se hossza; azt mondják, Minszktól Moszkváig ér.

Kiss Jenő

(1912–1994)

A karácsonyfa előtt

Itt állunk, itt, mi ketten.
S a többiek, a nagy család?
Így állnak ők is szétvetetten,
imitt, amott, nézvén a fát,
melyen csak egy közös, a láng.

A láng, a fény, a szépség –
csak ez köt össze e napon.
S mindaz, mi bennünk ég még
elolthatatlanul, nagyon
a távolokon áthatón.

Jaj, árva karácsonyfa,
légy szimbólum: a Szeretet,
amely körünkbe hoz ma
sok unokát és gyermeket,
jelentsd te az Ünnepet!

Hadd tudjuk itt ma őket,
ne álljunk csak mi ketten itt,
vigasztald meg te a szülőket,
e láng hadd fogja egybe mind,
kiket a sorsuk messze vitt.

(1990. december 24.)

Jékely Zoltán

(1913–1982)

A betlehemi csillaghoz

Ki borzalmat csudálni feljövél az úrból,
köszöntelek, te Betlehemi Csillag!
Jókor jövél. Mi dúl most a világban!
Ilyet még nem látott kárbunkulus szemed.
Ehhez hasonlót üstökös se látott,
ki maga is borzalmakat hozó –
Ilyesmit még a ragya-verte Nap
s az életunt bölcs: még a Hold se látott...
Tán bánod is bolond határozásod
s szállnál huhogva vissza az idők
mélységibe – de mint az utca népét
némely elgázolt, vérbevert tetem,
úgy szív tovább e látvány, undorítva,
s ha meglátod, nézned kell, egyre nézned –

Válassz ki engem is egy pillanatra,
s állj meg felettem, szép éjféli Nap,
aki háromszáz esztendőbe csak
egyszer terjeszted ránk rontó sugárod.
Ha nem tudnád, ez a kert, melyben állok,
Anyám szőleje Visegrád alatt;
négy évig dolgozott benne az áldott,
az elhagyott helyébe másikat
teremtven Szent-György-Puszta parlagából;
és ez a kéz, mely itt oldott-kötött,
tán nemsokára otthon újat ápol
az oldozás és kötözés örök
törvénye szerint – Ó, gyönyörű csillag,
bölcs égi szem, tudom, te látva láttad:
hazánk terében most mi zajla le;

hogy felerészben (huszonkét fekete év múlva) visszakaptuk Pátriánkat. S mi, kik vándorbotunkat le se tettük, csak megálltunk s rátámaszkodánk, hazamenéssel holnap megkövetjük tíz hosszú éve elhagyott hazánk. Itt sok-sok búsító tapasztalás volt, az élmény: csak összehasonlítás; minden tett emlékek kövére ácsolt töredékenység, épület-csalás.

Megyünk, megyünk! október kék kódében
lelkünk sikong, mint az őszibogár,
leporlik rólunk a fekete sár
s tisztán nyugszunk meg Erdélyünk szűz ölében.
Emberségünk a kárhozattól óva
hányszor nem szálltunk álmunkban oda,
ahol most annyi elhagyott csoda,
ahol most Élet vár, Vita Nuova!

Most már tudod, hogy a nagy pusztulásban,
az őszben tavasz mért teremhetett:
a háborgó világ véres, beteg
kérgén hatalmas gyógyítású láz van.
Mint a hullt-lombú októberi erdőn
álomszerűen virító cinkeszó,
mint rejtelmes, csóvásan harsanó
sugár a vemhes ordasszínű felhőn,
olyan sziget vagyunk, s így nézz reánk.
A száraz kukoricakóré plánta-álma,
vén remete mennyország-látomása
ez az álom, melyet most álmodánk.
S te Csillag, te hétfényű égi Úr,
kinek hatalma ronthat és teremthet,
a búcsúzókat immár hazaengedd;
hálójok hozzád a magasba hull.
S ha majd az úrból sokszáz év után,
újból egünkre kormányoz a törvény,

tekints körül hazánknak drága földjén
s egy pillanatra gondolj vissza ránk.
Akkor majd ez a lélek – ha lehet –
valahonnét, kövek s csontok zugából
arcod felé, mely mindörökre lángol,
egy árva szikrát a magasba vet!

(1940)

Pilinszky János

(1921–1981)

Az ünnep angyala

Beköszöntött a karácsony, s a fia még mindig nem jött vissza a háborúból. Az öregasszony egyedül élt közel egy esztendeje. A búcsúval megszakadt kettejük története, s sehogy se akart tovább folytatódni.

Az utolsó együttlétük! A fia ott ült a széken, szemben vele, s a bő katonaruhában olyan veszendő volt, annyira fiatal, akár egy gyerek. Fáradtnak látszott, és enni kért. Mohón kanalazta a gőzölgő levest, s hosszan és szótlanul vacsorázott. Utána vizet vett, megmosdott, és simára beretválta az arcát.

Az asszony sírt és úgy ölelte magához, mintha egyetlen szorítással visszaforraszthatná a szívére. De a fiú kivált az ölelésből, s akár egy halott, úgy tűnt el nyomtalanul.

Azt a pillanatot, hogy az előbb még itt volt, s azt, hogy már elment, azt a közbül eső valamit nem is lehetett azóta se megértenie. Néha megállt az öregasszony a szoba közepén: otthona ez még? Olykor kinézett az ablakon: itt lakik valójában? Háztetőkre látott, szürke, fagyoskodó kis kőbalkonokra; ez volna továbbra is utcájuk? Milyen zavaros és nehéz dolog valakit elveszíteni és visszavárni!

Kinyitotta a szekrényajtót, s a délelőtti világosság a fia ruháira esett. Egy élő, vagy már egy halott ruháira? Elgöngyült és megkapaszkodott egy üres kabátujjban.

Letörölte a tükröt a mosdó felett, de csak a tulajdon öreg arca nézett vissza rá! De hát mire is számított, miféle esztelenségre? Talán hogy a fia kilép a tükörből, abból a négyzetméternyi fényességből, mely mintha ismeretlen távolba nyíló ablak lett volna?

Feküdt az öregasszony álmatlanul az ágyában, s az éjszaka zajaira figyelt, félelemmel és reménységgel, hogy a szétszórt neszekből összerakhatja a boldogító zajt, amivel a fiú majd be-

lép hozzá. De az éjszaka, s később a hajnal hangjai idegenek maradtak, és sehogy se akartak engedelmeskedni neki.

Szétszéledtek, mielőtt megdobogtathatták volna a szívét!

A hűvös ősz után hideg tél jött, és fagyos karácsony. Egyetlen zöld ágat fektetett az asztalára, s egyetlen szál gyertyát gyújtott meg rajta. Azon a széken ült, amelyiken a fia utoljára, a gyertyaláng szép, egyenletes fényében, és nem sírt, ahogy a fia se sírt akkor, csak hallgatott.

Éjfél előtt azután magára vette a kabátját, s ahogy becsukta maga mögött az ajtót, hirtelen melegséget érzett. Így lépte át akkor ő is a küszöböt! Így indult el ő is a sötétségbe!

Igen, mintha most ő is ugyanabba az éjféltre lépett volna ki, melynek akkor a fia nekivágott. Az elveszített utca most megint az övék lett! Igen, ezeken a köveken, ezek alatt a sűrű kis balkonok alatt távozott s jön vissza majd ő is. Mekkora béke lett egyszerre az éjszakában!

Szép volt az éjféli és csendes. A hó puhán hullott alá, akár egy óriási üveggömbben; a tetők fehérek voltak, a templomtorny meg szelíden derengett, mintha lágy fénnel maguk a kövek világítottak volna. Az öregasszony letérdepelt a tündöklő templomhajóban s úgy érezte, napsütésben térdepel. Nem volt idő. A hétköznapiak jönnek-mennek, de századok se mozdulnak az ünnepek állócsillaga alatt. S ebben az időtlenségben együtt volt minden: öregség és gyermekkor, minden, ami elveszett, és az is, ami vele maradt. Háborús karácsony volt, negyvenhárom karácsonya, de úgy érezte, a karácsonynak nincs kora, csak forrósága van, fénye és békéje. Egyedül térdepelt az éneklő tömegben, s nem hiányzott senkije. Csak hogy szeret, egyedül ezt érezte, mitől is elgyöngült és sírni kezdett.

S éjszaka az ágyában tovább folytatódott különös színeváltozása, a szeretet izgalmas metamorfózisa. Mintha a fia feküdt volna ágyában, s ő, az öregasszony lett volna a messze idegenben. Olyan jó volt végre helyette fagyoskodnia, s olyan jó volt végre helyette, a fia helyett melegednie! Öreg szívében a szeretet összecserélte a személyeket.

Künn közben elállt a hóesés, s a karácsonyi utca végképp elnéptelenedett.

Az éjszakában csak az ünnep angyala őrködött mozdulatlan.

Karinthy Ferenc

(1921–1992)

Fekete karácsony

A háború ötödik évében jártunk. A harc akkor már hónapok óta magyar területen folyt. November végén Tolbuhin 3. ukrán frontjának csapatai Mohácsnál átkeltek a Dunán, és Pécsét, Kaposvárt elfoglalva, észak felé fordultak. December közepén aztán Malinovszkij 2. ukrán frontjának seregei is hidat vertek a folyón, a fővárostól északra, Vácnál. Látható volt: az oroszok be akarják keríteni Budapestet. Tudta ezt a német hadvezetés is. Friesner német tábornok, minden erejét harcba vetve, tizenkét hadosztályt vont össze a város körül. Budapest bekerítését azonban nem akadályozhatta meg. A harapófogó december 24-én, a délutáni órákban, Esztergomnál összecsuksódott.

Budapestet nyáron és ősszel több pusztító légitámadás érte, de a város ezen a napon még állt és élt. Az utcán jártak a villamosok: a vendéglők, kávéházak, eszpresszók kora délutánig nyitva voltak. Kapni lehetett: csillagszórót, noteszt, 1945-ös naptárt, üvegárukat, kefét, hangszert, könyvet. A pékek egy személynék tizenöt deka kenyeret szolgáltatottak ki. Még égett a villany, folyt a víz a csapokból, pislákol a gáz.

Szürke, száraz, hideg az idő, a parkokban ásott tárolómedencék vize befagyott: a gyerekek kavicsot, téglát dobtak a jégre. A betongúlákkal teliszórt, kő- és drótakadályokkal eltorlaszolt utcákon elkésett karácsonyi vásárlók, katonák és német vagy nyilaskeresztes autók. A hídfőknél, fontosabb kereszteződéseknél tábori csendőrök. A város közepén deszkákkal zártak le néhány utcát: itt volt a gettó. A Duna fölött sirályok, az égen repülőgépek.

Budapest körül akkor már hetek óta rengett a föld: dolgozott a szovjet tüzérség. Ezt is meg lehet szokni; az emberek oda se figyeltek rá, nem hallották. Vagy legalábbis a fülükkel

nem – mert beljebb, az idegeikben szünet nélkül érezték, akkor is, ha az ágyúzás egy-egy órára elcsitult. Ez a feszültség ott volt minden mozdulatukban, szavukban, még a nevetésükben is: kiben a várakozás nyomott izgalma, kiben a félelemé. A falakon behívóparancs, az utcán katonaszökevények, nyilasok. És képek, plakátok, vad zölddel, kárminnal, feketével: egy örült néger bombázó, nyilaskeresztek, horogkeresztek.

Az újságok karácsonykor még megjelentek. Az ember olvassa ezeket a hírlapokat, és elámul: a halálraítélt kivégzése előtt öt perccel azt kiabálja, hogy sose érezte ilyen jól magát. Gera József, a Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom pártépítésének vezetője beszámol az elmúlt két hónap munkájáról. Székesfehérvártól északkeletre visszavertük a bolsevista támadásokat. Aztán karácsonyi cikkek, tárcák a szeretet ünnepéről. Az *Összetartás* háborús pillanatképeket közöl az állatkertből, az egyesült *Függetlenség – Esti Újság* azt veti föl, lehetne-e a holdra rádiózni, továbbá, hogy egy német tudós szerint Shakespeare drámáit lord Rutland írta, akiről följegyezték, Pádovában megismerkedett bizonyos Rosenkrantz és Guildenstern nevű dánokkal. Kis hivatalos közlemény: leszállítják a lóhús-fejadagokat. A *Nemzetőr* vastag betűkkel, címfejben közli vitéz Herszényi ezredes fölöttébb időszerű nyilatkozatát: „Rövidesen visszatérünk a történelmi határokhöz!” A Rudas-parkban lévő ivóforrások december 24-én 13 óráig állnak a közönség rendelkezésére. A németek új csodafegyverekkel kísérleteznek: „...az atomenergia felszabadításával néhány milligramm anyag energiájával városokat és vidékeket lehetne elpusztítani!...”

A Ferencváros-Újpest mérkőzést 25-ére, hétfőre tűzték ki. Különösen élénk a színházi rovat. „Maklárty Márta, a fiatal színésznő mentette meg a Pestre menekült szegedi együttes pénteki előadását. A műsoron levő Bubus egyik női főszerepét alakító Nagy Csilla hirtelen megbetegedése miatt lemondta az előadást, és a fiatal naiva úgyszólván próba nélkül ugrott be szerepébe, amelyet oly kitűnően alakított, hogy a közönség többször is függöny elé hívta.” A Nemzeti Színház az ünnepeken az Annuska előadására készül, a Vígszínház a

Portugália császárat tűzte műsorra, az Opera a Jancsi és Juliskát meg a Babatündért.

Ezekre az előadásokra már nem került sor. Karácsony estéjét egy ismerős családnál töltöttem; ültünk a szobában, beszélgettünk, a fenyőfa az ablak előtt állt, körötte két kisfiú. A gyerekek egyszerre felkiáltottak, és sírva hozzánk futottak, az ablak betört, a karácsonyfa ledőlt a légnyomástól. Budapestet bekerítette a Vörös Hadsereg. A család sietve a pincébe menekült, s vele költözött az egész nagy bérház, vele egész Budapest. A város héthetes ostroma elkezdődött.

Az írók, akik a gyűrűn belül rekedtek, többnyire a pincében is írtak, ha mást nem, naplót. Ezeknek egy része fennmaradt, így Nagy Lajos naplója is; mint mindig, ezúttal is ő a legpontosabb, legmegbízhatóbb. *„Ágyúzással kezdték – írja karácsony estéjéről. – Az ágyúzással nem törődtünk, nagyjából veszélytelennek tartottuk. Tovább is fenn aludtunk a lakásunkban. Eleinte a gránátok északról érkeztek, a nyugatkelet irányú utcák déli oldalán levő házakra vágódtak. A mi szobánk ablakai északra nyílnak, lakásunk második emeleti, az előttünk lévő ház kétemeletes, helyzetünk tehát nem volt veszélytelen. A feleségem nem félt, én azonban drukkoltam. Kipislogtam az ablakon, nem jön-e már az a gránát... Egyszer csak elkezdődött az ágyúzás délről is. Nyugtalanná váltam. Igyekeztem rábeszélni a feleségemet, hogy költözzünk le mi is a pincébe, mások már ott laknak. Ő hallani sem akart erről. Azt hajtogatta, hogy nem bírja el a pincét, megbetegszik ott, ő meghal a pincében. És sírni kezdett. Nem tudtam, mit tegyek. Nélküle nem akartam lemenni én sem...”* És később: *„Tegnap a Nagymező utcában láttam egy galamb hulláját. Ez megint valami külön kép, különös hatással. A pusztulás általánosságát kellett éreznem. A galamb is. Minden élőlény. Senki és semmi nem menekült a gyűrűből. Foglyok vagyunk, ha nem is halálra, de megtizedelésre ítélve...”*

Néhány háztömbbel arrébb, a Baross utcában Darvas József jegyezget. *„Karácsony estéje van, s a búvóhelyül szolgáló idegen lakásban szorongva hallgatjuk a becsapódó aknák és ágyúlövedékek csattanását... Egészen nyugodtan ülnék, ha nem lenne itt melléltem ez a két ártatlan csöppség. Ott ját-*

szanak a padlón a karácsonyra kapott játékokkal, s egy-egy nagyobb csattanásnál megrebbenve néznek rám, én vagyok számukra az oltalom és legfőbb biztonság. Hisznek és bíznak bennem: valahogy úgy érzik, ha én itt vagyok mellettük, nem érheti őket semmi baj. S mert ezt látom sugározni ártatlan tekintetükből, egyszerre olyan nehéz lesz a szívem a felelősségtől, hogy majdnem kiszakad a mellemből... Egyszerre csak jön valaki; egy ismerős hozza a hírt, hogy az oroszok bekerítették Budapestet!... Valami egészen mámorító érzés vesz erőt rajtam. Az eszem tudja, hogy ezzel nincs vége semminek, sőt, most kezdődik csak igazán a neheze... Tegnap a szomszéd házba vágott be egy akna: az egyik lakásban meghalt az egész család... Lehet, hogy ma éjjel vagy holnap itt, nálunk... Nem tudom végiggondolni a gondolatot: nem a védekezőöszton, hanem az öröm hessegeti el mellőlem. Nagy-nagy biztonság ömlik el bennem...”

A Horánszky utcában Fenyő Miska, a Nyugat egykori szerkesztője írja naplóját. „Mi az, amit a jövőben adni tudok? Semmi. A régi világból, melynek útjait én, Szindbád, a hajós, valamennyire kitapasztaltam, kő kövön nem maradt; az újból nem ismerek semmit – mások sem, de hol bennem az ifjúság, melynek segítségével rengetegének nekivághatnék. Tehát? Nem tudom. Ha vagyonos ember volnék, Rómába vonulnék vissza, és eljátszogatnék a könyvtervemmel: egy új olaszországi bedekker olyan jó ízlésű emberek számára, kik azt kívánják, hogy én kalauzoljam végig őket Itálián. Öt esztendeig eljátszhatnék ezzel, s azután semmi, ülnék a Palatínuson, és elnéznék Róma fölött, Európa fölött, az egész emberiség fölött...”

Voltak, akik hittek még a csodafegyverben, fölmentő csapatokban és más effélékben. Elhitték, hogy a páncélököllel meg lehet állítani a szovjet tankokat, elhitték az oxigénelvonó bombát, elhitték, hogy az oroszok éppen a világtörténelem legnagyobb vereségét szenvedik el, és Budapest lesz a Vörös Hadsereg Sztálingrádjá. Elhitték, hogy Hitler maga érkezett a Várba a hadműveletek irányítására, és a németek saját akaratukból, stratégiai megfontolásból vonultak vissza a Kaukázustól idáig. Azt is elhitték, hogy a végső győzelem so-

se volt még ilyen közel. Egy diplomás ember, aki nem is volt nyilas, papírral, ceruzával magyarázta meg nekem, milyen példátlan hadisiker, hogy az oroszokat Budapestnél sikerült végre kelepcébe csalni.

Sokan azonban csak féltek. Féltek a bombázástól, belövéstől, éhenhalástól, tarkólövéstől, betegségtől, nyomortól, nyilasoktól, házparancsnokoktól, szomszédoktól, besúgóktól; féltek hozzátartozóikat, barátait, könyveiket, bútorait; a házukat, Budapestet, Magyarországot – féltek a németektől, mert ismerték őket, és féltek az oroszoktól, mert nem ismerték őket. Emlékszem egy leányra: a pincében, falrengésben mindig csak azt sóhajtozta: – Mikor történik már valami szép, valami jó?

És vártak, mindenki várt valamit. Elsősorban persze azt, hogy mikor lesz már vége. De nem csak ezt.

A tartós halálfélelem szomszédságában képtelen, irreális, a körülményekhez semmiképp nem illő, régen elásott reménységek is fölbredtek az emberekben. Egy ismerősöm, aki húsz évig ült ugyanannál a minisztériumi íróasztalnál, titkon megvallotta nekem, hogy „utána” újságíró szeretne lenni. Egy háromgyerekes apa az óvóhelyen leitta magát, kiabált: el fog válni a feleségétől, és mást vesz el, mert ez az asszony sosem szerette őt. Egy bajuszos, szemüveges férfi tervezetet dolgozott ki a pincében a magyarországi tehergépkocsi-fuvarozás átszervezésére. Egy bujkáló rövidárú kiskereskedő szabadalmaztatni akarta a találmányát, hogy a cigarettáról ne essék le a hamu. Egy karpaszományos őrmester megmutatta nekem két versét, és pirulva azon faggatott: van-e szerintem tehetsége a költészethez?

Amikor az ostrom végén feljöttem a pincéből, s az Erzsébet-híd roncs tornya alól először néztem végig a Duna-soron: nem volt gondolatom, csak álltam a rakpart tépett korlátjának dőlve... És szaladtam vissza, mert a németek Budáról tüzelni kezdtek: egy akna hullott a zajló folyóba, fehér vízoszlopot lőve a magasba. Én itt éltem mindig, ez a város volt szülőföldem, gyermekkorom, ifjúságom – mindez most Budapest nevével együtt csak múlt időben volt mondható.

...Mi lesz velünk, mi lesz velünk? Ködben botorkáltunk, mintha álmodnánk, rosszat, szorongót; egy város volt rajtunk a félelem, s ha egy üveg bor került valahonnan, hát ittunk, mohón, habzsolva, a dugóval se bajlódtunk, odavertük a palack nyakát... És még a vágyainkban is részegek voltunk: hányszor azt hittük, ha egyszer mégis fölébredünk, akkor már minden csupa meleg napfény lesz, bokánkig sem ér föl a szél, örökös a földön a tavasz. Mi baj is jöhetne ránk, ha *ezt* is át tudtuk élni... Emlékszem: korgó gyomromat az ostrom heteiben azzal altattam el, hogy ha nekem az eljövendő életemben minden napra volna húsz deka szalonnám és fél kiló kenyérem, tulajdonképpen nem is kérnék már semmi többet a világtól.

Nemes Nagy Ágnes

(1922–1991)

Karácsony

Fehér föld, szürke ég, a láthatáron
narancsszín fények égtek hűvösen.
Pár varjú szállt fejem felett kerengve
s el nem repültek volna űzve sem.

Csak álltam szürkén, szürke ég alatt.
– S egyszerre, mint gyors, villanó varázs,
egy kicsi szó hullott elém: karácsony,
mint kolduskézbe illatos kalács.

Csodáltam. És a számon hála buggyant,
nem láttam többet kósza varjakat:
olyan szelíd volt, mint a gyermek álma,
s olyan meleg volt, mint a nyári nap.

(1937)

Nagy László

(1925–1978)

Játék karácsonykor

Bárd az ég is, meg-megvillan,
lelkeket irtana.
Hamuszürke vatelinban
jajgat a kisbaba.
Csöpp ujjal az arany-lázás
tornyokra rámutat.
Anyja előtt bezárták az
urak a kapukat,
döndödi dön
döndödi dön.

Gyenge arcát üti-veri
a havas zivatar,
ha a telet kiheveri,
mit akar, mit akar!
A kis istent mi megszánjuk
emberek, állatok,
konyhácskája lesz a szájunk,
szedjétek lábatok,
döndödi dön
döndödi dön.

Könnye van csak a mamának,
az csorog tej helyett.
Soványkodó babájának
tejecskét fejjetek.
Hallgassuk, a csuda üveg
harmatot hogy csobog,
szívet nyomni kell a süveg,
megszakad, úgy dobog,

döndödi dön
döndödi dön.

Vércsöpp fut a jeges égre,
bíbor-gyöngy, mit jelent?
Űl Heródes gyilkos ménre,
gyilkolni védtelent.
Fodros nyerge vastag tajték,
kígyó a kengyele,
beledöbben a sok hajlék,
ádáz had jár vele,
döndödi dön
döndödi dön.

Megmenekül, úgy remélem,
a fiú, a fiú,
kívánjuk, hogy sose féljen,
ne legyen szomorú.
Vigadjunk, hogy enni tud a
rongyosok új fia, –
kerekedjék, mint a duda,
orcája dundira,
döndödi dön
döndödi dön.

Sütő András

(1927–2006)

Hol vagytok, ti csillag játsszótársak?

Gyermekként karácsonyestén anyám kalácsillatú szavain, rejtelmes mosolyán s az égnek csillagain csüggttem. Angyali ígéret volt az egyik – szárnyak suhogása hallik, fiam! –, háromkirályoknak útját mutató égi jel a másik: a Kaszáscsillag. Szénacsínáló nevét, kicsi Jézust szolgáló hivatását Tóth Károly kántortanító urunk magyarázta el többször is. Az egyház és a megrepedt templomtorony javára kántáló presbitereket, köztük apámat is, imígyen oktatta házunk előtt az udvaron, miközben gumipapucsos sétabotjával a csillagos eget fölparcellázta. „Figyeljünk, atyafiak! Pap gödre iránt a holdról startolva, magyarán nekirugaszkodva, kissé jobbra tartunk, majd föl egyenest ama kiterjedt zúzmarszín föltig. Látják-e?” „Látjuk, látjuk!” „Akárha óriási sajtárt rúgott volna fel Szent Péter fejőstehene. Úgy hívják, hogy Orion-köd, fölötte pedig, jól nyissák ki a szemüket, három fényes csillag ragyog szép sorjában, az Orion csillagkép, vagyis a Kaszás. Az mutatja az utat Betlehem felé Gáspár, Menyhért, Boldizsárnak. Ők a napkeleti bölcsek, jól jegyezzük meg!” „Bölcsek, királyok és mindhárman magyarok!” – csilingeltem lelkes szavakkal a tornác végéből presbiterinasként, mire jött a helyreigazító válasz: „Heródest ismerjük, és emlegetjük. Magyarokat (ő nem ismert és nem emlegetett! Ezt jól jegyezd meg, kisöcsém, ott fenn a tornácon!” – mondta kántor urunk, aki mindenkit önzetlenül és szép szóval oktatott.

Nagy hónyszorgatás közben elmentek a presbiterek. Néhány perc múltán már hallhattam harsány, boldog éneküket szomszédunk ablaka alatt. Kiszaladtam az udvarra. Frissen talpalt bakancs, meleg ruha rajtam, göndör kucsmasapka. Ujjongó kedvem támadt. Nem fázom a gyémántfényű télben,

sőt a havon is hempergőzöm egyet, ó, csendes-szentséges éj! Mindenek nyugta mély. Mohr és Gruber énekét azzal folytatták a presbiterek, hogy: *Ó, jöjjetek hívek!* Ennek a végét, lelkesen sürgető, fokozatosan gyorsuló ritmusa miatt kiváltképp szerettem, mert azt mondja, hogy: „*Ó jöjjetek, imádjuk, ó, jöjjetek, imádjuk, ó, jöjjetek, imádjuk királyunkat!*” Ez a boldog hívás töltötte be visszhangosan a falut és egész lényemet, és mikor kántálótársaimmal magam is azonnali indulásra serkentettem az áhítatos megkántáltakat: a nagy buzgalom lendületében angyali szárnyak módjára lendült a két karom, akárha gólyamadárként indultam volna hosszú vándorútra. Hívó szavaimat pedig álmomban is tovább szövögettem, fölsorolván a jászolban nyugvó Gyermekek születésének csodás jeleit s a fölötte virrasztó lelkeket: a szent szülepárt, bölcsüket, bundás pásztorokat, nemkülönben a szelíd barmokat: barikát, bocit, bús csacsit, a sokat bámult betlehemes ládikónak színes kartonlényeit a gyertyalobogásban.

Képzeltéseimből s a hideg ég alól anyám szólított vissza. Kipirult arcomat a két tenyerébe vonva azt kérdezte, vajon merre kószált el a képzeletem, és mivel úgy ismerte a természetemet, akár saját álmait-gondjait, választ nem várva közölte rejtelmes mosollyal a nagy hírt:

– Angyaljárást észleltem az elsőházban.

– Alleluja! – rikoltottam a kántor úrtól ellesett szóval, majd indultam is a ház felé, ám az ajtó előtt egy gondolat megállított.

Kicsi eszem volt a hitre, s valamivel több a hitetlenségre. Azt kérdeztem hát anyámtól:

– Angyalt látott-e vagy csak járást?

Tűnődve nézett rám anyám, aztán megkérdezte:

– A kettő vajon elválasztható-e? Angyal a járásától.

Nagyokoson azt mondtam erre, hogy lent a kertben a kérdésére minden havas reggelen választ kaphatunk. Fehér keresztcskék formájában ott láthatók az éjszakában futkosó fácánok nyomai, de ők maguk, a fácánok hol vannak? Sehol sincsenek!

– Most akkor mondja meg, édesanyám! Hol vannak a madarak, amikor sehol sincsenek? Sehol! Akár az angyalok!

Anyám nem kapta fel a huncutságomat, hanem a tiszteletes úrtól hallott bibliai szavakkal válaszolt:

– Ami látható, a láthatatlanból állott elő! Siessünk!

Kézen fogott engem, és oly fürgén, mintha korombeli játszótársam lett volna, kirántott a hóból, föl a tornác földjére, ahol már kiröppentem a meleg tenyeréből, s vágódtam be ünneprontótag az elsőházba angyalt látni – szempillantásnyira bár, ha többre nem vagyok érdemes. Fuvintásnyi szomorúsággal árnyalt kacagás enyhítette anyám feddő figyelmzetetését:

– Isten angyalának így nekirontani nem lehet!

Úgy volt, ahogy mondta. A látható – ha ott is lett volna – visszamenekült a láthatatlanba.

Megtorpantam indulatosan. Bakancsom sarka fölsebezte az agyagos ház földjét. A hoppon maradottak fancsali képével bámultam föl a mennyezetre. Talán elsírtam volna magam, ha nem érkezik meg idejében anyám vigasztalása.

– Ne búsulj, gyermek! – mondta megborzolva csikófrizurámat. – Talán mégis itt járt az az angyal. Talán hozott is neked valamit. Nézelődjünk!

Öreg ládán az ablaknál amolyan kis karonülő karácsonyfa gyertyái lobogtak. A lámpát anyám már korábban elfújta, hogy több hely maradjon a remegő gyertyafénynek. Szegényes mivoltában is káprázatos fenyőfácska volt az, a báró fenyveséből kiselejtezett csemete, itt-ott göcsörtös, tartása kissé féloldalas, törött szárnyú zöld madár, hattyúnyakával az égnek nyúlánkozva, és lengő tollain ezüstpapírból készült csipkeszalag futott fel körkörösén a csúcságacskaig, és minden kanyarulatában egy-egy piros alma csüngött, meg dió is, aranyszínű, Isten tudja, hol termett, alattuk pedig a ládán: ajándékok. „No nézd csak!” – biztatott anyám azzal a rejtelmes mosolyával, amelyből még mindig az oly régóta jövendölt angyal földre szállását vártam meg-megújuló reménnyel. „Most kiderül, jó voltál-e!” Sokat helytelenkedtem én, de nem jártam a gonoszok útját. Kötött kesztyű, piros-fekete karmantyú, szentjánoskenyér és palatábla került elé a zöld madár szárnya alól, miközben jó anyám a szentestének minden örömét rám borította, mondván, kacagván a meglepetését, az angyal jóságát

és adakozó kedvét, bumfordi bámulatom láttán a sok ajándékot megillető köszönetét is: „Hála neked, ég angyala! Puha, meleg kesztyű! Jöhetsz, té! Vadonatúj palatábla, hozzá kis tarisznya, ők visznek el téged majd az iskolába!”

Két karomban az angyalfiával hosszan, kigyúlt fülekkel néztem anyámra, és akárhogy nyeltem is a könnyem, csak előszivárgott az sűrű pillantásaimból. „Mi dolog ez? Mit látok?” Szinte pillanatok alatt gyújtott lámpát, majd kedves szokása szerint arcomat a két tenyerébe vonva kérdezte:

– Mi baj van, kisfiam?

Könnyekben megszégyenülten, hallgatva próbáltam félrefordulni. Anyám hamar ölbe emelt engem, s leült a karácsonyfácska mellé az öreg ládára. Arcomat a fény felé fordítva kérdezte:

– Az angyal miatt búsulsz, ugye? Ezzel a bánatomat telibe találta.

– Becsapott engem – hüppögtem, majd kicsit összeszedve magam, módosítottam is a bánatomon. Felét anyámnak adtam. – Becsapott minket az angyal.

– Nem csapott be – mondta anyám; és mint aki magyarázatra készül, igazított rajtam egyet, kerüljön minden szava pontosan fülem ügyébe. – Mondok én teneked valamit, te csillagjáró, égi ösvényeken gyalogló gyermekem! Emlékezz vissza: angyaljárást említettem. Nem angyalt, aki beszáll a mi picci ablakunkon. Hát elférne benne? Félszárnyúlag se! – kacagott a képzelt látványon. – Röpködés nem volt, nem is lehetett, de volt járás, angyaljárás, bárki láthatja, mutasd csak meg ügyesen a játszótársaidnak a kesztyűt, karmanytút, palatáblát, palavesszőt!

– Palavesszőt nem hozott, *édesám!*

– Jézusom! Azt elfelejtettem! Édelstájn úr a boltban nem kérdezte: palavessző kell-e hozzá? Így hát elfelejtettem.

A bolti vásárlás hallatán úgy kezdtem érezni magam, mint aki az égből nagyot nyekkenve cuppant a földre.

– Hát akkor nincs is angyal! Csak Édelstájn úr van! – kiáltottam kétségbeesetten.

Szavaim elé vetette magát anyám:

– Állj meg, állj meg! Ne fusson a nyelved az eszednél gyorsabban! Mert van angyal! Van!

– Hol van? Hol?

– Megmondom neked – szólt csendesen anyám, miközben újból földeregett arcán az a rejtelmes mosoly, amellyel reggel óta a közelében tartott engem. Visszafojtott lélegzettel lestem a szavát. Puha rajzolatú szemöldöke összefutott a fontos mondandó jeleként, s ahogy mindig fényben izzó barna szemével hosszan figyelt engem, abban szelíditésem szándékát sejtettem. Akkori tarka eszemmel ravaszul alá is vettem magam a nevelésnek, mert így szóltam példás bele nyugovással:

– Valamiért nem jöhetett az idén, eljön majd jövőre az angyal, igaz, édesám?

– Igaz, csak nem úgy, ahogy gondolod. Hanem olyanformán s azáltal, hogy az angyalok bennünk lakoznak, itt, ládd-é, gyermek? A szíve tájára mutatott anyám, és látván, hogy elborulok, gyorsan magához ölelt; szótlanul, a fejemet simogatva vigasztalt, majd azt kérdezte: elhiszem-e, hogy zárt ablakon, falakon átal, óperenciás tengerek fölött s a csillagok alatt csakis úgy röpdöshet – angyal –, ha a szívünkben lakozik, és onnan száll ki, valahányszor megparancsolja neki a szeretet.

– Hiszem, ha muszáj – mondtam újból nekikeseredve –, de miért mesélt édesanyám szárnyas angyalokról?

Azt gondoltam: most aztán sarokba szorítom, de csak felkacagott anyám, s olyan könnyen tisztázta magát, ahogy odébb repül a madár az ágon, ugyanis ezt mondta:

– Mesélek, fiam, mert nekem is mesélt jó anyám, mikor gyermek voltam, aztán elmúlt a gyermekkor, de az a kicsi leányka, aki voltam, soha nem múlik el, mesére késztet, ne haragudj rám, fiacskám, meglásd, veled is így lesz, ha meg-nősz, ha megöregszel és olyan fehér lesz a hajad, mint a tél.

Úgy lett. Minden úgy lett, ahogy anyám mondta azon a réges-régi karácsonyestén, mikor a rejtelmes mosolyán s az égnek csillagain csüggttem.

Most értem csak igazán őt, mikor örökre letűnt játszótársakat keresve az a kisfiú jár el hozzám, aki voltam; akinek a kedvéért ezt a történetet elmeséltem.

(1998)

Karácsonyok fehérben és gyászban

Gyermekkorom boldog csatangolásainak idején csupán két hely maradt, ahová küldetés vagy hívás nélkül nemigen tehetők be a lábunkat. Ahol sejtelmek, rejtelmek borzongató falai közt csak a képzeletünk kószált szabadon és szüleink fenyítése nélkül. *Báró Kemény Béla* tornyos kis kastélya volt az egyik, *Géza* nevű testvérbátyjának szerény udvarháza volt a másik tilalmas hely – főleg oly módon, hogy a belépési tilalmat a mindenkori cselédek regulázták belénk, nehogy miattunk rajtuk verjük el a port az urak. Anyámat, aki hajadon korában szobalány volt Kemény báróéknál, kastélybeli csodákról faggattam néha, de csak nevetett, vállát vonogatta. Nem olyan földesurak ezek, mint a Jókai-regények-ben!

A román hatalom kiforgatta őket régi birtokaikból. Kemény Annának 1920-ban még 4000 holdja volt, abból csak 800 maradt a két örökösének: Bélának és Gézának. Osztzkodás után 400 holdon gazdálkodott egyik is, másik is: az okleveles gépészmérnök és a hegedűművész. Szóke, kék szemű, jó növésű fiatal férfiú volt Géza báró. Nagy ritkán, késő esti órában szokott hegedülni, nyitott ablaknál, a vadszólóval futtatott verandán. Énekes természetű lévén, nagy kedvvel hallgattam szomorkás dallamait. Faluszéli pusztaságban, egyszer csillagos ég alatt, máskor ködben, avagy hóhullásban különös hatással volt rám ama titokzatos művésznak a hegedűjátéka. Képzelték kapott el: láncolt lelkek börtöne az a ház, amelyben Erdély és Magyarország óriási szelleme, *Kemény Zsigmond* tépdeste valaha a téboly rácsait, utána pedig fényes pályáról eltérített művész, *Kemény Géza* röpteti bánatát a mezőségi éjszakába.

Egy alkalommal, advent idején anyám kezében megállt a mosószappan, sírás idején is mosolygó szeme kicsit összezűkül, miközben így szólt hozzám: – Hanem van ott valami, te fiam, abban a kastélyban! Ha te oda beszabadulnál, daráznak mézesbödönbe, kecskének a káposztásba,

molynak bundasapkába! Ha oda bevehetnéd magad karácsonykor, húsvétig ki se dugnád az orrod a neked való gyönyörűségből! Na mi van ott?

– Könyvek! – rikkantottam, mivel éppen Jókaira, Mikszáthra, Gárdonyira vadásztam akkor. – Sok könyv lehet ottan!

– És mind magyar – mondta anyám. – Megszámlálhatatlan. Kívül vakolat, belül könyv az egész kastély, már ahol ők laknak, a bárók. Ahol mi háltunk, a lányok, kinek-kinek egy könyve volt: a cselédkönyv.

Ezen kacagtunk, aztán törni kezdtem a fejemet: miként juthatnék el oda, ahol anyám aranyozott könyvekkel szokott tapsolni portörülés közben még annak előtte, hogy én a világra jöttem. Százféle furmányos tervet eszeltem ki, s még azon is eltűnődtem, hogy jó lenne a moldovai Ion Creangă mesebeli malacának lenni, amelyik otthonosan turkálva és röffengetve ténfergett kedve szerint a királyi palotában.

Kedvező alkalom, hogy bejussak a kastélyba, csak azután adódott, hogy befogadtak engem is a betlehemezők tarkabarka, boldog csapatába. Azt mondtam akkor magamban: ahová nem léphettem be mezítlábas olvasóként, könyvmolyként, de még elvárásolt malacként sem – bevonulok én oda zsidó királyként, Szűz Mária, Jézuska, Szent József, egy futár meg két angyal s két betlehemi pásztor társaságában. Ugyanis engem neveztek ki Heródes királynak. Általa lehettem azzá, ami sose voltam: büszke, kőszívű zsarnok, a szent család és főleg az üdvünkre született gyermek üldözője.

Hajléktalan szálláskeresőknék vérfagyasztó szavakat kellett mondanom. – Már itt bizony szállást nem kapsz, ha a picon meg is fagysz! – vágtam a bús apa fejéhez olyan klapanciákat, hogy összeroskadt odakint az ajtó előtt. Szöges bakancsokkal dobbantottam is a kegyetlenségemhez, a báró kutyáit pedig, a nadrágom szárát ráncigáló, rövid lábú tacsókókat leteremtettem, ebadtáztam, sőt nagy bátran letegeztem őket, mit a társaim nem mertek elkövetni: „Jó kis kutya maga, ne tessék félni tőlem!”

Betlehemes játékunkat fürkésző figyelemmel hallgatták a kastélybeliek. Borongós barna arcával Kemény Béla hajolt a szent ládikó fölé, visszarakni a fából faragott Jézuskát a já-

szolba, ahonnan kiesett bejövételünk idején, a pásztorok pedig nem vették észre.

– Arcára bukott – mondta, és ez a két szó évek múltán, a háborút követő csahos korszakban tért vissza gyász hírként Pusztakamarásra: „Kolozsvári kényszerlakhelyén meghalt báró Kemény Béla. Arcára bukott a fürdőszobában, szívinfarktus végzett vele.”

Tudtommal a szülőfalumból senki sem lehetett ott a temetésén. Azt sem sikerült tisztáznom, hogy utólagosan bár, hangoztak-e az emlékére.

Szentestén, heródesi kegyetlenkedésem végén újból civilként kezdtem viselkedni a kastélyban. Oly izgatottan bá-méskodtam körbe-körbe, hogy a báró fiatal felesége, a tündéri szépségben sugárzó Lola báróné azt kérdezte, miközben szaloncukrot és aprópénzt osztogatott nekünk: vajon mi végett nyújtom és tekergetem a nyakamat?

– Hát a könyvek! – mutogattam a karnyújtásközébe került polcokra.

– Szereted-e a könyveket?

– Ó, nagyon! – rebegettem.

– A lányoknál is jobban szereted? – kérdezte Béla báró.

Kicsit megzavarodtam, bár Petőfi küldte máris segítségét Koltórról, ahol azt mondja, hogy beszél a fákkal a bús őszi szél, ő pedig pamlagon nyújtózik, de miként? Egyik kezében kis feleségének szelídeden hullámzó kebele, másik kezében imakönyve: a szabadságharcok története. Ilyesmit nem volt bátorságom emlegetni, hanem így szóltam: – Ha könyvet olvasok, megfeledekzem a lányokról, s amikor lányokkal játszom, minden eszembe jut, csak éppen a könyvek nem.

Akkor először és utoljára hallottam kacagni Kemény Béla bárót. Karácsonyi csodák estéje volt: könyvet is kaptam tőle – kölcsönbe, amely azután megtörte bennem Jókai egyeduralmát. Németh László *Bűn* című regénye volt annak az évnek legszebb ajándéka. Néhány hét múltán, amikor visszavittem, valamiért nem kerülhettem a báró színe elé. Nem voltam már király, elmúltak az angyali vigasság kalácsszűrt napjai.

Vége lett a háborúnak. Az orosz és román csapatok közeledtének hírére a két Kemény család elmenekült a faluból. Katonák, civilek a kastélyt az utolsó cserépkancsóig kifosztották. Senki se tiltotta már, hogy bevegym magam álmaim könyverdejébe. 1944 októberében toronymagasan gomolygó füst láttán szaladtam föl én is a százesztendős, zúgó fenyvesen át a kastélyhoz. Annak a kertjében sok ezer, máglyahálálra ítélt könyvet égettek román katonák. Őrmesterük egy hosszú karóval igazgatta a hamvasztást. Ha valamelyik konok millenniumi sorozat megtagadta a lobogást, levelekkel, kéziratokkal serkentette a lángot. Mint később megtudtam: Kemény Zsigmond kézirateit, kortársainak levelét használta gyűjtősnak az őrmester, aki megengedte nekem, hogy egyetlen könyvet kimentsek a máglya pereméről. Ma is megvan az a könyv, ereklyeként őrzöm. Irodalmi lexikon, szerkesztette Benedek Marcell, Győző Andor kiadása, Budapest, 1927. Aranyozott barna borítóján Dante látható oldalnézetben rajzolva. Ennek a Szervét Mihály sorsára szánt könyvnek a végleges megőrzését bízta rám özvegy Kemény Béláné, a tündérjóságú Lola asszony 1973 tavaszán – Amerikában. Isten csodájaként szabadult világgá abból a gettóból, amelynek börtönei, munkatáborai és kényszerlakhelyei elnyelték az erdélyi magyar arisztokráciát.

Azt kérdezte tőlem Lola asszony: hogy van édesanyám, apám? Megemlékeznek-e róla a pusztakamarásiak? Kiderült-e vajon: kinek a parancsára verték félholtra Kemény Gézátt olyan emberek, akik ellen semmit se vétett? Titkon említjük a titkot, amely örökre elsüllyedt a múltban, és jelek szerint a gyáva vérbosszú elkövetőit a nemzeti hősök közé sorolják.

Akkor nem mondhattam el, mivel csak egy évtized után következett be, hogy nemcsak a fenyveserdő, gyermekkorom Vértés vadona tűnt el örökre tarvágás folytán, hanem a ház is, amelyben meghalt Kemény Zsigmond. S amelyet kegyeleti helyként erdélyi és magyarországi zarándokok ezrei látogattak hosszú éveken át. Látván ezt a nemzeti türelmetlenség helyi Gauleitere, parancsot adott a kúria lerombolására. Emlékháznak és múzeumnak szántuk pedig – álmainkban.

Kemény Zsigmondot 1875 karácsony szombatján temették, allelujás napon tehát, amikor a betlehemi csillag fehér fénye gyászleplek fekete foltjaira hullt Pusztakamaráson. Énekeltek és sírtak az emberek, a lét teljességének követelménye szerint. Ünnepe első napján, mikor a református atyafiak az úrvacsorát magukhoz vették: az örök életre ítélt Kemény Zsigmond letöltötte már első napját sírjában, édesanyja mellett, aki egyetlen halottja volt húsz éven át a kicsi temetőkertnek. Karácsonyestén ketten voltak immár a havas pusztaságban.

*

Most, hogy néhány karácsonyi emlékemet fölemlegettem, azzal is számot kell vetnem, hogy mesés csoda folytán lehetnék bármi: Jeruzsálem királya, mennyei angyal, betlehemi pásztor; régi hallgatóságomat az időnek romjai alól nem bírnám kiszabadítani.

Meghalt apám, anyám, lakat és vaspánt szigorog zúzmaráson a szülőház ajtaján. Egy pillanatra mégis ahhoz igazítom magam, amit romolhatatlanságban őriz a hűséges emlékezet.

– Szabad-e kántálni? – kérdem játékos hangsúllyal, amit ötéves koromban lestem el idősebb mondikáló társaimtól a várakozás ablakai alatt.

– Szabad, szabad! – hallom az elfogódott választ kánonban, apám, anyám hangján.

Ketten vannak odabent, hárman leszünk, ha énekelem végeére érek.

Mit is mondok majd nekik karácsonyesti köszöntésképpen? Jézus üzenetét mondom el, amely úgy szól, mintha szórvány-magyarok vigasztalására mondta volna: *Mert ahol ketten vagy hárman egybegyűlnek az én nevemben, ott vagyok közöttük.*

(1997)

Beke György

(1927–2007)

Székely karácsony

Mi más lehetne, mint a teljesedés ünnepe? Telik az esztendő, néhány nap marad belőle az újig, ilyenkor az idő is elvégzi a maga számvetését, pótolja a mulasztásait.

Az emberek dolga sem egyéb. Gyermekként ezt úgy értelmeztem, hogy a kívánságaimnak mind egy szálig teljesülniük kell. Hiszen a szüleim is ezt akarták, másként nem kérdezősködnek hetekkel előtte, hogy mit szeretnék találni a karácsonyfa alatt. Ha elérhető volt a kívánságom, elégedetten bólintottak, ha különösebb játék után sóhajtoztam, elkomorulva magyarázták, hogy miért tévedt el a gondolatom olyan utakra, amelyeket nem nekünk szabott az élet.

Karácsony estéjén elküldtek a házból, rokonokhoz, ismerősökhöz; sötétedéskor tértem haza, szülői kísérettel. A nagyszobában állt a karácsonyfa, a fenyőágakon aranyhaj, gyertyák, csillagszórók, szaloncukrok, a fa alatt az ajándékok. Énekszó, jókívánságok, ezután ki lehetett bontani a csomagokat.

Valami azért mindig hiányzott az angyalkától „megrendeltek” közül. Ilyenkor nyolcvanesztendőös nagyapám gyűjtötte fel bennem a reménykedést:

– Jövőre is lesz karácsony, fiam... Látod, én se kaptam meg mindent, amit szeretnék.

– Hiszen kezében a tábla csokoládé, nagypapa.

Ez volt a hagyományos karácsonyi ajándéka, meg a fa körül a család békéje és öröme.

– Honnan tudod, hogy ezt akartam?

– Tavaly is csokoládét kapott, tavalyelőtt is.

Nem értettem, hogy miért panaszkodik nagyapám, mikor megvásárolhatná azt, amire vágyik. A postás havonta hozza neki a nyugdíjat. Én már nyugdíjasként ismertem meg. Szü-

letésem előtt jó tíz évvel állította fel a jegyzői székből az új, román hatalom. Ő volt a falu utolsó magyar jegyzője.

Azóta se járt ki a kapun, a hírek jöttek el hozzá, bátorítják vagy keserítik.

– Nincs pénze, hogy megvásárolja, nagyapa?

– Mit?

– Ami után annyira vágyódik.

– Pénzzel nem lehet megvásárolni a sorsot.

– Ezt nem értem, nagyapa.

– Eljön az idő, hogy megérted te is...

– Kitől várja az ajándékot, nagyapa?

Felmutatott az égre:

– Egyedül onnan... Mert olyan nagy az én kívánságom.

– Törődjön bele, nagyapa. Látja, én sem búsulok már, amiért nem kaptam meg mindent, amit szerettem volna.

– Neked még elég időd van, fiam.

– Ahhoz, hogy beteljesedjenek a kívánságaim?

– Ha mindent megkaptál volna, nem gondolnál a jövő karácsonyra. A teljesség megöli a vágyat, a reményt, mindent. Tudod, fiam, aki felért a hegy gerincére, onnan már csak lefelé indulhat.

– Soha nem telik be minden kedvünk, a legnagyobb kívánságunk, nagyapa?

Nem nekem felelt:

– Legnagyobb kívánságunk, amit sokan akarunk, nem csak én, egyedül... Húsz éve alkudozom az idővel, hogy változzék már a mi kedvünkre is. Talán azért élek ilyen sokáig, mert mindig várom a magam igazi karácsonyát. De a székely karácsony soha nem jön már el, fiam...

– Milyen a székely karácsony, nagyapa?

– Csend a szívekben, ének az ajkakon. Éjfélkor összegyűlt az egész falu a templom köré, énekeltük a Himnuszt. Nem a királyról, ahogy ti most az iskolában éneklitek, hanem a mi himnuszunkat. Tudod-e fiam, a magyar himnuszt?

– Hiszen maga tanított meg rá, nagyapa.

– Igazad van, látod-e, az öregség hogy koptatja az agyat!

Vagy két nyárral később, 1940-ben izgalommal telt meg a falu.

Mintha senki nem találná helyét a saját otthonában, egymáshoz jártak át az emberek, tanácskozni a jövőről. Nagyapám is megelevenedett, még a szomszédba is átment, ott volt a rádió. Augusztus végén úgy jött haza, mint győztes hadvezér a csatából.

– Hát mégis... Már azt hittem, hogy nem érem meg. Ez a legnagyobb ajándék nekem, fiam.

– Nem ajándék az, hanem igazság, hogy a székelyek is a saját országukban élhessenek, mint minden nép a világon. – Édesapám igazította ki így az apósát, de nagyapám replikázott:

– A mai világban legnagyobb ajándék az igazság. A legritkább ajándék...

Ünneplő ruhát vett fel nagyapám, el kellett kísérenem a falu főterére, az örömnünnepre, a díszkapu alá. A bevonuló honvédek ezredese tisztelgett neki: legöregebb volt az ünneplők között.

– Szeretnék még egyszer bemenni a jegyzői irodába – kérte az ünnepség végén. – Huszonkét éve nem lépem át a küszöbét.

Én vezettem be a kátrányszagú irodába. Az ezredes úr velünk tartott. Megkérdezte:

– Hány éves is maga, Rápolti bácsi?

– Ez most már olyan mindegy. Betelt az én székely karácsonyom. Elmondhatom én is, mint ősz Simeon Jeruzsálemben, mikor a templomban karjába vette a kisdéd Jézust, hogy bocsásd el, Uram, szolgádat, mert látta szemem az üdvösséget...

– Székely karácsony? – lepődött meg az ezredes. – Nem egészen értem. Különb is, még csak szeptember van, szeptember 13-a. Nagyapám nem tartotta fontosnak a magyarázatot.

Fél esztendő múlva temettük.

Kányádi Sándor

(1929–)

Isten háta mögött

üres az istálló s a jászol
idén se lesz nálunk karácsony
hiába vártok
nem jönnek a három királyok

Sok dolga van a teremtőnek
mindenkivel ő sem törődhet
messzi a csillag
mindenüvé nem világíthat

megértjük persze mit tehetnénk
de olyan sötétek az esték
s a szeretetnek
hiánya nagyon dideregtet

előrelátó vagy de mégis
nézz uram a hátad mögé is
ott is lakoznak
s örülnének a mosolyodnak

Gyurkovics Tibor

(1931–)

***Giovanni Battista Tiepolo:
Háromkirályok imádása***

Alte Pinakothek, München, 1745–1747

Mintha egy márvány napsütötte lépcsőn
1001-ben szült volna Mária
a megváltáshoz voltaképpen későn
jött volna rá egy régi mánia
hogyan túl az emberi mivolton és nőn
Szűz Máriává kelljen válnia

Itt már a lány ezertizenhat éves
és égszínkék köpenybe öltözött
nem tudja azt se voltaképp mit érez
s hogy mit hoz rá e gömbölyű kölyök
s innen számlálva harminchárom évet
legyőzi-e az örök ördögöt?

S ki ez a srác? Leghátul áll az apja
mint egy örökké sértődött tahó
ki a gyereket ajándékba kapta
valójában az Istentől való?
a haja is más – vörös az ebadta
ami teljesen föl nem fogható

Honnan ezek a nyomorult királyok
lépcsőre dobva aranylánc csörög
mi lesz ha egyszer jó nagyot kiáltok
ezek a maskarába öltözött
éhenkórász középkori diákok
eloszlanak a lépcsőn mint a köd?

Jaj hagyjuk ezt már vak történelemmé
fehér illúzióvá vált a móka
nem vághatnám talán karddal se ketté
hogy ki az Atyaisten s ki a Jóska
köszönöm hogy halhatatlanná tettél
akár egy padlászugban meghúzódva!

Lászlóffy Aladár

(1937–)

Háromkirályok

Nálunk csillag halál helyét
jelzi, nemcsak Betlehemét!
Aki csak volt, annak sora
nem felfele süttött soha.

Nagyon távoli az, kié?
Talán nem a Rákóczié?
Most már bármi felett ragyog,
Mikes mondja: itthagytatok.

Aki itt él, annak sora
nem felülről hívott soha.
Nem volt sehol Zágon, Kassa,
hogy békén befogadhassa.

Hazahozták s amit talált:
második, harmadik halált...
Holdfényporukban a holtak
lehet visszabandukolnak.

Turinba és Rodostóba,
Jó a rosszba, rossz a jóba.
Nagyon távol az ott kié?
Melyik mérges hontalané?

Nagy Gáspár

(1949–2007)

Szegények karácsonya

Majd hó esik
és angyalok röpködnek itt
egyiknek biztos megterít –
morzsányi étkek himnusza
jéghideg szobában kering.

Látható hogy
szemével fal csak angyalunk
mennyekben koplaló diák –
bírja-bírja az éhezést
mióta világ a világ.

Csak sejthető:
valami másért jött ide
lehelni a mínuszos szobát –
EZ ÉJJEL... az ő szívére is
fölpántolni egy glóriát.

„Újszövetségi” kapitányok?

– a kék-márvány köz-szolgálati ciklusból –

A királyi Hármak
talán már túl a síkos úton
és látszólag túl
a dölyfösen keresztben álló
vallató majd hízelkedő
Heródes királyon

de még nem csúsztak ki
végleg a markából

Mert a rá-
DIÓ hírolvasója
divatos hadarással
ellihegi:
megvannak ám
tegnap este
nagy szócsatában
kiválasztattak
az „*újszövetségi*” kapitányok
és sorolja – hibátlanul –
szakáganként
szép nevüket

Hát törhetem össze a rá-
DIÓT mint Mózes a kőtáblákat
mert én csak
a minap született
egyetlen
újszövetségi kapitányt
ismerem

a rá-
DIÓ sietősen-zagyva
hírolvasója szerint
meg többen is
vannak
akarná mondani
ha tudná
hogy mától
többen is kapitánykodnak
újoncként

Hiába Karácsony
betlehemi jászol
hiába a hó és márvány

hiába a Háromkirályok
ha még mindig
és háborítatlanul
alkalmi kis heródesek
útonállják
gyilkolásszák a nyelvet
meg a kiseded reményt:
a megváltás bizonyosságát

Bölöni Domokos

(1946–)

Szívünk vígsággal ma bétőtt...

Áronka gumicsizmát kért volna az angyaltól. Kért... volna, mert levelet nem írhatott, nem maradt cigarettapapírnak való sem a háznál. A falut hatalmas latyak fojtogatta, csak a nagy és erős emberek járhattak a felázott, kátyús úton, meg a szíjas kis parasztasszonyok, akik ügyesen a kerítések mentén tapicskolva kerütek el a lábbelit oly igen marasztaló sár sűrűjét.

Ha hoz az angyal egy pár fényes szárú gumicsizmát, akkor Áronka összefog két barátjával, Józsikával és Ferikével, és a szentestén elmennek kántálni. De próbát sem tudnak tartani, mivel Józsika belevágódott egy pocsolyába, és nagyon meghűlt, az ágyat nyomta, Ferike pedig fát hordott a nagyobb testvéreivel, éppen az udvarukon zúgott bőszen a favágógép. Azt is két cudar ökörrrel kellett odavontatni.

Sírdogált hát Áronka a kemence mellett, a háromlábú széken, melyet, míg élt, Apó használt, de mióta kiköltözött a Csereerdő alá, a tölgyek tövébe, a kisgyerekre maradt. Egyszer csak kopognak az ajtón, s hát ki jön hozzájuk: éppen a keresztapja. Hozott egy kis tejet s két piros almát. – Hát te? – kapta ölbe Áronkát. – Te miért gunnyasztasz itt, mint valami bánatmadár?

A gyerek helyett édesanyja panaszkolta el, hogy né, már iskolába sem tudja adni, mert az angyalnak nem írhat levelet, hiszen nincs papír, s ceruza helyett is csak egy ácsplajbász porosodik a vakablakban.

– Aztán az énekeket tudod-e? – kérdezte a Kereszt'.

– Hát azokat úgy nagyjából igen, de nincsenek összepróbálva – hüppögte a kisfiú.

– No, hát arról teszünk – kacagott a Kereszt'. – Majd este érted jövök, s átviszlek a hátamon Vargáékhoz, Ferikéékhez, annak erőst' papos az anyja, mindjárt dalárdát csinál belőletek.

Hogy, hogy nem, estére már jobban lett Józsika is, szőke arcából nevetős kék szeme úgy villant ki, mintha nem is csak a falubéli rokonságot, hanem az egész világot meg akarná énekelni, Betlehemtől Isten-segítsen keresztül Budapestig s tova né, Tokióig s még tán egy kicsit tovább is egy bakaraszszal. Ferike eddig is egy kicsit kancsi volt, de most a boldogságtól annyira elkezdett bandzsítani, azt hitted, valaki jár-kál a háta mögött.

Hát Vargáné, az aztán tényleg csengő hangú asszony – úgy muzsikált a szája, hogy csak nézték, nem lóg-e ki belőle valamiféle orgonasíp vagy furulya is. A három gyermek hamar összeszokott, hiába ugratták őket a felnőttek, hogy az nem úgy van, hogy „A próféták elhallgattak, Krisztus a testen eljött”, hanem úgy, hogy „A próféták elhallgattak, s a patakon lefutottak”. És az sem úgy van, hogy „Szívünk vígsággal ma bétőtt”, mert annak az égvilágán semmi, de semmi értelme nincsen, hanem úgy szól eredetiben, hogy „Szívünk vígság, almabéftött”, az pedig igazi téli csemege, még a cinegének is – ők éppen úgy énekeltek, ahogy Varga Annus néni mézes hangján előénekelte volt a dal mindenik sorát. Lett siker, mert a kántálópróba végén valóban kaptak finom almalevet, gyöngén megcukrosítva, mázas korondi csiporban.

Hanem az angyallal mégsem sikerült beszédbe vagy üzenetbe vegyülni. Az biztosan el is kerüli a falut, a mélységes sártenger miatt. Jól is nézne ki a fehér slafrakja abban a szürkés-fekete disznópocsban.

Úgyhogy az ünnep szombatja mindhármuknál bánattal telt. Józsikának felment a láza, s azért sírdogált, Ferikének meg kellett volna talpalni a bakancsát, de Batyus Jóska bá, az öreg suszter azt mondta Vargánénak, hogy fogja az egészet, itt van né, ad hozzá egy Falvak Dolgozó Népét is, egy újságot, csomagolja belé, s hazafelé vesse a Vaddisznók patakába, mert oda, s nem gyermeki lábra való.

De aztán valahogy elboronálta az Isten a bajokat. Nem lehetett könnyű a dolga, hiszen a világon csak minden századik ember él úgy, ahogy; a többi bizony nélkülöz. Áronkának csak elnyílt a szeme, amikor csengőszó jött a tornác felől, s mikor kilépett, hát egy pár valódi görbe falábat talált

szíjakkal átkötözve. Angyalnak persze híre-pora. Nosza fel is próbálta, passzentre találtak, le sem is akarta dobni őket, a frissen tapasztott ház földjét végiglukasztotta, mert a faláb tövében csokros szeg volt, vaskarikával. Nyakon kellett legyinteni a lurkót, hogy föl ne szántsa örömében a pitvart.

Nosza föl a falábra, s el Ferikéhez az örömhírrrel. Hiszen neki már van mivel menni kántálni. Ferikének volt már korábban is ilyen járműve, és Vargáné is addig rimánkodott Battyus Jóska bának, míg az öreg mégis meghegesztette valahogy a kis bakancsokat. Így már ketten cubikkoltak az utca közepi latyakban Józsikához. Aki az örömről egyből lábra kapott, meg persze falábra is, és alig osont be az alkony a faluszéli házak közé, a kis trió máris felkerekedett. – Megszületett Megváltója az egész világnak! – adták hírül minden második-harmadik háznál. Tévedésből még a Vargáék haragosához is bementek, ott pedig Kajla Katica, aki mindenkitől féltette az urát, azt válaszolta a szíves köszöntésre, hogy „Nőjön nagyot anyátoknak a füle!” – s nem adott semmit.

Ettől eltekintve azonban semmi sem zavarta kántálásukat. Tíz óra tájban összetalálkoztak a felnőtt kántálókkal, azok úgy berezeltek, mikor kivilámpásuk rávillant az út közepén gólyalábon művészkedő három manóra, hogy a kántornak elment a hangja, nem is tudta elkezdni a soros háznál a Dicsőséget, míg ki nem adtak a háziak egy pohár rabvallató nova bort.

A szereplés sikerrel járt, a pénzt, amit adományba kaptak, testvériesen elosztották, mindegyikük tizenöt lej negyven banit vihetett haza. Otthon takaros kis karácsonyfa várta őket, Ferinek új bakancsot, Józsikának egy téli gyapjúpuólóvert, Áronkának pedig – vadonatúj patyolat gumicsizmát hozott. A karácsonyfa mellett pedig ott üldögélt egy pohár bor mellett Kereszt', aki azokat a takaros falábakat a lurkónak oly hirtelen megfaragta.

A fa alatt forgács-bölcsőben Kukoricacsó-Jézuska álmodott.

Nagy Attila

(1954–)

Karácsony, 1959

Anyámra vártunk
Míg a varrógép halkan

S apámra is
Jönne meg végre

(A kerten át a nagy havon
Kúsztak felénk az árnyak
Megrettent kölyök azóta hallom
Szitkozódnak és kiabálnak)

Visky András

(1957–)

Advent

Még egy kevés idő és nem látunk többé
hópelyheket aláhullni az égből, megfeledkezünk
a tél ezüstjéről, a jégvirágokról a hajnali ablakon,
eltűnik emléktelenül egy évszak, aztán még egy,
végül valamennyi semmivé lesz, a fák zavartan
várakoznak a jelre, hogy virágot bontsanak

vagy eleresszék végre megfakult leveleiket,
de nem érkezik semmiféle jel, száraz szemüreg
a tó, vakon kémleli az eget, mígnem telehordja
a szél a medret szeméttel, skorpiók támadnak
egymásra, madár csap le madárra, őzek állnak
lesben az élettelen fák között, hogy őzekre

rontsanak, bárányt szaggat szét a bárány, megfojtja
a lepkét a báb. Még egy kevés idő és fölolvadnak
a roppant jegek, a forró vizű tengerek egyre
magasabbra törnek, és víz alá kerül ismét a kietlen
és puszta föld, a vízből fenevad jön fel,
párduchoz hasonló, és lábai mint a medvéé,

szája mint az oroszlán szája, és akik egymást
letaposva fölmenekültek a hegyre, leborulnak
előtte, ide-oda gurul a nap az ég izzó teknőjében,
mint egy vasgolyó. Te azt ígérted, visszajössz
és magadhoz veszel minket, azt ígérted,
nem hagysz bennünket árván, hópehely

és jégvirág, fák és füvek, őzek és bárány, skorpió és
madár nélkül. Te azt ígérted, adventre advent
jön, angyal követ angyalt, mígnem a várakozásnak
vége szakad, megzörgeted az ajtót és asztalhoz ülsz
velünk. Te azt ígérted fölismerünk téged, mire
a teremtés földült játszóttere egyetlen csupasz

kőistálló lesz, vödörök hevernek egymásra hányva
a jászolban. Végső találkozásunk karácsonyára
várunk, rettegve tekintünk tudatlan kicsinyeinkre.
Szüless meg Egyetlen Gyermek, készen állunk.
Szüless meg Egyetlen Gyermek, készen állunk.
Szüless meg Egyetlen Gyermek, készen állunk.

Turczi István

(1957 –)

Karácsony Jeruzsálemben

Megérkeztem hát: tenyeremben a hét domb városa.
A Herzl-hegy északi lejtőjén köd-lepedőben a katonai temető.
A zsidónegyed egyetlen minaretje ünnepi homályba vész.
Kegyosztó szél; narancs és fűszer illatát söpri felém.
Bármerre nézek, hömpölygő emberáradat, zarándok tömeg.
Apró fények mindenünnen, sárgák, mint a kabátra szegezett
hold.

Az Oroszlános kaput fegyveres őrök vigyázzák, cigarettafüst
melegébe burkolózva. Alkudozó arabok, kegytárgyárosok,
átellenben
„koldusok néma bankettje”. Összezárt ajkú zsidók, fekete kaftán,
imaköpeny, fejükön kalap vagy díszes szőrmesapka. Mennek
a közelgő szombatot köszönteni. Ők is ünnepelnek –
sziklák és könnyek betűit mormolják egyre a szétszóratásban
összezárva: általuk lesz valósággá a múlt.

A sikátorokból egyszerre ének tör fel, három óra van,
megkezdődött a ferences barátok körmenete. Szinte egymásra
dőlnék a házak, tömjén füstje mögött kígyózik a tömeg
(megfejtetlen, sajgó szív-hieroglifák), papok, pópák,
zöld kabátos muzulmán őrök, apácák mosoda-fehérben
vonulnak névtelenül a Szenvedés nyomában. Egyetlen
rázkódása Via Dolorosa. Az ablakban Barabás örvend,
hogy kegyelmet kapott, Veronika kendővel integet,
egy asszony a fiát siratja, térdepelő emberek torlaszolják
a kápolna bejáratát, végül tizenhét meredek lépcsőfok,
ahonnan nincs visszaút. Az üdvtörténet a szemem előtt.
„Adj békességet Úr Isten, a mi időnkben a földön.”

A Templom előtti téren már eső zsolozsmáz, ernyőt
mégsem látni. Felnézek, kell a mozdulat.
Az égbolt mintha maga volna az emlékezés sátra.

Beke Sándor

(1961–)

Karácsony a Hargitán

Fáj a szívem!
Kivágtak egy kisfenyőt a Hargitán,
s Jézus fája beköltözött szobánkba.
De örülök is, mert Isten
megint közelebb került hozzám,
s most velem beszélget
a feldíszített karácsonyfa,
a friss, még élő fehér fenyő,
a hargitai nagykövet
megkoronázza az ünnepet
és székely pásztorként
beszélni kezd:
— A havas üzenetét hoztam el nektek,
s az ősökét,
a hit, a szeretet diadalát,
s az örök kitartás győzelmét.

Este, amikor leoltom a villanyt,
a pislákoló gyertyafényben
a rejtelmesen csillogó karácsonyfa
álmodni kezd:
a hótakarta bérctetőn,
remegő ágaikkal integetnek,
s a csendes éj dallamát susogják
testvérei, a kisfenyők.

(Ivó—Székelyudvarhely, 2005)

Szabó T. Anna

(1972–)

***December, kicsi láng,
nagy hóesés***

Ragyog a gyertyafényben a méz és a citrom,
pereg a szegfűszeg, mazsola: készül a mézes.
Ablak közt fenyőgally, berkenye, csengő.
Várjuk az angyalt, nagy, ünnepi várakozással.
Jön is már, zúzmarás szárnyal az űr és az ég terein,
hosszú palástban, mezítláb, szép, szelíd, emberi arccal.
Jön, jön a hírhozó. Várja repesve a gyermek –
neki az ajándék kell, a fogható kell a csodából,
kell a bizonyosság: „Itt járt! Mit hozott?” S íme: csodát tesz
a vágy és a vak bizalom – íme: megjön az angyal.
S mit hoz a felnőttnek? Aki tudja: mennyi vesződés,
mennyi szorongás, munka és akarat kell már a csodához!
Mit hoz? A jó hírt: megszületett! És győz a halálon,
fényt hoz a télbe a csöpp, diadalmas isteni gyermek.

Itt, ez a pillanat: ünnep. Bármi volt s lesz is utána.
Gyermeki, nagy bizalommal fújjuk, hogy: „Mennyből az
angyal...”,
higgyük a jó hírt, hisz íme, világlik lángja a télben:
úgy ragyog és melegít, mint hóban a berkenyeág.

TARTALOM

Előszó (Nagy Pál) 5

Arany János
Karácson éjszakán 9

Petőfi Sándor
Karácsonkor 10

Jókai Mór
Melyiket a kilenc közül? 12

Mikszáth Kálmán
Karácsonyi legendák 18

Gárdonyi Géza
Karácsony a názáreti házban 23
Legenda a három királyokról és az ihászról 25

Tömörkény István
Karácsony böjtjén 28

Ady Endre
Karácsony 34
Kis, karácsonyi ének 36

Krúdy Gyula
Az ügynök karácsonya 37

Móricz Zsigmond
Karácsonykor jobban fáj 42
Egy kislány siet a ködön át 46

Móra Ferenc
Szép karácsony szép zöld fája 54

Juhász Gyula
Betlehemes ének 60

Babits Mihály

Karácsonyi ének 61

Az erdő megváltása 62

Kosztolányi Dezső

Karácsonyi dal 68

A gipszangyal 68

Kuncz Aladár

Karácsonyest Noirmoutier-ben 74

Tóth Árpád

Karácsonyi emlék 88

Áprily Lajos

Karácsony-est 89

Sík Sándor

Magyar karácsony 1920-ban 90

Nyirő József

Most már jöhetsz, Jézuska! 92

Reményik Sándor

József, az ács, az Istennel beszél 99

Sipos Domokos

Rettenetes angyal 101

Déry Tibor

Betlehemi állatok 109

Mécs László

Karácsony 117

Tamási Áron

Karácsonyi pásztorocskák 119

Megváltás 123

Márai Sándor

Mennyből az angyal 133

Illyés Gyula

Angyal is voltam *136*

József Attila

Betlehemi királyok *139*

Karácsony *140*

Szemlér Ferenc

Karácsonyra *141*

Dsida Jenő

Itt van a szép karácsony *143*

Wass Albert

Az én titok-karácsonyom *144*

Karácsonyi versek *148*

Örkény István

Idegen föld *153*

Kiss Jenő

A karácsonyfa előtt *159*

Jékely Zoltán

A betlehemi csillaghoz *160*

Pilinszky János

Az ünnep angyala *163*

Karinthy Ferenc

Fekete karácsony *165*

Nemes Nagy Ágnes

Karácsony *171*

Nagy László

Játék karácsonykor *172*

Sütő András

Hol vagytok, ti csillag játszótársak? *174*

Karácsonyok fehérben és gyászban *179*

Beke György

Székely karácsony *184*

Kányádi Sándor

Isten háta mögött *187*

Gyurkovics Tibor

Giovanni Battista Tiepolo:
Háromkirályok imádása *188*

Lászlóffy Aladár

Háromkirályok *190*

Nagy Gáspár

Szegények karácsonya *191*
„Újszövetségi” kapitányok? *191*

Bölöni Domokos

Szívünk vígsággal ma bétótt... *194*

Nagy Attila

Karácsony, 1959 *197*

Visky András

Advent *198*

Turczi István

Karácsony Jeruzsálemben *200*

Beke Sándor

Karácsony a Hargitán *201*

Szabó T. Anna

December, kicsi láng, nagy hóesés *202*

Az
Erdélyi Gondolat Könyvkiadó
gondozásában megjelent

1992

Lőrincz György: Kiment a fény a szememből
(Riport az öregekről)

1993

Nagy Irén: Mégis (Versek)
Beke Sándor: Madártemető (Versek)
Mihail Eminescu: Az Estcsillag (Ráduly János fordítása)

1994

Elek apó Cimborája — Antológia
(Válogatás a *Cimbora* 1922–1929-es évfolyamaiból)
Nagy Olga: Barangolásaim varázslatos tájban
Cigány barátaim között (Esszé)
Székely Útkereső Antológia
(A Székely Útkereső irodalmi és művelődési folyóirat antológiája)
Komoróczy György: Magyar szavaink nyomában
(Nyelvművelő cikkek)
Cseke Péter: Korfordulós újesztendő (Szociográfiai riportok)
Nagy Olga: Népi változatok szerelemre és házasságra
(Esszé)

1995

Ráduly János: Az árnyékok lakodalma (Gyermekversek)
Beke Sándor: Védtelen évek (Versek)
Jancsik Andor — id. Binder Pál: És élni kellett tovább
(Két emlékirat)
Nagy Olga: Pályakép fénnel és árnyékkal
(Egy néprajzos emlékei)
Kercsó Attila: Csigaséta (Gyermekversek)

Beke Sándor: Téged kereslek (Versek)
Ábrahám János: Picula I. Szegényember csikója hamar ló
(Regény)
Kristó Tibor: Kései leltár (Versek)

1996

Csire Gabriella: Áprilisi tréfa (Gyermektörténetek)
Lőrincz György: Feketében (Riportok, jegyzetek)
Tankó Gyula: Gyimesi szokásvilág (Monográfia)
Murádin László: Anyanyelvünk ösvényein
(Nyelvművelő írások)
Mihály Tibor: Őrhegy alatt (Oroszhegy monográfiája)
Ráduly János: Fény és gondolat (Versek)
Beke Sándor: Kezemben jégvirág (Gyermekversek)

1997

Ferenczi Géza: Székely rovásírásos emlékek
(Tanulmány)
Kozma Dezső: Erdélyi utakon
(Régi kolozsvári arcok)
Csire Gabriella: Ráma és Szítá csodálatos története
(Két eposz-átdolgozás)
Beke Sándor: Tüntető magnóliák (Versek)
Kiss János: Eszeveszett illúziók
avagy **Tanúnak jelentkezem** (Publicisztikai írások)
Lászlóffy Csaba: Fej vagy írás (Versek)
György Zsuzsa: Egy küzdelmes élet
(Egy parasztasszony vallomása)
Ráduly János: Vettem gyöngyöt
(Népköltészeti tanulmányok)
Kocsis Rózi: Remények és kétségek között
(Egy asszony életútja)
Beke Sándor: Hajnalodik nélküled
(Szerelmes versek)
Ábrahám János: Picula II. A boldogság útján (Regény)
Beke Sándor: Bohókás ábécé (Gyermekversek)

1998

- Kiss Bitay Éva: Gondolatok az evolúcióról**
(Tanulmány)
- M. Hubbes Éva: Székelyudvarhely egykori nyomdái
és kiadványaik** (Tanulmány)
- Nagy Irén: Védtelenül** (Novellák)
- Murádin László: A hely, ahol élünk**
(Barangolások Erdély helynevei között)
- Egy barátság története. Féja Géza levelei**
(Közléteszi Nagy Olga)
- Ábrahám János: Picula III. Volt szeretőm tizenhárom**
(Regény)
- Beke Sándor: Hajóval a Déli-sarkon** (Gyermekversek)
Megszólal az aranycsengő
(Karácsonyi versek és történetek)
- Ráduly János: A galambleány** (Tündérmesék)

1999

- Székely Ferenc: Jeles napok, ünnepek,
szokások Vadasdon** (Monográfia)
- Deák Ferenc: Barangolásaim Székelyföldön és környékén**
(Egy idegenvezető feljegyzései)
- Mitruly Miklós: Szóból ért az ember**
(Népi elbeszélések Krasznáról)
- Vőő Gabriella: Szaván fogjuk**
(Erdélyi magyar szólások) — *a kiadó 50. könyve*
- Ferenczi Géza: A moldvai ősbibb csángók** (Tanulmány)
- Kicsiny dalaim** (Népi költők antológiája)
- Papp Attila: Oktondi okosok** (Verses mesék)
- Beke Sándor: Erdélyi homály** (Versek)
- Ferenczi István: Besenyő szállások a Nagy-Szamos**
— **Sajó mentén** (Tanulmány)
- Kifestőkönyv** (Karancsi Sándor rajzaival)
- Ráduly János: Tündéri perpatvar** (Irodalmi anekdoták)
- Nagy Olga: Hamupipőke üzenete**
(Szülőknek a nevelésről)

László László: Erdélyi fejedelmek
(Tanulmány)

2000

Elek apó Cimborája

(Válogatás a *Cimbora* 1922–1929-es évfolyamaiból) *II. kiadás*

Lőrincz József: Tamási Áron hazatérése

(Mikrofilológiai közelítések)

K. Kovács András: Ózgidák (Gyermekversek)

Szente B. Levente: Az ezüsthajú tündérleány (Mesék)

Ráduly János: Jóságvilágom (Versek)

Birtalan Imre: Szerencsés Palkó

(Bolyongás az emlékezés ösvényein)

Sebestyén Péter: Életutak

(Szentek, egyházi ünnepek)

Murádin László: Egyházi településnevek Erdélyben

(Nyelvművelő írások)

Ráduly János: Gyöngyvirág királyfi

(Népmesék)

Beke Sándor: Bohókás ábécé

(Gyermekversek) *II. kiadás*

Bödör András: Székről indultam

(Önéletrajzi vallomás)

Németh Júlia: Kolozsvár — műhely és vonzasközpont

(Képzőművészeti krónika)

P. Buzogány Árpád: Hattyúhívó

(Gyermekversek)

Ferenczi István: Adatok a Nagyfejedelemség kori

Kelet-Magyarországi védelmi rendszer ismeretéhez

(Tanulmány)

Zsidó Ferenc: Történetiség, sorsok, hiedelmek

a Felső-Nyikó mentén

(Tanulmány)

Zsidó Ferenc: Szent Anna tavától a bihari Asszonyszigetig

(Erdélyi magyar mondák)

Buksa Éva-Mária: Történelmi színjátékok, históriák

(Hét történelmi dráma)

Nagy Olga: Egy botcsinálta riporter emlékei (Memoár)

Nagy Olga: A Nap küzdelme a Föld népéért
(Meseregény)

Marton Lili: Táltos János (Meseregény)

Nagy Olga: Erdélyi sors: tegnap – ma – holnap
(Esszé)

Deák Ferenc: Barangolásaim Székelyföldön és környékén
(Egy idegenvezető feljegyzései) *II. kiadás*

Kolozsi Gergely István: Kolozsi pitvaros udvarokban
(Elbeszélések, igaz történetek)

Dáné Tibor: Elhull a virág

Az igazság Szendrey Júliáról (Esszé)

Diószegi Anna: Életem története

Emlékek a kolozsvári Hóstátról (Memoár)

Tankó Gyula: Életvitel a Gyimesekben (Monográfia)

Brauch Magda: Magyaráról magyarra

(Nyelvművelő írások)

Tomcsa Sándor: Embergűjtemény

(Novellák, karcolatok, humoreszkek)

Csetri Elek: Erdélyi méheskert

(Régi erdélyi méhészkönyvek)

Vöö Gabriella: A medve, a farkas és a róka komasága
(Állatmesék)

Zsigmond Győző: Orbán Balázs idejében és ma
(Néprajzi tanulmány)

Ráduly János: Szitakötőtánc (Gyermekversek)

Gagyai Biró Katalin: Székelykeresztúr és vidékének
keresztsemesei

Csire Gabriella: Itt járt Mátyás király

(Kis történetek a nagy királyról)

Barta Zoltán: Az idő sodrában

(Vajdaszentivány monográfiája)

Csire Gabriella: Münchhausen báró barangolásai
a nagyvilágban (Átdolgozás)

Gub Jenő: Kertek, mezők termesztett növényei a Sóvidéken
(Sóvidéki etnobotanika)

- Sebestyén Péter: Agapétól Zsoltárig**
(Teológiai címszavak és kifejezések kisszótára)
- Ráduly János: Mikor volt egy lovon hét patkó?**
(Találós kérdések)
- Ráduly János: Az igazat éneklő madár**
(Székely népmesék)
- Ferenczi Géza: Utazások Udvarhelyszéken**
(Útleírás) — *a kiadó 100. könyve*

2002

- Beke Sándor: Megkésett feltámadás** (Versek)
- Nagy Olga: Esély a megmaradásra**
Az „illyefalvi model” keresztmetszete (Esszé)
- Ferenczi Géza: Lapok Erdély múltjából** (Tanulmányok)
- Csire Gabriella: Turpi Lak**
(Meseregény)
- Beke Sándor: Ismét felgyújtom a méceszt**
(Versimák)
- Lőrincz József: Tamási Áron hazatérése**
(Mikrofilológiai közelítések) *II. kiadás*
- Derék borsszem vitéz**
Szász népmesék (Fordította: Zsidó Ferenc)
- Csávossy György: Édes méreg** (Három színmű)
- Ferenczi Géza: A székely rovásírás az idők sodrában**
(Tanulmányok)

2003

- Gub Jenő: Természetismeret és néphagyomány**
a székely Sóvidéken (Néprajzi tanulmány)
- Brauch Magda: Közös anyanyelvünkért**
(Nyelvművelő írások)
- Dáné Tibor: Apáczai ajándéka**
(Révületek a Magyar Encyclopaedia világrajöveteléről)
- Ferenczi István: Adatok Északkelet-Erdély**
középkor kezdeti magyar települési képéhez
(Tanulmány)

Beke Sándor: Elmaradt imák
(Versek)
Tankó Gyula: „Én es tudtam hazudozni”
(Népi humor Gyimesben)
Zsigmond Erzsébet: Sirató (Visszaemlékezés)
Macrobius: Baráti beszélgetések
(Fordította: Szabó György)
Ambrus Lajos: Boldogok hajóján (Versek)
Baricz Lajos: Kakukk és Habakuk
(Gyermekversek)
Tamási Piroska: Az erdélyi és székely konyha
legismertebb receptjei

2004

Beke Sándor: Fehér tulipánok (Versek)
Nagy Pál: Tinta a Kisgöncölben (Karcolatok, anekdoták)
Csire Gabriella: Az aranyhal palotája
(Tarka történetek)
Murádin László: Anyanyelvi mozaik
(Nyelvművelő írások)
P. Buzogány Árpád: Az igazság árnyékai
(Novellák, karcolatok)
Gub Jenő: Üres kalász fenn hordja a fejét
(Székelyföldi szólásmondások, közmondások, találós kérdések)
Baricz Lajos: Köt a gyökér (Versek)
Ráduly János: Siratóim lesznek az égi madarak
(Székely népballadák)
Beke Sándor: Mosolygó oroszlánok (Versek)
Ráduly János: Titkok a rovásírásban
(Adalékok rovásírásunk ismeretéhez)
László László: A nándorfehérvári diadal
(Történeti mondák)
P. Buzogány Árpád: Úgy szeretlek, mint a mézeskalácsot
(77 székely népdal)
Erdély. Útikönyv
Ráduly János: Tanuljunk könnyen rovásírni
(Segédkönyv a rovásírás elsajátításához)

2005

Erdély. Útikalauz

Az erdélyi és székely konyha legismertebb receptjei

(Tamási Piroska szakácskönyve) *II. kiadás*

Nagy góbé a székely

(Erdélyi népi elbeszélések, anekdoták, igaz történetek)

Gub Jenő: Rapsóné rózsája

(Erdélyi mondák, legendák, regék, tündérmesék)

A Tordai-hasadéktól Szent Anna taváig

(Mondák, legendák, regék, tündérmesék)

Ráduly János: A tulipános láda

(Kis-Küküllő menti székely népmesék, tréfák, anekdoták
kiejtés szerinti lejegyzésben)

Csire Gabriella: Gilgames álmai (Eposz-átdolgozás)

P. Buzogány Árpád: A csengő, aki harang akart lenni

(Mesék, történetek)

Ellopták a kántor úr malaccát. Régi székely humor

(Népi elbeszélések, anekdoták, krónikás adomák)

Tamási Piroska: Erdélyi szakácskönyv

Erdélyi édességek, finomságok (Tamási Piroska receptjei)

Beke Sándor: A szeretetnek nincsen temetője

II. János Pál pápa emlékére (Költemény)

Tamási Áron: Ábel (Trilógia)

Wass Albert. Sors és pálya (Magyar író a huszadik században)

Isten, áldd meg a magyart (Himnuszok, imák)

Sebestyén Péter: Nézz az ég felé

(Hétköznapjaink és ünnepeink margójára)

— a kiadó 150. könyve

2006

Csire Gabriella: Trója (A trójai mondakör)

Nagy Olga: Öregek és fiatalok könyve

(Elmúlt századunk nemzedék- és szemléletváltása Erdélyben)

Ráduly János: Hová, hová, Laji bátyám?

(Kis-Küküllő menti székely népmesék, mondák, tréfák
kiejtés szerinti lejegyzésben)

- Brauch Magda: Beszélni kell avagy
Használjuk anyanyelvünket**
(Nyelvművelő írások)
- Ferenczi Géza — Ferenczi István: Régi várak, új írások**
(Régészet és rovásírás)
- Kedves otthoniak**
(Tamási Áron levelezése a farkaslaki családdal)
- Ráduly János: Hallod-e te másvilág,
adsz kenderért pálinkát?**
(Székely népi tréfák, mondák, anekdoták)
- Benedek Elek: Szent Anna tava**
(Elek apó mondáiból)
- Veszed észre, komám...**
(Régi székely anekdoták, közmondások,
babonák, népdalok)
- Székely Ferenc: Krumplitábornok sosem esett el**
(Népi humor, igaz történetek, irodalmi anekdoták)
- Nagy Olga: Megfulladt a kecske, bajba' a menyecske**
(Tréfás népi elbeszélések)
- Beke Sándor: Bodzafa virága** (Versek)

2007

- Tréfál a székely góbé**
(Erdélyi népi elbeszélések, anekdoták,
igaz történetek Széktől a Gyimesekig)
- Gub Jenő: Mózsi bá s Mari nén**
(Székely viccek, anekdoták, igaz történetek)
- Kolozsi Gergely István: Mikor legvigább a székely?**
(Erdélyi anekdoták, vidám történetek)
- A furfangos székely góbéságai**
(Erdélyi népi elbeszélések, viccek, anekdoták,
népmesék, tréfák, igaz- és vidám történetek)
- Csire Gabriella — Csire Gábor: Csillagregék**
(A 12 állatövi csillagkép.
Regék és csillagászati magyarázatok)
- Az én himnuszaim**
(Antológia)

**Ráduly János: Az isztambuli székely
(magyar) rovásemlék**
(Kismonográfia)

Sütő András: Sikaszói fenyőforgácsok
(Cikkek, naplójegyzetek)

Beke Sándor: Álom a Titanicon
(Elbeszélő költemény)

Lőrincz József: Kellő igék, megtartó gondolatok
(Szentenciák, vallomások Tamási Árontól)

P. Buzogány Árpád:

A Székely Útkereső Kiadványok műhelyében
Hagyomány és helyismeret közelképben

Brauch Magda: Szeretlek, kedvesem...
(Híres magyar múzsák)

**Beke Sándor: Székely Útkereső —
szellemi műhely a XX. század végén Erdélyben**
(Főszerkesztői vallomás a folyóirat megszületéséről és életéről)
— a kiadó 175. könyve

2008

Csire Gabriella: Egy magyar kalandor ifjúsága
(Gvadányi József *Rontó Pál* c. elbeszélő költeménye nyomán)

Székely Útkereső

Irodalmi és művelődési folyóirat. 1990–1999
(Reprint kiadás)

**Beke Sándor — Brauch Magda:
Székely Útkereső (1990–1999)**

Laptörténet és sajtóvisszhang

Magyar, székely és csángó örökség

A Székely Útkereső Kiadványok Antológiája. 1991–2006

Székely Útkereső Antológia. 1990–1999

(Válogatás a *Székely Útkereső* 1990–1999-es évfolyamaiból)

Becsüld a népet!

(A *Székely Útkereső* gyermekirodalmi antológiája)

Az élőszó dicsérete

Kritikák, recenziók, beszélgetések a *Székely Útkereső* hasábjain

Csíksomlyó hazavár (Antológia)

- Csire Gabriella: Az Ótestamentum igazgyöngyei**
(Elbeszélések)
- Ráduly János: A legkisebb leány szerencséje**
(Székely népmesék)
- Kriza János: Borsszem Jankó** (Székely népmesék)
Benedek Elek: Gyöngyvirág Palkó
(Székely népmesék)
- Jakab Rozália: A pórul járt pásztorlegényke**
(Nyikó menti székely népmesék)
A farkaslaki Jakab Rózsika néni
székely szakácskönyve
- Ráduly János: A muzsikáló tücsök** (Székely állatmesék)
P. Buzogány Árpád: Öregapó muzsikája (Mesék)
Ráduly János: Király Bözsi hegedűje
(Székely népmesék)
- Beke Sándor: Szerelem orgonája** (Versek)
Ráduly János: Szép Fuvella története
(Székely népmesék a Kis-Küküllő mentéről
kiejtés szerinti lejegyzésben)
Ráduly János: A farkas és az őzike
(Székely állatmesék a Kis-Küküllő mentéről
kiejtés szerinti lejegyzésben)
Tündér Ilona (Széphistória)
- Ráduly János: Székely békességlevelek (1803–1837)**
Hajdani erdélyi tájakon. Jékely Zoltán kiadatlan leveleiből
Ráduly János: Csaba Ösvénye
(Székely népmondák. 1)
Beke Sándor — Ráduly János:
Szépirodalom, néprajz, rovásírás
Két íróbarát beszélgetése életről, művekről, azok üzenetéről
— *a kiadó 200. könyve*
- Ráduly János: Alagút a Küküllőig**
(Székely népmondák 2.)
Ráduly János: A Hajnalcsillag keletkezése
(Székely népmondák 3.)
Szép karácsony szép zöld fája
(Magyar írók versei és novellái)